

İstanbul Üniversitesi Yayın No : 5169
İktisat Fakültesi ISSN : 1304-0251 / No: 622
Maliye Araştırma Merkezi Yayın No : 101

MALİYE ARAŞTIRMA MERKEZİ KONFERANSLARI

Elliyedinci Seri – Yıl 2012-[1]

İstanbul, 2013

Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 57. Seri
İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, 2012-[1].

YAYIN SAHİBİ TEMSİLCİSİ:

Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Dekani

YAYIN KOORDİNATÖRÜ:

Prof. Dr. S. Ateş OKTAR İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Müdürü;
Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

SORUMLU MÜDÜR:

Prof. Dr. Elif SONSUZOĞLU İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

DANIŞMA KURULU:

Prof. Dr. Turgay BERKSOY Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit ŞENESEN İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Turan YAY Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent PAMUKÇU Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER İstanbul Üniversitesi

YAYIN KURULU:

Prof. Dr. S. Ateş OKTAR İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Prof. Dr. Elif SONSUZOĞLU İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Doç. Dr. Ufuk BAKKAL İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Doç. Dr. Binhan Elif YILMAZ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Doç. Dr. Nagihan OKTAYER İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

- Maliye Araştırma Merkezi Konferansları hakemli bir dergidir. Gönderilen makaleler en az üç hakeme gönderilerek değerlendirilmektedir.
- Bu dergide yayımlanan makalelerin içerdiği görüşler ile bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Dergide yayımlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Maliye Araştırma Merkezi Konferansları'nın 57. Serisi'nde yer alan makaleler için hakemlik yardımında bulunan değerli öğretim üyelerine teşekkür ederiz.

Yayın Kurulu

SUNUŞ

Maliye Araştırma Merkezi Konferansları dergisinin 57'nci serisini oluşturan bu sayısında, hakem değerlendirme sürecinden geçerek yayın kurulunca uygun görülen beş makale yer almaktadır.

Prof. Dr. Nihat FALAY'ın "Türk Hiciv Şiirinde Rüşvet", Doç. Dr. Gülay AKGL YILMAZ'ın "Türkiye'de Kamu Harcamaları Esnekliği: 2000 Sonrası Dönem Tahlili", Yrd. Doç. Dr. Metin BAYRAK ile Yrd. Doç. Dr. M. Alpertunga AVCI'nin "İrlanda'da Yüksek Denetim", Yrd. Doç. Dr. Gülçin TAPŞIN'ın "Türkiye'de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi" ve Yrd. Doç. Dr. İhsan Erdem SOFRACI'nın "The Election Process and Fiscal Policy Cycles: A Survey" başlıklı makalelerinin okurlarımızın ilgisini çekeceğini umuyoruz.

Dergimiz için zaman ayırarak hakemlik katkısında bulunan çok değerli ğretim üyelerine saygı ve Őükranlarımı sunuyorum. Yayına hazırlık sürecinde özveriyle çalışan araştırma görevlilerimiz Őerif Emre GÖKÇAY ile Dr. nder BİNGL'e ayrıca teşekkür ederim.

Prof. Dr. S. Ateş OKTAR
Maliye Araştırma Merkezi Müdürü
ve
Dergi Yayın Koordinatörü

İÇİNDEKİLER

Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Serisi 57. SERİ

- **SUNUŞ**
- **Prof. Dr. Nihat FALAY**
Türk Hiciv Şiirinde Rüşvet 1-28
- **Doç. Dr. Gülay AKGÜL YILMAZ**
Türkiye’de Kamu Harcamaları Esnekliği: 2000
Sonrası Dönem Tahlili 29-85
- **Yrd. Doç. Dr. Metin BAYRAK, Yrd. Doç. Dr. M. Alpertunga AVCİ**
İrlanda’da Yüksek Denetim 87-102
- **Yrd. Doç. Dr. Gülçin TAPŞIN**
Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme
Arasındaki Nedensellik İlişkisi 103-118
- **Yrd. Doç. Dr. İhsan Erdem SOFRACI**
The Election Process and Fiscal Policy Cycles: A Survey 119-134

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
57. Seri / Yıl 2012-[1]

TÜRK HİCİV ŞİİRİNDE RÜŞVET

Prof. Dr. Nihat FALAY

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

ÖZET

Bu tebliğde hiciv ve rüşvet anahtar sözcükleri çeşitli kaynaklara değinilerek kavramsal olarak ele alınacak. Ayrıca ekonomik bir kavram olan rüşvetin Türk hiciv şiirindeki yeri örnekler gösterilerek açıklanacaktır. Osmanlı-Türk toplumlarında rüşvete ilişkin hiciv örneklerinin gelişimi çeşitli yüzyıllar kapsamında incelenecektir. Bu bağlamda 13-14-15. yüzyıllar, 16. yüzyıl, 17. yüzyıl, 18. yüzyıl, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl kendi özgün yapıları içerisinde sırasıyla ele alınmıştır. Osmanlıda 13. ve 14. yüzyıllardan beri ağır eleştiri, suçlama ve hiciv örnekleri ile dolu olan çeşitli zanaat ve mesleklere ait şiir ve nesir şeklindeki edebiyat yapısı 15. ve 16. yüzyıllarda da devam etmiş, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda bu hiciv giderek artmıştır. 19. ve 20. yüzyılların hiciv örnekleri ise giderek daha bürokratik bir nitelik kazanmıştır. Toplumun üst katmanları ve sınıflarındaki küçük bir azınlık tüketim heveslerine dayalı yüksek hayat standartlarında yaşarken, toplumun orta ve düşük gelirli katmanları ve sınıflarındaki büyük bir çoğunluk ise düşük hayat standartlarında yaşamıştır.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat, Şiir, Hiciv, Türk Hiciv Şiiri, Rüşvet.

Bribery In Turkish Satirical Poetry

ABSTRACT

In this paper, satire and bribery keywords will be considered as conceptual with reference to various sources. In addition, the meaning of bribery (economical concept) in Turkish satirical poetry will be explained by showing examples. The development of satire examples for bribery at the Ottoman-Turkish societies will be examined within the scope of several centuries. In this context, 13-14-15th centuries, 16th century, 17th century, 18th century, 19th century, and 20th century have been discussed respectively in their original structures. In the Ottoman Empire of the 13th and 14th centuries, literature structure in the form of poetry and prose belong to various crafts and professions, which is full of examples of heavy criticism, blame, and satire continued too in the 15th and 16th centuries, especially this satire has increased in the 17th and 18th centuries. The satire examples of the 19th and 20th centuries have gained more bureaucratic features. A small minority in

the upper layers and classes of the society lives on the high life standards based on their consumption desire, while a vast majority in the middle and low-income layers and classes of the society lives on the low life standards.

Keywords: Literature, Poetry, Satire, Turkish Satirical Poetry, Bribery.

GİRİŞ: Hiciv ve Rüşvet

Bu tebliğde hiciv ve rüşvet anahtar sözcükleri ele alınacak ve Türk hiciv şiirinde rüşvetin yeri örnekler verilerek açıklanacaktır.

Hiciv; geniş açıdan bakılırsa kendine özgü bir edebiyat türü olarak ortaya çıkmıştır. Hiciv kavramı; zemmetmek, kötölemek, hor görmek, çekiştirmek anlamına gelir. Hicivin kavram alanı içindeki “yermek” fiilinden “yergi” kavramı türetilmiştir. Ancak bu yeni kavramın hiciv kavramını tam karşılayamadığı da ileri sürülmektedir (Öngören, 1983: 138). Batı edebiyatında hiciv’in karşılığı “satir”dir.

İslam Ansiklopedisi’nde zemmetmek “Bazen mütereddid ve müstehzîdir ve küfürlü, hatta müstehcen olabilir (İ.A.c.V/I.453) şeklinde açıklanmıştır. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (OTDTS)’nde ise “hicviye, kusur ve ayıbın teşrih ve teşhiri için şiirler hakkında kullanılan bir tâbirdir...Birinin kusurunu ve ayıbını meydana koymak manasına gelen Arapça hecv’den meydana gelmedir...Bu türlü şiir yazarlara heccav denilir” (Pakalın, 1983: c.I, 814). Özkırmılı’ya göre ise hiciv “Bir kimseyi, bir nesneyi ya da yeri, bir inancı ya da düşünüş biçimini yermek, toplumun ya da düzenin aksayan, kusurlu yanlarını iğneleyici, alaycı bir dille eleştirmek amacı taşıyan manzum ürünlerin adı” (Özkırmılı, c.3: 634) dir.

Hiciv’in bir başka türü de, küfür yoluyla (şetm) tacizi ve yıkmayı amaçlayan ve şiir şeklinde görülen sanattır. Burada küfür veya kaba taciz gibi genel ve özellikle vurgulanan bir nitelik hep vardır. Nitekim “Daha çok kişileri amaç tutan yergide, deyiş sertleşerek keskinleşir. Yalnız dokunmakla kalmaz, yerine göre tırmalar, yaralar, sataşır, saldırır. Sertliği ve acılığı oranında kırır, sövmeye kadar varır” (Levend, 1988: c.I, 148-149) açıklamasından, hicivin küfüre doğru kayabilme özelliği bulunduğu anlaşılmaktadır.

Zaten hicivde küfürün ve saldırganlığın yeri sadece halk ve divan ede-

biyatımızda değil, özellikle 17. yy'ın sonlarına kadar batı edebiyatında da görülür ve buna “satir” veya “küfürlü şiir” denir. Bu tür hicivin veya şiirlerin ilk örnekleri Antik Yunan drama yazarı Aristophanes'in M.Ö. 4. yy'daki komedi eserlerinde yer almıştır. Dolayısıyla, bu anlayışın çok eski olduğu ve antik ve çağdaş batı edebiyatı gibi Türk edebiyatında da hicivin belirgin amacının doğrudan veya dolaylı bir saldırıyı içerdiği söylenebilir.

Hiciv edebiyatında genellikle bireylere yönelik bu şiirli saldırı çoğunlukla bireyleri temel hedef almakla birlikte, sosyal sorunların hedef alınması da karşılaşılan bir durumdur. Bu bağlamda mevcut düzene karşı işlenen suçlar da hiciv şairlerince bir saldırı nedenidir. Öyle ki, hiciv şairinin mevcut düzenin yanında ve bir anlamda onun koruyucu olduğunu söylemek de mümkündür. Özellikle Türk-Osmanlı divan şiiri geleneğinde hicivin çoklukla sosyal düzene uygun kurum ve insanlara pek yönelmediği ve örneğin sarayın pek hedef alınmadığı söylenebilir (Öngören, 1983: 2). Halk şiirinde ise düzenin kurumlarına ve hatta bazen saraya yönelik eleştirilerin az da olsa örnekleri vardır (Köprülü, 1964: c.4, 542).

Hiciv şiiri edebiyatı konularına bakılırsa; hicivin hedef aldığı bireylerin kendisi dışında, ailesinin de bu edebi saldırının öznesi olduğu bazen görülür. Burada ailenin mezhebi, yoksulluğu, namusu da konu edilebilir. Yergiye tâbi tutulan kişinin vücudundaki bir eksiklik ve aksaklık yanında, hatta cinsel hayatı bile saldırının yapıldığı alanlardır. Örneğin Nef'î, Sihâm-ı Kazâ adlı eserinde erkek bir yöneticiye Kirli Nigar lâkabını takmış ve zaman zaman onu “fahişe” ve “kahpe” olarak nitelendirmiştir (Apaydın, 2001: 20).

Hiciv şairlerinin toplumsal sorunları bazen bireyler aracılığıyla irdelediği de göze çarpar. Bilindiği üzere divan edebiyatının hiciv şairleri, bazen ele aldıkları kişilerin Yahudi, Arnavut, Laz, Kürt vb. hangi milletlerden olduğuna değinerek hiciv etmekte ve bundan çeşitli milletler zaman zaman nasibini almaktadır. Örneğin, Türkler aşağıda görüleceği gibi, divan edebiyatında en çok alay edilen uluslardandır:

“Nedir bildin mi sen âlemde Türk'ü

Ola eğninde kürkü başta borkü

Ne mezhep bile ne din ü diyanet

Yumsa yüzün ne abdest ü taharet” (Levend:1984,696).

eğninde: sırtında, börk: bir çeşit başlık,

taharet: abdest sonrası temizlik

Dini dar kalıplara sıkıştıranlar yine hicivin keskin oklarına muhatap olmuştur. Burada bu tipteki insanların ikiyüzlülüğü ve paraya olan düşkünlüğü hem halk hem de divan şiirlerinde hiciv konusu olmuştur. 19. yy. halk şairi Bağdatlı Rûhi bunları hicvedenlerden biridir (Apaydın, 2001: 34).

Rüşvet; OTDTS’ne göre “...hususî bir maksatla, mukabilinde bir şey temini emeliyle verilirse o zaman hediye rüşvet’ten başka bir şey olamaz” (Apaydın, 1983: c.I, 794) şeklinde açıklanmaktadır.

Yine “hediye, bedava yerine kullanılan bir tâbirdir. Farsça pişkeş’ten bozma olan bu tâbir... öne çekilen demektir, ki armağan, hediye, bedava yani beleş verilen şey manasında (çekmek) maddesiyle kullanılır.” (Pakalın, 1983: c.2, 772-773). Öyleyse “peşkeş çekmek” yapılamayacak bir iş teklif etmek, değersiz ödül, hediye yerinde kullanılan bir deyimdir. Hele bu ilişki, haksız ve kanunsuz bir şeyin haklı gösterilmesi veya cezayı gerektiren bir fiil veya hareketin örtbas edilmesi için para alan ile para veren kişi arasında sözkonusu ise, o zaman rüşvet alana “mürteşi” ve rüşvet verene “raşi” denilir (Pakalın, 1983: c.2, 624).

Rüşvet sözcüğü aynı zamanda rüşvet suçunun aracını da göstermektedir. Şemsettin Sami’nin eseri olan Kâmus-î Turkî’ye göre rüşvet “Bir memura... haksız bir iş gördürmek için verilen ücret ve hediye”dir. Rüşvet sözcüğü aynı zamanda suçun nitelendirilmesini de içerir, çünkü bununla hem rüşveti alanın edindiği hediye ve benzeri çıkarları hem de rüşvet alma veya vermeyi veya her ikisini birden içine alan suç belirtir (Mumcu, 1969: 20).

Rüşvet kavramını hristiyan kilise hukuku açısından irdelersek, bu kavramın önce kilise örgütü içinde kaldığını görürüz. Ne var ki, ortaçağın devlet sistemleri tümüyle teokratik olduğu için, zamanla bu hukukun kilise-dışı ilişkilerde de ilk planda olduğu görülür. Bu bağlamda katolik Roma’da memurlukların alım-satımında rüşvet ilişkileri kiliseye de geçmiştir: kilise bünyesinde yayılan bu bozukluğa simoni adı verilmiştir. Bu adın verilmesinin

nedeni, hristiyanlığın ilk devirlerinde Simon Magus'un, havarilerin ruhanî makamını satınalmak istemesidir. Simoni kavramının içine zamanla, para ile günah çıkartma suçu da girmiştir (Mumcu, 1969: 43).

İslam hukukunun ana kaynağı olan Kur'an'da bazı suçların cezalarının saptanmış olmasına karşın, rüşvet suçu bunların arasında yoktur. Ne var ki, V. Sure'nin 63. ve 64. âyetlerinde "suht" kavramı geçmektedir, ki bu kavram rüşvet anlamında sayılır. Suht (haram) yemek, rüşvetle bir çağrışım yapmakla birlikte, bu kavram Arapça'da geniş bir anlama sahiptir ve içine sadece rüşvet değil, hukuken yasak olarak edinilmiş herşey girer. Ayrıca bu sözcüğün Aramice ve İbranice'deki sohad olarak kullanılış şekli, her iki dilde de rüşvet yerine kullanılan sözcük ile Arapça'daki suht'un aynı kökten geldiğini gösterir (Mumcu, 1969: 182-186).

Antik Roma'da rüşvetin iki temel nedeni vardır: Birincisi, yüksek memurların yaptıkları masrafları çıkarma güdülerini, ikincisi ise aristokrasinin rüşvet ile her işi yaptırılmaya çalışmasıdır (Mumcu, 1969: 36-38).

Antik Roma'da Cumhuriyet döneminde (M.Ö.5.yy.-M.S.1.yy.) bilinen ilk hukuk derlemesi olan Oniki Levha Kanunu; rüşvet alanı, yargıç da olsa ölümlü cezalandırıyordu. Roma hukukunda sadece rüşvet olarak verilmiş şeyler değil, memurluk görevlerinin kötüye kullanılması nedeniyle alınan her şey geriye istenebiliyordu (Umur, 1979: 182). İmparatorluk döneminde; değersiz şeyler dışında devlet görevlilerinin hediye kabul etmeleri defalarca yasaklanmıştır. Bu dönemde getirilen en önemli yenilik, rüşvet verenin, toplumsal düzeni bozan bir tecavüz suçu işlemiş sayılmasıdır (Umur, 1983: 51).

Bizans'ta zengin bir saray ve başkentle beraber, çok çeşitli sosyal ve iktisadi özelliklere sahip olan yoksul bir taşra bir arada yaşamıştır. Bu yapı içinde, zengin saray kendi ihtiyaçları için eyaletleri hep soymuş ve bunda da rüşvetin önemli bir rolü olmuştur. Dolayısıyla Bizans yönetiminin rüşvetsiz bir dönemi olmamıştır. Harç ve ücret gelirlerinin çok yüksek olması yüzünden maliye memurlukları ve sarayın askerlik makamları satılır olmuştur. Bizans'ın taşra eyaletleri ise doğrudan askerî ve sivil kuvvetlerin işbirliği sonucu daha da insafsızca soyuluyordu (Mumcu, 1969: 80-82). Bir Bizans halk ozanı;

“Üç şey devletimizi çökertti;

Kıskançlıklar birincisi,

Sonra gelir para hırsı,

Boşuna kuruntu ve kendini aldatmaktır üçüncüsü.” (Mumcu: 1969,82)

demıştır.

Osmanlı-Türk Toplumlarında Rüşvete İlişkin Hiciv Örneklerinin Gelişimi

Osmanlı-Türk toplumlarında halk ozanlarının yergi, taşlama ve hiciv açısından çeşitli yüzyıllarda gösterdiği gelişim hayli dalgalı olmuştur:

13. ve 14. yy. şairi Yunus Emre'den etkilenerek tasavvufa ve batınî inançlara yönelerek boy gösteren halk ozanları, tekkelerdeki orijinal “nefes”leri okumaya başlamış, sonra ilahiler, nutuklar ve hikmetlerden oluşan (Köprülüzade, 1930: VI) bu anlayıştan daha sonra sıyrılarak önce 15. ve 16. yy.'larda ortaya çıkmışlardır. Mevcut üretim ilişkilerinin karmaşıklaşması nedeniyle de tekke ozanlarının dışında yeni ozan tipleri oluşmuştur. Yunus ile başlayan bu gelişim Kaygusuz Abdal ile daha da yerleşmiş ve Pir Sultan Abdal ve Hatayî ile din dışı öğeler en uç noktasına varmıştır.

17. yy.'da Gevherî, Caferoğlu, Kul Nesimi gibi ozanlar yetişmiştir. Bunlardan özellikle halkın sorunları ile ilgilenen köy ve boy ozanları, yoksul köylülük içinden çıkan gerçek ozan kişiliğini simgelerler. Halk yığınlarının gereksinimlerini ve şikayetlerini dillendirdikleri gibi, uyarma ve uyandırma işini de yürütmüşlerdir.

18. yy. ozanları nitelik bakımından önemli eserler vermemişler ise de, toplumsal eleştiri bu çağda daha fazladır. 17. yy.'ın “güzelleme”lerinin inceliğine karşın, 18. yy.'da dil, işlem ve konu bakımından ustalıklı eserler ortaya çıkmıştır.

Yunus Emre'den başlamak üzere çeşitli yüzyıllarda ve farklı üsluptaki hiciv şairlerinin ve şiiirlerinin rüşvetle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili bulduğumuz örnekleri aşağıda verilemektedir:

13-14-15. Yüzyıllar

Yunus Emre

Şiirlerinde, toplumsal bunalımı ve çöküntüyü vurgulamış ve sosyal kurumları, ekonomik ilişkileri, değer yargılarını yansıtmıştır (Başgöz, I. 1999: 32-36, 49, 65). Bu yansıtmayı semboller, soyut imgeler ve nakışlar halinde yapmıştır:

*“Ulu oğlu tama eyi iş etmez
Cihan mülkü onun olursa yetmez.”*

tama: tamah, açgözlülük

Yunus bazen de, semboller ve soyutlamalar kullanmadan toplumsal dokuyu doğrudan anlatmıştır (Başgöz, I. 1999: 76, 106-107):

*“Kimi avrat oğlan sever,
Kimi mülk ü hânümân sever,
Kimi sermaye dükkân sever,
Bu dünya halden haledir”*

*“Ben dervişim diyenler haramı yiyenler
Haramın yenmediği ele geçinceymiş”*

hânümân: evbark, ocak.

Konumuz açısından önemli olan; Yunus’un şiirinde “temelini attığı bu yergi nakışı, kendinden sonra gelen halk şairleri, derviş şairler ve az sayıda divan şairince de izlenmiş... günümüze kadar sürüp gelmiş” (Başgöz, I. 1999: 108) olmasıdır.

Karacaoğlan

Anadolu’da Y. Emre gibi benimsenmiş olan en eski halk ozanıdır. Doğum

yeri hakkında Erzurum, Kırşehir, vb. söylenti ve tahminlerin bulunduğu Karacaoğlan'a ilişkin incelemeler O'nu "15. yy. sonlarına kadar götürmekte, 16. yy.'da bu adı taşıyan bir şairin yaşadığını göstermektedir" (Karaer, ?: 35, 37).

"Yunus Emre için öteki dünya ve Tanrı sevgisi ne ise, Karacaoğlan için de bu dünya ve insan sevgisi odur" (Karaer, ?: 43). Karacaoğlan'ın şiirinde dinî etkiler hemen hemen hiç yoktur denilebilir:

*"Bu dünyada adam oğluyum dersin
Helâli haramı durmayıp yersin
Yeme el malını er geç verirsin
İğneden ipliğe sorulur birgün."*

xxx

*Ustalar yapıyı tersine yapar
Esnaflar işine hileler katar
Zamane kadısı altına tapar
Doğru hak şeriat sürülmez oldu*

16. Yüzyıl

Bu yüzyılın en bilinen şairleri Pir Sultan Abdal ve Fuzulî'dir.

Pir Sultan Abdal

Alevîler tarafından Nesimî, Hatayî(Şah İsmail), Fuzulî, Kul Himmet, Yeminî ve Viranî gibi yedi büyük şairden biri sayılır (Gölpınarlı, 1969: 5). Asıl adı Haydar'dır. 16. yy. başında doğmuş ve 1560'larda, Osmanlılara karşı bir ayaklanma düzenlemeye kalktığı için 1580'lerde vali olan Hızır Paşa tarafından Sivas'ta asılmıştır (Gölpınarlı, 1969: 9 ve Eyüpoğlu, 1977: 43).

*"Bir kişi gayetle sevse pirini
Osmanlılar talep eder malını
Süremedim erkânsızın yolunu*

Bu yıl bu yayladan Şah'a gideriz

Koca başlı Koca kadı

Sende hiç din iman var mı?

Haramı helali yedin

Sende hiç din imam var mı?"

Fuzulî

16. yy'ın en büyük şairi olan Fuzulî'nin Şikayetnamesi, mensur (düz yazı) hiciv alanında edebiyatımızdaki nadir yapıtlardan biridir. Bu yapıtta 16. yy.'daki iktisadi yozlaşmanın ahlakî çöküntüye yol açtığı, herkesçe bilinen ve çok özlü şekilde şöyle belirtilmiştir:

*"Selam verdim rüşvet değüldür deyu almadılar,
hüküm gösterdim faidesüzdür deyu mültefit olmadılar!"*

Latîfî

16. yy.'daki yozlaşmanın, daha sonraki yüzyıllarda da artarak devam etmiş olmasının ipuçlarını, rüşveti hem iktisadi hem de ahlakî sorun olarak işleyen, din adamlarının bile paraya, çıkara düştüğünü belirten Latîfî, Tezkeresi'nde konuyu açık olarak vurgulamıştır:

*"Eline zer alup varsan efendi gel buyur derler
Eğer destin tehî varsan efendiyi uyur derler"*

zer: altın, dest:el, tehî:boş

17. Yüzyıl

Bir taraftan en eski hiciv şairi Nefî, diğer taraftan divan şairi Nabî ve bürokratlar Defterdar Sarı Mehmet Paşa ve Gelibolulu Mustafa Âli tarafından yapılan yorumlar konumuz açısından dikkat çekicidir:

Nefî

Kasideleriyle dönemin yöneticilerini, padişahlarını övmüş, bir kısmını da usta hicivleriyle yermiş olan Nefî, sadrazam Bayram Paşa hakkında yazdığı çok ağır bir yergi yüzünden boğdurularak denize atırılmıştır. Hasankale bölgesi beylerinden olan babası, Kırım Hanı'nın yanında bulunmuştur. Tatar Hanı nedeniyle de şu hicivi yapmıştır:

*“Soyardı nal’ini ölmüş eşeklerin yolda
Virirdi nam ü piyaza konunca her hana.”*

nam ü piyaza: ekmek ve piyaz, han: konak.

Kazak Abdal

17. yüzyılın ifade biçimi çok sert olan halk ozanı K. Abdal'ın küfüre varan bazı deyişleri halk şiirinin gerçekliğine bir örnektir:

*“ Dağdan tahta indirenin
Iskatına oturanın
Mezarına götürenin
İmamın da anasını.”*

iskat: hükümsüz kılma.

Nabî

Nabî devlet örgütünün üst kademelerinde bulunmuştur. Devlet işlerinde rüşvet ve yolsuzlukların yakın bir yorumcusu olmuş, kadıların ve devlet görevlilerinin rüşvete bulaşmasını hicvetmiştir:

*“ O tehi dest ki rüşvet vermez
Kadı davacıya növbet vermez*

xxx

Vermezdi kimse kimseye nan minnet olmasa

Bir maslahat görülmez idi rüşvet olmasa.”

tehi: boş, dest:el, növbet: sıra, nan:ekmek
minnet:borçluluk, maslahat:iş

*“Akçadur matlabı hep hükkâmun
Neylesün merhametin îmânun
Yarayan anlara rüşvetle yarar
İlm ü irfân u salâhı kim arar.”*

matlab:istek, hükkâm: yöneticiler, salâh: bağlılık.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa

Defterdar olarak da tanınan Mehmet Paşa, 1717’de devlete hakaret ve padişah hakkında kötü söz söylemekle suçlanmış ve (elli) yıl hizmet ettiği devletin emri ile idam edilmiştir. Devletin mali uygulamasına ilişkin temel aksı oluşturan şu mısraları meşhurdur:

*“Mülk durmaz eğer olmazsa rical,
Lâzım amma ki ricâle emval.
Mal tahsili raiyetten olur,
Bağ u bostan ziraetten olur,
Adldir asl-nizam-ı âlem,
Adlsiz saltanat olmaz muhkem.”*

mülk: devlet, ricâl: yöneticiler, emval: mallar,
raiyet:yönetilenler, adl: adalet, nizam-ı âlem: dünya düzeni,
muhkem: sağlam.

*“Malı çok itme, hazer eyle azabından hem
Renci artar ağır olduğça yükü hammalın”*

hazer eylemek: çekinmek, renc:çile.

Gelibolulu Mustafa Âli

17. yy.’ın eşine az rastlanır özellikteki Ziyafet Sofraları adlı eserinde şair, bir yandan devlette görevler yüklenmiş olan kimseleri tanıtmakta bir yandan da onları eleştirmektedir. Şairin anlatışında, okuyucuyu tedirgin eden bir “çıplaklık” vardır (Gökyay, 1978: 19,21 ve Âli, 1978).

*“Nukud-i rüşvetile mansıp aldı kadiler
Sahih olur mu ki ettikleri nikah-ı âmim.”*

nukud-i rüşvet: rüşvet parası, mansıp: makam
sahih:doğru, am:kapsama.

*“Her kimin olsa rüşveti kâmil
Eden oldur vezâreti hâsıl.”*

kâmil:olgun, veâret:vezirlik, hâsıl: çıkmak.

18. Yüzyıl

Bu yüzyılda, nitelik açısından önemli eserler verilmemiş olmakla birlikte, toplumsal eleştirinin fazlalığı dikkati çeker. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Kabasakal Mehemed

Osmanlıda yoksul halkın ve reayanın iktisadi zorluklarını anlatan gerçekçi şiirler yazan şair, soyguncuların ve adamlarının çalışan sınıfa yaptıklarını anlatır. Ne var ki, kurtuluşu yine de bürokratlardan ve egemen sınıflardan beklemektedir:

*“Yiyiciler akçe ister zaleme
Verilen malımız gelmez kaleme
Perişanlık şayi oldu âleme
Kullarına imdat kılın efendim.”*

zalem: kıyıcı, şayi olmak: yayılmak.

Sâdık

Yöneticiler eliyle soygunu, baskı aracı olan orduyu padişaha şikâyet etmekle çözüm arayan Sâdık, ordunun artık yenilmeye başlayınca yöneticilerin dış dünya yerine, artık ülke sınırları içindekilere yüklenmesini gündeme getirmiş ve eleştirmiştir:

*“Bölük sipahileri otluk satar
Ordu-yı hümâyun mandaya bakar
xxx
Orduda kurmuşlar bir döner dolap
Nâmımız çağrışır Şam ile Halep
Kulların çağrışır şerbetle salep
Asker pestilcidir bil padişahım.”*

19.Yüzyıl

Bu yüzyılda gerek halk ozanları ve divan şairleri gerekse bürokratlar ve düşünürler önemli sayıda hiciv ve yergi şiirleri ortaya koşmuşlardır. Eleştirilerin yöneticilere yöneltildiği ve toplumsal koşulların ağırlaştığı belirtilerek, gerçek yaşamın yorumlandığı görülür. Burada, halk şiirlerindeki gerçekçiliğin hem divan şairlerini hem de bürokratları ve düşünürleri etki altında bıraktığı açıkça söylenebilir (Zelyut, 1982: 134):

Seyranî

19. yy.’ın en büyük halk ozanı olup, gerçek yaşamdaki olayları ve süreci çok iyi ve açıkça yansıtmaktadır. Ozanın, şiirlerinde özellikle rüşvet aç-

sından hicvettikleri, varlıklı ve yönetici sınıftan kişilerdir. Şairin bireysel nitelikte gibi gözüken şiirleri bile toplumsal bir özü yansıtır:

*“Değil şimdi araula
Padişahlık para ila
Sikke ile turaula
Muhtaç sanma söze beni*

*Rüşvet ile yazar hakim hücceti
Hüccet ile alır kadı rüşveti
Kimse bilmez oldu sözü sohbeti
Bozuldu sikkenin tucuna kaldık”*

hüccet: delil, tuc: tunç

*“Kadının rüşvetle hüccet yazması
Sonra dönüp hüküm bozması
Yıkılan binanın birden tozması
Asıl sermayenin topraklığından.*

*Niçin garip oldu hükm-ü şeriat
Kadının müftünün yediği rüşvet
İçkiden zinâdan cahile nevbet
Vermiyor hafız-ı kur'an olanlar.”*

nevbet: nöbet.

*“Küçük lokma ile dolmaz avurdu
Ne yaman insanı kasti kavurdu
Cihanın külünü göğe savurdu
Geçti sadarete hayvan olanlar.”*

sadaret: başbakanlık

Ruhsatî

19. yy. gerçekliğini yansıtan, gözlem gücü yüksek bir ozan olan şair, aynı zamanda rüşvet ile dolaylı özel mülkiyetin ve zenginleşmenin nasıl olduğunu ve bu yolla edinilen mülkiyetin genelde yoksullaşmanın nedeni olduğunu ve bazı zenginliklerin haksız yollarla kazanıldığını açıklar:

*“Anadan doğunca kürkün var mıydı
Uryan gelmedin mi börkün var mıydı
Torba torba mecdiyen var mıydı
Tükenmez parayı sana kim verdi.*

*Dinle Ruhsatî’yi ne deyem sana
Sana bir öğüttür sanma ki çene
Çalışmayla verse verirdi bana
Bu köşkü sarayı sana kim verdi.”*

Dertli

Dertli, bir alevi olduğu için bir imam tarafından şeytanlıkla suçlanır. Ozana göre ise şeytan, düzenin savunuculuğunu savunan kadıların içinde yatmakta olup, onlar rüşvete ve harama düşkündür:

*“Abdest alsan aldın demez
Namaz kılsan kıldın demez
Kadı gibi haram yemez*

Şeytan bunun neresinde”

diyerek sazı aracılığıyla cevap vermiştir.

Serdarî

Toplumdaki yoksulluk ve kötülüklerin kaynağının yöneticiler olduğunu gösteren ozan, şiirlerini sert bir dille yazmıştır:

*“Tahsildar da çıkmış köyleri gezer
Elinde kamçısı fakiri ezer
Yorganı döşeği mezatta gezer
Hasırdan serilir çulumuz bizim.*

*Serdarî halimiz böyle n’olacak
Kısa çöp uzundan hakkını alacak
Mâmurlar yıkılıp viran olacak
Akibet dağılır ilimiz bizim.”*

Dadaloğlu

Bu yüzyılın toplumsal niteliği ağır basan şiirleriyle tanınan şairi, topluma yük olan kişileri hicvetmektedir:

*“Okuduğun tutmaz oldu âlimler
Kalktı da adalet arttı zulümler
Terlemeden mal kazanan zâlimler
Can verirken soluması zor imiş.”*

Hatîfi

Din kurumlarının maddî çıkarlar uğruna kullanılması Hatîfi’nin hicviyelerinin odağını oluşturur. Uzun hicviyesinde, bağlı olduğu dergâhta, dergâh şeyhinin açgözlülüğünü anlatır (Nüzhet, 1930: 175, 178).

“Gerek eşya gerek nakdi mevcudu

Aşırdı kim yoktur haddü pâyani

xxxx

Şayet bir taraftan gelse beş para

Mutlak Şeyh Efendi alırdı ani

Taam içre beş parmağın daldırır

Eline geleni kapıp kaldırır

Sofrada aç kurt gibi saldırır

Zannerdersin yutacaktır sahani.”

hâd: sınır, pâyan:son, taam:yemek.

Mustafa Talip Efendi

Çeşitli kaymakamlık, malmüdürlüğü ve muhasebeciliklerde bulunmuş bürokratlardandır. Burada Diyarbakır Valisi olarak atanan bir bürokrat hicvedilmektedir:

“Cenab-ı Lofçalı Derviş Paşa

Ki olmuş irtişa'dan bay efendi

Diyar-ı Âmid'a geldikte vali

Sayıldı mâli beş yüz tay efendi”

irtişa: rüşvet, Diyar-ı Âmid: Diyarbakır.

Ziya Paşa

Şair, siyasi çevrelerin yakınlarında bulundu. Elçilik, müfettişlik, muk-tasarıflık gibi üst düzey görevler yaptı ve devletin üst düzey yetkilileriyle anlaşamadığı için zaman zaman işsiz kaldı. *Zafernâme*, onun edebî rakibi ve düşmanı Âli Paşa üzerinde yoğunlaşmış olan bir hiciv eseridir. Âli Paşa yanında Fuad Paşa, Mustafa Fazıl Paşa vb. dönemin devlet yönetiminde

önemli kişilerin adlarının anıldığı bu eser, Türk-Osmanlı hiciv şiirinde, daha önce benzeri görülmemiş niteliktedir ve batılı anlamda ilk “satır” örneğidir (Apaydın, 2001: 55-57, 77-78, 104).

*“Fukara zamm’ile vergisi olunmaz ta’ciz
Sanma a’şar ile ağnam rüsûmun nâçiz
Buldu gûya yeni bir mâden-i sîm ü ibrîz
Tuz tütûn resme girip oldu hazine lêb-rîz”*

ta’ciz: rahatsız etmek, nâçiz: değersiz,
sîm ü ibrîz: gümüş ve altın, lêb-rîz: ağzına kadar dolu.

*“Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-düz palan ursan eşek yine eşektir.”*

bed-asla: kötü yapı, necâbet: ululuk,
zer-düz: altından yapılmış.

*“Hüner iş bilmemek humk u cehâlet kârdânlıktır
Dirâyet âciz aldatmak, zerâfettir yalan şimdi.”*

humk: ahmaklık, kârdân: işbilir, dirayet: kavrayış.

Eşref

Şair Eşref “ Divan edebiyatının son hiciv şairi sayılabilir. Yergilerinde fazla ileri giderek, ele aldığı kişileri yerden yere vurması...saldırılarının kişisel düşmanlıktan uzak olması, taşlamaların toplumca benimsenmesine yol açmıştır” (Yücelen:1973,412).

“Vükelâyı sıraya çeksen eğer, zâhir olur:

Kimi hürsüz, uğursuz, kimi nâdan gibidir

xxxx

*O da maliyede vaktiyle çevirdi halezon
Para, indinde dîn ile îman gibidir.”*

zâhir olur: ortaya çıkar, nâdan:cahil,
indinde: yanında.

*“Batarsın bir ticarethâne açsan, olsa sermayen
Fehim Paşa gibi alçaklara i'tâ-yi rüşvetten.”*

i'tâ-yi rüşvet: rüşvet vermek.

*“Rakibinden mukaddem davranıp birkaç kuruş kıstır,
Polislerden eğer bir yerde istimdâd lâzımsa.
Ne mutlu ahz-ı rüşvet asrımızda bir şikâr oldu,
Yeter ehl-i hükümet, millete seyyâd lâzımsa.”*

mukaddem: önce, istimdâd: yardım, ahz-ı rüşvet: rüşvet alma,
ehl-i hükümet: hükümet adamları, sayyâd: avcı.

*“Rüşvetin bir kapısı kapansa, farazâ,
Bin kapı açması zâtınca yine emr-i yesir.”*

emr-i yesir: kolay iş.

*“Resm-i tahlifin şümûlü olmadı valilere,
Çok yemiş de onların karnı yemine tok mudur?
Yoksa valilerde ümmîd-i sadakat yok mudur?”*

resm-i tahlif: yemin adedi, şümûl: kaplama,
ummîd-i sadakat: sadık olma umudu.

20. Yüzyıl

Bu yüzyılda, hem geleneksel çizgiyi sürdüren şairler hem de toplumcu halk ozanları toplumsal hiciv öğeleri içeren yapıtlar üretmiştir. Yalnız, toplumsal üretim yapısının ve dokunun daha karmaşık olması nedeniyle, şiirlerin içeriği hem daha rafine hem daha uygar nitelikler taşımıştır. Şiirler kapitalist yapının izlerini ve eleştirisini içermektedir. Bu da doğrudan veya dolaylı olarak rüşvetin varlığını anlatmaktadır:

Huzurî

Ozan, paranın olumsuz etkilerini göstermekte ve para olmadan hiçbir şeyin yapılamadığını belirtmektedir:

*“Kesende yok ise köprüden geçme
Tezden tutulursun bir yana kaçma
Parasız hükümet kapısın açma
Kadı, müftü emr ü ferman paradır:*

xxxx

*Cümlesinin haram devleti malı
Arama onlarda ehl-i kemâli
Terbiyeden sıfır edepten hâli
Edepsiz hayasız pir ü civanı.”*

ehl-i kemâl: olgun insanlık, hâli: boş, uzak

pir ü civanı: yaşlısı ve genci.

Ali İzzet

Devletin temsilcisi olan yöneticilerin yaptıklarını hicveden ve burada muhtar sembolünü kullanan şair, bunlardan kurtulmanın yolunu yine devlete başvurmakta bulmaktadır:

*“Köyü harap etti baykuş ötüyor
Hırsızlar başkanı şakavat muhtar
Padişahlar gibi alıp satıyor
Memleket düşmanı hıyanat muhtar.*

*Beşyüz lira mektep parası n’oldu
Dörtüüz elli lira anamdan çaldı
Köyün bütçesini yarıya böldü
Az paraya etmez kanaat muhtar.”*

şakavat: haydutluk, hıyanat: ihanet.

Âşık İhsanî

1960 ve 1970’lerin popüler halk şairi olan İhsanî, kapitalist sistemi ve yolsuzlukları eleştirmiştir (Âşık İhsanî, 1966):

*“Düzenbazlar ellediler devleti,
Talan var ha beyler, talan var talan.*

xxx

*Bir hiç iken iki yılda milyoner
Olan var ha beyler, olan var olan.”*

Tevfik Fikret

1867’de İstanbul’da doğan T. Fikret toplumdaki kötülüklerin, haksızlıkların, zulümlerin kalkmasını arzulamış ve Sis, Tarih-i Kadim, Doksan Beşe Doğru, Ferda gibi şiirlerinde bu düşüncelerini yansıtmış ve rüşvet ve yolsuzluklar konusunda dikkat çekici ifadeler kullanmıştır (Kadir, 1970: 5-17). Özellikle Doksan Beşe Doğru şiiri çok iğneleyicidir:

*“Hâlâ sırttan dişlere hep lokma-i in-âm
Hâlâ taraflıyet, hasebiyyet, nesebiyyet
Hâlâ “bu senindir, bu benim” kısmeti carî.”*

lokma-i in-âm: menfaat lokması, hasebiyyet: soydaşlık,
nesebiyyet: akrabalık.

T. Fikret, Han-ı Yağma şiirinde bilinen evrensel çıkışını yapmıştır:

*“Verir zavallı memleket, verir ne varsa, mâlini,
Vücudunu, hayatını, ümidini, hayalini,
Hemen yutun, düşünmeyin haramını, helâlini.*

xxx

*Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın giderayak:
Yarın bakarsınız söner, bugün çatırdayan ocak,
Bugün ki mideler kavî, bugün ki çorbalar sıcak,
Atıştırın, tıkıştırın, kapış kapış, çanak çanak...
Yiyin efendiler, yiyin, bu han-ı iştiha sizin
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin.”*

kavî: güçlü, han-ı iştiha: büyük iştah.

Nâzım Hikmet

20. yüzyılın en büyük Türk şairi, şiirlerinde iktisadî yaşamın bireysel

ve toplumsal açıdan yarattığı sorunları oya gibi yansıtırken, gizli ve açık tarihsel yorumlar yapmış ve özellikle Memleketimden İnsan Manzaraları adlı eserinde bir anlamda yaşamın röntgenini çekmiş ve gizli-açık rüşveti hicvetmiştir (Hikmet, 1970).

*“Bir yandan vatani satıp
bir yandan da böyle bahsettiler.
Vatan sevgisi mi bu hergelelerde?
Hangi vatan sevgisi?
Sandalya, depo, fabrika, çiftlik, apartman sevgisi,
Mülkünü, sermayesini al
sandalyasını çek altından,
heriflerde düşman toprağı olur vatan.
Bütün tarih boyunca bu böyle.*

*“Kim bu Ali Kemal”
“- Gazete muhabiri.
İngilizden para alır.
Adamıydı Halifenin
Gözlüklü
şişman
Kan damlardı kaleminden
fakat murdar
fakat pis bir kan.”*

xxxx

*“Açık konuşalım seninle:
Satılabilir misin?
Hayır.*

Ayda beş yüz verseler?

İmkânı yok.

Yedi yüz?

Tehlikesiz,

Kırmadan haysiyetini?

Küçük, âlimane fıkralar,

tarafsız makaleler için?

Evet.

Mümkün.

Hayır.

Bu ajanlıktır.

xxxx

Ve hepsi Nuri Cemal gibi

kafalarının gücünü satarak geçiniyor

ve birbirlerinin yüreğini, etini,

haysiyetini yiyordular.

SONUÇ

13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu Selçukluları'na tabi olarak kurulan Osmanlı Beyliği, doğaldır ki baştan beri genellikle Selçuklu yönetim kurallarına da bağlı olmuştur. Ancak sonraları devlet örgütlenmesi tamamlandıkça, bir dizi iç ve dış etkilerle ve özellikle Büyük Selçuklu Devleti'ndeki rüşvet uygulamasının uzantıları sonucu sosyal ve iktisadi bozuklukların yaşandığı görülmüştür.

Osmanlı devletinin kuruluş döneminde devlet örgütünün zayıf olması nedeniyle rüşvet de pek yaygın olmamıştır, fakat bazı kaynaklar rüşvetin varolduğunu belirtmektedir. Bunlara göre; daha Orhan Bey zamanında Bursa Kadısı, askeri örgütün yaya sınıfını kurduğunda rüşvet almıştır. Daha sonraki yüzyılda Yıldırım Beyazıt zamanında ise kadıların rüşvetçiliği artmış, zorlayıcı önlemler alınmış ve "bakı kulları" adlı bir örgüt aracılığıyla

sıkı denetim uygulanmış ise de, adalet işlerine yine rüşvetçilik girmiştir. 2. Murad'ın veziri Çandarlı Halil Paşa tarafından rüşvet alınmasının doğal karşılığında dair söylentiler çıkmıştır. Kanunî Süleyman'ın son dönemlerinde rüşvet devlet örgütünün hemen her alanında yaygınlaşmıştır. 17. yüzyılın genel niteliği, rüşvetin iktisadi sistemde yine yaygınlaşması ve kabulüdür. Öyle ki, Sultan İbrahim döneminde rüşvetçilik çok artmış ve zamanla devletin çöküşünü hazırlayan nedenlerden biri olmuştur. Bir yoruma göre, rüşvet öylesine yaygınlaşmıştır ki, devlet yönetiminin temelini oluşturan dinsel (şer'i) hukuk ile örfî ve ulusal gelenekler önemlerini kaybetmişlerdir (Karal, 1941: 45).

Önemli olan; yaygınlaşan rüşvete ilişkin şikayet ve rahatsızlıkların giderek artmasıdır. Buradaki temel neden, Osmanlı'nın 16. yüzyıldan beri iktisadi-siyasal gerilemesi ile ilgilidir. Çünkü doğu ticareti; Akdeniz'in önemini kaybetmesi ve Dünyada yeni ticaret yollarının bulunması sonucu gerilemiş, dış ve uzak pazarlarla iş gören tüccarın ise giderek iç ticarete ağırlık vermesine ve küçük esnaf ve küçük zanaatkâr olmalarına yol açmıştır. Öte yandan Osmanlı devletinin siyasal gerilemesi ile yeni toprakları fethetme ve ekonomiyi canlandırma olanağı kapanmış, aksine toprak kaybına uğramış ve dış alemde rant kaynakları tıkanıkça, bir kısım yeniçeri ve sipahiler esnaflığa yönelmiştir (Ülgener, 1950: 391-392). Bu esnaflaşma, özellikle "yeni esnaflaşan" kesimin büyük çoğunluğunu yasal yoldan kazanamadıkları gelirleri kural-dışı yollarla aramaya yöneltmiştir. Oluşan bu sosyal ve psikolojik ortam, bunun karşılığında bürokratik kesimin de rüşvete yatkınlığını kendiliğinden yaratmıştır.

Anlaşılabacağı üzere, Osmanlıda çeşitli zanaat ve mesleklere ait şiir ve nesir şeklindeki edebiyat 13. ve 14. yüzyıllardan beri ağır eleştiri, suçlama ve hiciv örnekleri ile doludur. Bu yapı ve süreç 15. ve 16. yüzyıllarda da devam etmiş, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda giderek sertleşmiş ve en üst düzeye erişmiştir. 19. ve 20. yüzyılların hiciv örnekleri giderek daha bürokratik bir nitelik kazanmıştır.

Toplumsal yaşamın üst katman ve sınıflarında küçük bir azınlık, ayrıcalıklı bir hakim statüye erişmiş ve tüketim hevesine dayalı bir dünya oluşturmuşken, toplumun orta ve düşük gelirli sınıfları ise yaşamın olanaklarından en az yararlanan kesimi oluşturmuştur. Bu durum 16. yüzyıl şairi Taşlıcalı Yahya'nın, yüzyıllarca önce belirttiği gibi (Ülgener, 1951: 23):

“Geçinir bir dilim ekmekle fakir,

Yedi iklimi yiyip doymaz emir.”

dizeleriyle de apaçık anlatılmaktadır.

KAYNAKÇA

Âli, Gelibolulu Mustafa (1978): **Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Sofraları**, 2. Cilt. (Haz: O.Ş. Gökyay), İstanbul, Tercüman 1001 Eser.

Apaydın, Mustafa (2001): **Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa**, Ankara, Kültür Bakanlığı.

Âşık İhsanî (1996): **Yazacağım**, İstanbul, İstanbul Matbaası.

Başgöz, İlhan (1999): **Yunus Emre** (inceleme-şiirlerinden güldeste), 3. Cilt, İstanbul. Cumhuriyet Gazetesi.

Eyüpoğlu, Sabahattin (1977): **Pir Sultan Abdal**, İstanbul, Cem Yayınevi.

Gökyay, Orhan Şaik (1978): “Önsöz”, **Gelibolulu Mustafa Âli’nin Ziyafet Sofraları**, Cilt I., İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1969): **Pir Sultan Abdal: hayatı, sanatı, eserleri**, Cilt I., İstanbul.

Hikmet, Nâzım (1970): **Memleketimden İnsan Manzaraları**, İstanbul, De Yayınevi.

İslam Ansiklopedisi (1977), cilt V.

Kadir, A. (yenileştiren) (1970): **Bugünün Diliyle Tevkif Fikret**, (yer yok), Alfabe Matbaası.

Karaer, Mustafa Necati (tarih yok): **Karacaoğlan**, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser.

Karal, Enver Ziya (1941): “Tanzimat Devri Vesikaları: Rüşvetin Kaldırılması İçin yapılan Teşebbüsler”, **Tarih Vesikaları Dergisi**, I/I, Haziran.

- Köprülü, M. Fuad (1964): **Saz Şairleri**, cilt IV., Ankara, Mili Kültür Yayınları.
- Köprülüzade, M. Fuad (1930): “Bektaşî Şairleri”, S. Nüzhet’in **Bektaşî Şairleri** içinde, İstanbul, Devlet Matbaası.
- Levend, Âgah Sırrı (1988): **Türk Edebiyat Tarihi**, cilt I., Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Mumcu, Ahmet (1969): **Osmanlı Devleti’nde Rüşvet (özellikle adlî rüşvet)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Nüzhet, Saadettin(1930), **Bektaşî Şairleri**, İstanbul, Devlet Matbaası.
- Öngören, Ferit (1983): **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi**, Ankara, Türkiye İş Bankası.
- Özkırımlı, Atilla: **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, Cilt 3.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983): **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3 Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Umur, Ziya (1979): **Roma Hukuku**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Umur, Ziya (1983): **Roma Hukuku Lügati**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Ülgener, Sabri, F. (1950): “14’üncü Asırdan Beri Esnaf Ahlakı ve Şikayeti Mucip Bazı Halleri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**. 11. cilt, Ekim 1949-Temmuz 1950, No. 1-4.
- Ülgener, Sabri, F. (1951): **İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi: 55.
- Yücelen, Hilmi (1973): **Türk Mali Tarihine Toplu Bir Bakış ve Maliyecî Şairler Antolojisi**, İstanbul, Nilüfer Matbaası.
- Zelyut, Rıza (1990): **Halk Şiirinde Gerçekçilik**, Ankara, Ankara Yayın Üretim Kooperatifi (AYKO).

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
57. Seri / Yıl 2012-[1]

**TÜRKİYE’DE KAMU
HARCAMALARI ESNEKLİĞİ:
2000 SONRASI DÖNEM
TAHLİLİ**

Doç. Dr. Gülay AKGÜL YILMAZ

Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada, 2001-2012 döneminde Türkiye’de kamu harcamalarının esnekliği analiz edilmiştir. Kamu harcamaları artış oranı ile GSYH artış oranı arasındaki ilişki bu bağlamda da kamu harcamalarının, iki krizin yaşandığı inceleme döneminde ekonomideki hacmi ve istikrarın sağlamasındaki etkisi tahlil edilmeye çalışılmıştır. Esneklik analizi; genel devlet ve bunu oluşturan; merkezi yönetim, yerel yönetim, sosyal güvenlik kurumu ve döner sermayeli işletme ile fon harcamaları için yapılmıştır. Sonuçta; genel devlet ve merkezi yönetim harcamalarının kriz dönemlerinde esnek hale geldiği, konjonktürel yükselme dönemlerinde inelastik olduğu, Sosyal Güvenlik Kurumu ile döner sermaye harcamalarının dönem boyunca, yerel yönetim harcamalarının ise 2008 yılına kadar esnek olduğu tespit edilmiştir. Kamu kesiminin kriz dönemlerinde ekonomideki payının yükseldiği, krize rağmen Sosyal Güvenlik Kurumu, döner sermayeli ile özel bütçeli kuruluşların kamu kesimindeki paylarını yükselttikleri ve aynı zamanda krizden çıkışta olumlu etkiler yarattığı görülmüştür. Ayrıca, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin alanının genişlediği, krizden çıkışın aracı olarak kullanılmış olduğu tespit edilmiştir.

THE ELASTICITY OF PUBLIC EXPENDITURE: A PERIOD ANALYSIS AFTER 2000

ABSTRACT

In this study, the elasticity of public expenditure in 2001-2012 period is analysed. The correlation between the public expenditure increase rate and the increase rate of Gross Domestic Product (GDP) and, in this context, public expenditure volume in economy and its effect on assuring stability during the analysis period where two crises were experienced are attempted to be analysed. Elasticity analyses are carried out to examine expenditures of general state and its components; centralized and local administration, social security institution, circulating capital and working capital fund. Consequently, it is confirmed that general state and central administration expenditure become elastic during a crisis period, it becomes inelastic during the growth period, the Social Security Institution and circulating capital

expenditure become elastic during the period and that local administration expenditure was elastic until 2008. It has been confirmed that public sector increases its share in economy during a crisis period, and despite the crisis Social Security Institution, circulating capital and special budgeted institutions increase their share in public sector and generate positive impacts while coming out of a crisis. Additionally, it has been determined that education, health, social security and social welfare services have expanded and that they were used as means to get over with the crisis.

1. GİRİŞ

Türkiye’de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığı varsa ilişkinin yönü ve boyutunu tespit etmeye yönelik olarak bugüne kadar pek çok ampirik çalışma yapılmıştır. Belli bir dönemi ele alıp belli bir modele dayalı olarak iki değişken arasındaki ilişkiyi analiz eden bazı ekonometrik çalışmalar kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını (Demirbaş, 1999:18) ortaya koymuşsa da başka bir dönemi başka bir model veya yöntem ile inceleyen bazı çalışmalar kamu harcamalarındaki artış ile büyüme arasında pozitif ilişki tespit etmişlerdir (Uzay, 2002:151). Bazıları ilişkinin yönünün kamu harcamaları artışından iktisadi büyümeye (Işık ve Alagöz, 2005:72 - Uzay, 2002:166 - Gül ve Yavuz, 2011:83 - Yurdakul ve Songur, 2011:378) bazıları ise iktisadi büyümeden kamu harcamaları artışına doğru olduğu GSYH ile kamu harcamalarının birlikte hareket ettiği, başka bir deyişle Wagner Kanunu’ nun geçerli olduğu sonucuna varmışlardır (Aytaç ve Güran, 2010:149 - Yamak ve Küçükkale, 1997:14 - Terzi, 1998:78 - Işık ve Alagöz, 2005:72 - Arısoy, 2005:80). Bazı çalışmalar ise, gelir düzeyi ile kamu harcamaları talebi arasında ilişki olmadığını (Bağdigen ve Başer, 2009:14) sonucuna varmışlardır. Kısacası, bu konudaki literatür taraması bugüne kadar iki değişken arasındaki ilişkiyi tespitiye yönelik yapılan ekonometrik çalışmaların birbirinden farklı sonuçlara varmış oldukları bu sebeple de konuya netlik kazandıramamış olduklarını göstermiştir.

Bununla birlikte 1929 krizi sonrası 1930’lu yıllarda ortaya çıkan ve ekonomide üretim ve istihdamı genişletmek üzere kamu harcamaları artışını öngören ve genişletici maliye politikası olarak bilinen Keynesyen politi-

kalar, yakın geçmişte, 2009 yılında yaşanan ekonomik krizle mücadelede öncelikle Amerika'da uygulanmıştır. Dolayısıyla kamu harcamalarının ekonomiyi genişletici etkisi olduğuna dair görüşe hala, özellikle kriz dönemlerinde krizden çıkmak için itibar edilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'de 2001-2012 döneminde gerçekleşmiş kamu harcamaları esnekliği analiz edilmiştir. Bugüne kadar, kamu maliyesi alanındaki ampirik çalışmalar ve kamu maliyesi göstergelerine ilişkin raporlar genellikle vergi esneklikleri üzerinde durmuş ve vergi hasılatının GSYH'daki değişikliklere karşı duyarlılığını hesaplamış, değerlendirmiştir. Sınırlı sayıdaki çalışmada kamu harcamalarının GSYH'daki değişikliklere karşı duyarlılığı ele alınmıştır (Berksoy, 2007:28).

Oysa belli bir ülkede belli bir yıldaki kamu harcamaları esneklik değerleri;

1. Kamu harcamalarının GSYH'daki değişikliklere karşı duyarlılığını başka bir deyişle GSYH artış ve azalışlarına uyum sağlayıp sağlamadığını ortaya koyar.

2. Kamu kesiminin ekonomideki hacminin gelişimi hakkında değerlendirme yapılmasına olanak sağlar.

3. Kamu harcamalarının otomatik istikrar sağlayıcı güce sahip olup olmadığı ya da iradi olarak ekonomiyi genişletici yönde kullanılıp kullanılmadıkları konusunda değerlendirme yapılmasına imkan verir.

Esneklik, kamu harcamaları toplamı için hesaplanabileceği gibi belli kamu hizmetlerine yönelik olarak da hesaplanabilir. Belli kamu harcama türlerinin merkezi yönetim bütçesi içindeki payı ve GSYH'ya oranı itibarıyla büyüklüğü, konjontürel dalgalanmalara karşı dengeleyici güce sahip olup olmadıkları hakkında fikir yürütmek bakımından oldukça önemlidir. Kamu hizmeti bazında elde edilen esneklik verileri hangi tür hizmetlerin maliye politikası aracı olarak daha etkili olarak kullanılabilmesi konusunda yol gösterici olur.

Bu sebeple Türkiye'de çeşitli kamu hizmetlerini gerçekleştirmeye yönelik kamu harcamaları, MYB harcamaları içindeki payı ve GSYH oranı bakımından da irdelenmiştir. Ancak söz konusu inceleme 2006-2012 yılları arasındaki 6 yıllık dönem için yapılabilmektedir. Bilindiği üzere, 2006 yılından itibaren Türkiye'de uygulanmaya başlanan performans bütçe sistemi

ve kabul edilen merkezi yönetim bütçesi kapsamına bir taraftan konsolide bütçe dışında yer alan bazı kuruluşlar dahil edilmiş, diğer taraftan da yerine getirilen kamu hizmetleri ile ilgili yeni bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bundan dolayı mevcut kamu hizmetleri sınıflandırmasına ilişkin 2006 yılı öncesi rakamlar mevcut değildir. Kamu hizmetleri itibarıyla harcamaların hesaplanacak esneklik değerleri; bir taraftan her bir hizmet için kamusal kaynaklardan ayrılan payın ve buna bağlı olarak hizmet alanının genişletilip genişletilmediği diğer taraftan da ekonomiyi dengeleyici otomatik güce sahip olup olmadıkları veya iradi araç olarak kullanılıp kullanılmadıkları hakkında değerlendirme yapılmasına olanak sağlayacaktır. Bu yönüyle de gelecekte istikrarı sağlamak için hangi tür hizmetlere yönelik harcamaların artırılmasının daha etkili olabileceği yönünde politika yapıcılara yol gösterici olacaktır.

Bu çalışma, konunun yukarıda ortaya koyulan önemi ve hedeflenen sonuçlara ulaşmak amacıyla, Türkiye’de 2000 sonrası dönemde kamu harcamaları esnekliğini belirlemeyi hedeflemiştir. Esneklik hesabında esas itibarıyla Maliye Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı’nın ilan ettiği kesinleşmiş veriler kullanılmıştır. Bunun tek istisnası 2012 yılıdır. 2012 yılına ait kullanılmış olanlar henüz kesinleşmemiş verilerdir.

Kamu harcamaları esnekliği öncelikle genel devlet olarak ele alınmıştır. Genel devlet harcamaları KİT’ler dışında tüm kamu kesimi üretici birimleri harcamalarını ve hatta işsizlik sigortası fonunu da kapsadığı için kamu harcamalarının otomatik istikrar sağlama gücü hakkında iyi bir fikir verecek özelliktedir. Genel devlet harcamaları; cari, yatırım ve transfer harcamaları sınıflandırmasına göre de ayrıca ele alınmış ve esneklikleri irdelenmiştir. Böylelikle bir taraftan borç faiz ödemeleri diğer taraftan işsizlik sigortası fonunu kapsayan transfer harcamalarının GSYH değişiklikleri karşısındaki durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, GSYH üzerinde daha etkili genişletici etkisi olduğu kabul edilen cari ve yatırım harcamalarının GSYH değişikliklerine karşı duyarlılığı ve aynı zamanda iradi maliye politikası aracı olarak kullanılıp kullanılmadıkları hakkında bilgi üretmek bakımından GSYH değişiklikleri karşısındaki durumları incelenmiş ve elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Genel devlet harcamaları içinde en önemli paya sahip olan merkezi yönetim bütçesi harcamaları esnekliklerinin hesaplanıp değerlendirilmesi, çalışmanın önemli bir kısmını oluşturmuştur.

Zira, bir taraftan kurumsal tasnife göre; genel bütçe, özel bütçe ve merkezi yönetim bütçesi içinde çok küçük bir paya sahip olan düzenleyici denetleyici kurumlar harcamalarının esneklikleri diğer taraftan fonksiyonel ayırımıma göre; genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskan ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, din kültür hizmetleri, eğitim hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri olmak üzere esneklikler ayrıca ele alınmış ve irdelenmiştir.

2. KAMU HARCAMALARININ ESNEKLİĞİ

Kamu harcamaları esnekliği; kamu harcamalarındaki nispi değişikliğin GSYH'daki nispi değişikliğe oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Kamu harcamaları esnekliklerin hesaplanmasında kullanılmış olan formül aşağıdaki gibidir;

$$\text{Kamu harcamaları esnekliği} = \frac{\Delta G / G1}{\Delta Y / Y1} \quad (1)$$

$$= \frac{G2-G1 / G1}{Y2-Y1 / Y1} \quad (2)$$

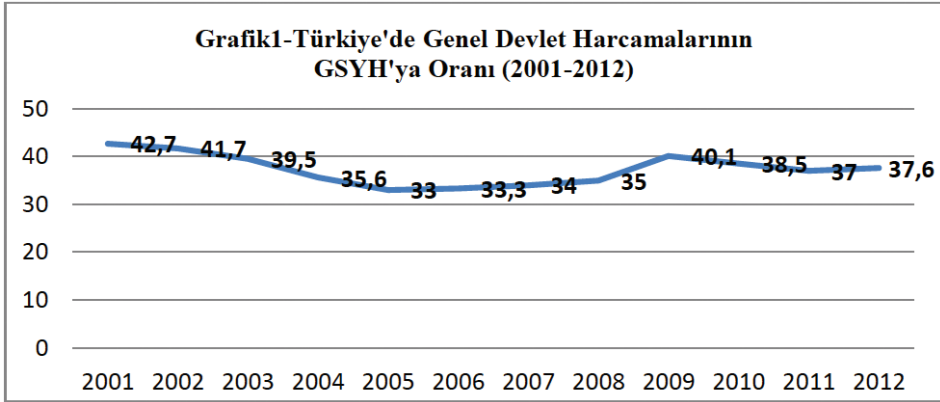
Kamu harcamalarındaki nispi değişikliğin GSYH'daki nispi değişikliğe oranlanmasıyla ulaşılan esneklik değerinin 1'den büyük olması, kamu harcamalarının GSYH'dan daha yüksek oranda artmış olduğu, buna dayalı olarak kamu kesiminin ekonomideki hacminin büyüdüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, o yıl ekonomiyi genişletici maliye politikasının bir aracı olarak kullanıldığını da gösterir. Esnekliğin belli hizmetler bakımından yüksek çıkması kamusal kaynaklardan o hizmet alanına daha fazla kaynak ayrıldığı, başka deyişle o hizmet alanının kamu kesiminde genişletildiği anlamına gelir. Esnekliğin 1'e eşit olması kamu harcamaları artış oranının GSYH artış oranına eşit olduğu ve kamu kesiminin ekonomideki payının değişmediği anlamına gelir. Kamu harcamalarının artışı ekonomiyi genişletici

yönde etkili olur. Esneklik değerinin 1'in altında kalması kamu harcamaları artış oranının GSYH artış oranının altında kaldığı buna dayalı olarak kamu kesiminin ekonomideki payının gerilemiş olduğu ve ekonomiyi genişletmeye yönelik bir araç olarak kullanılmadığı anlamına gelir.

3. GENEL DEVLET HARCAMALARI VE ESNEKLİĞİ

Türkiye'de kamu kesimi istatistikleri; merkezi yönetim bütçesi içerisinde yer alan kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeler ve işsizlik sigortası fonu ve KİT'leri kapsamaktadır. Bu kapsamdan KİT'ler çıkartıldığında ise genel devlet kapsamına ulaşılmaktadır. Bu kapsamda yer alan ve "Genel Devlet (GD)" olarak isimlendirilmiş olan istatistiki veriler kamu kesimi büyüklüğünü ortaya koyabilmek bakımından oldukça faydalıdır. Bu sebeple, söz konusu verilerden hareketle hesaplanan "genel devlet harcamaları esnekliği" Türkiye'de kamu harcamalarının esnekliği hakkında oldukça tatmin edici fikir verecek özelliktedir.

2000-2012 arasında geçen 12 yıllık süreçte kamu harcamalarının GSYH'ya oranı, Türkiye ekonomisinin yaşamış olduğu iki kriz yılında (2001 ve 2009) en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. Nitekim, Türkiye'de GD harcamalarının GSYH'ya oranı 2001 yılında %42,7 ile neredeyse GSYH'nın yarısına yakın bir büyüklükte iken 2005 yılına kadar sürekli gerileme eğilimi içinde olmuş ve 2005 yılında %33 ile dip yapmış, sonra tekrar artış eğilimine girerek GSYH'nın cari olarak sadece %0,21 oranında artış gösterdiği 2009 yılında %40,1'e ulaşmış sonra tekrar gerileme eğilimine girmiştir. 2012 yılı kesinleşmemiş verilerine göre GSYH'ya oranı %37,6'dır.

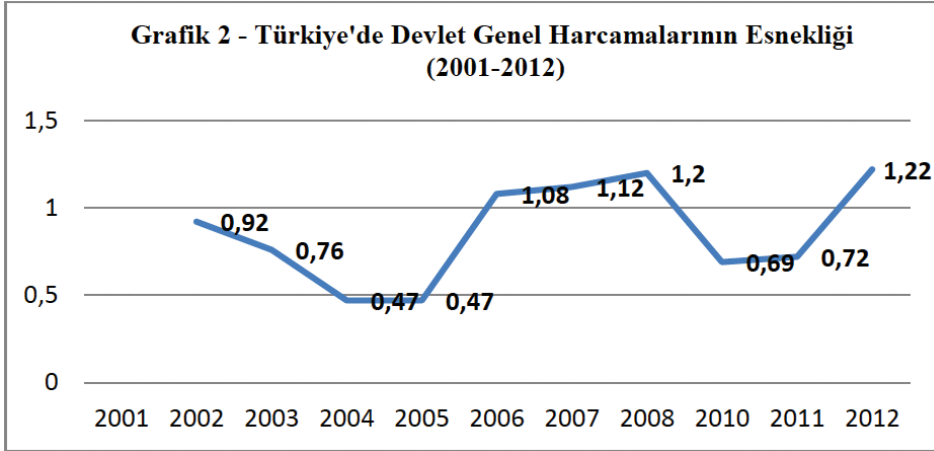
Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo1.

Grafik 1 üzerinde gayet açık bir şekilde izlenen bu durum Türkiye'de GD harcamalarının GSYH'ya oranla kriz dönemlerinde arttığını, kriz sonrası dönemlerde tekrar gerilediğini göstermektedir. Bu yönüyle de krizden çıkış için Keynesyen politikalar izlendiğini kanıtlar delilleri sunmaktadır. Ayrıca, izlenen liberal politikalara rağmen Türkiye ekonomisinin periyodik olarak yaşadığı krizlerin kamu kesiminin özel kesim lehine küçültülmesi politikasının gerçekleştirilmesinin önünde engel oluşturduğunu da göstermektedir. Nitekim, 2001 krizi sonrası 2006 yılına kadar olan dönemde GD harcamaları artış oranı GSYH artış oranının altında kalmıştır. Bu, ekonomi genişlerken kamu kesiminin ekonomideki payının düşürülmüş olduğu anlamına gelmektedir. 2006 yılı ve 2009 yılı dahil olmak üzere 2006-2009 döneminde GD harcamaları artış oranı GSYH artış oranından daha yüksek olmuştur. Bahsedilen dönem 2007 yılında baş gösteren 2008 yılında gelişen ve 2009 yılında etkili olan kriz dönemini içermektedir. Kamu harcamaları artış oranının GSYH artış oranının üstünde yer almış olması, söz konusu dönemde krizden çıkış için ABD gibi gelişmiş devletlerin de denediği Keynesyen politikaların Türkiye'deki politika otoritelerince kullanıldığını göstermektedir.

GSYH artış oranı ile GD harcamaları artış oranı arasında bahsedilen ilişkiye bağlı olarak söz konusu dönemde esneklik 1'in üstünde değer almıştır. Dolayısıyla bahsi geçen dönemde kamu kesiminin ekonomideki payı yukarıda da belirtildiği gibi yükselmiştir. Ekonominin tekrar yükselmeye

başladığı 2010 yılından itibaren yine kamu harcamaları artış oranı GSYH artış oranının gerisinde olmuştur. 2012 yılına ait henüz kesinleşmemiş rakamlara dayalı olarak hesaplanmış artış oranları ve buna bağlı olarak 1'in üstünde çıkan esneklik değeri yine ekonomik daralma sürecine giriyor düşüncesini yaratmaktadır. Ek Tablo 1'de yer alan esneklik değerleri de krizden çıkış amacıyla kamu harcamalarının artırılmış olduğu fikrini desteklemektedir.

GD harcamaları esnekliğinin 2001-2012 dönemindeki seyri Grafik 2 üzerinde gayet açık bir şekilde görülmektedir. Nispeten istikrarın söz konusu olduğu ve olağan dönem olarak nitelendirilebilecek 2004-2005 yıllarında esneklik değeri 0,47 iken, 2007 yılında başlayıp 2008/2009 da devam eden kriz yıllarında esneklik değeri 1'in üzerinde seyretmiştir. Kriz etkisinin atlatıldığı 2010-2011 yıllarında esneklik yine 1'in altına düşmüş yani GD harcamaları artış oranı GSYH artış oranının altında kalmıştır. GSYH'nın nominal olarak neredeyse hiç artmadığı (0,21) 2009 yılında GD harcamaları %16,27 oranında artış göstermiş, bu sebeple de esneklik değeri %77,47 gibi çok yüksek bir değere ulaşmıştır.

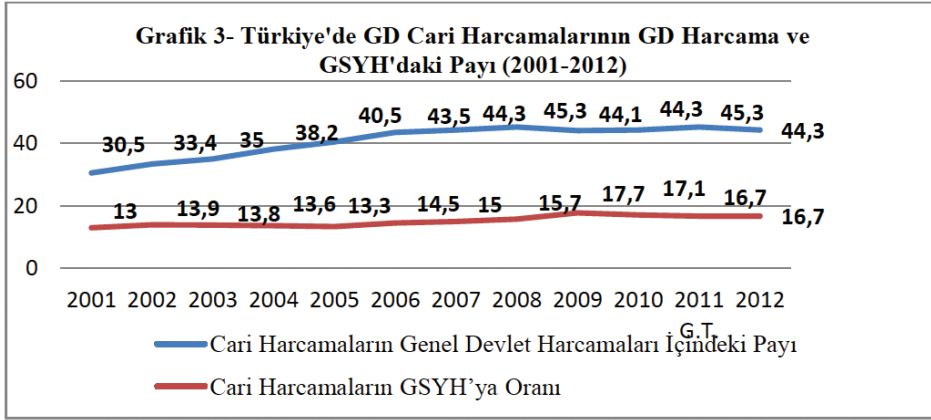
Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 1.

GD harcamaları ekonomik olarak; cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak tasnif edilebilmektedir. Bilindiği gibi, cari harcamalar belli bir yılda mal ve hizmet üreten ve aynı zamanda ekonomide üretilen mal ve hizmetlere talep yaratan harcamalardır. Yatırım harcamaları bir taraftan ekonomide

Yeni üretim kapasiteleri yaratırlar. Fakat yatırım tamamlanıncaya kadar özel kesim üretimine talepte bulunmak ve/veya yatırım projelerinin ihale yöntemiyle özel kesime yaptırılması ölçüsünde o yıl ve sonraki yıllarda özel kesimin üretimini geliştirmek ve aynı zamanda ekonomide üretilen mal ve hizmetlere talep yaratan geliri doğurmak bakımından GSYH'ya katkıda bulunurlar. Transfer harcamaları ise mal ve hizmet üretmek amacıyla yapılmadıkları için o yıl GSYH'na üretim artışı olarak doğrudan katkıda bulunmasa da harcamanın yapıldığı kişi veya kurumların tüketim eğilimine bağlı olarak ekonomide üretilen mal ve hizmetlere talep yaratarak hızlandırıcı etki oluştururlar. Bu sebeple, belli bir dönemdeki kamu harcamaları ile o dönemin üretimi arasında bir ilişkinin kurulması anlamlıdır. Yatırım harcamalarının, ekonominin üretim kapasitesini geliştirici özelliğinden dolayı, ekonominin genişlemesi ve daralması aşamalarında esneklik değerinin 1'in üstünde yer alması arzu edilir. Aynı şekilde transfer harcamalarından borç faiz ödemeleri esnekliğinin 1'in altında fakat ekonominin daralma aşamalarında işsizlik sigortası harcamaları veya diğer sosyal transferlerin esnekliğinin 1'in üstünde olması söz konusu harcamaların otomatik istikrar sağlayıcı güce sahip olduğu anlamına gelir.

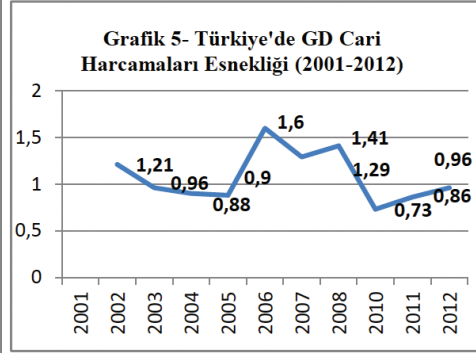
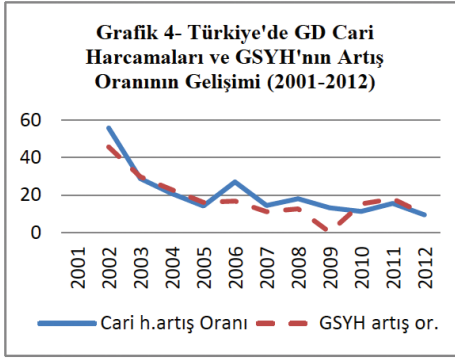
Keynesyen iktisada göre cari ve yatırım harcamaları, milli gelir üzerinde transfer harcamalarına göre daha yüksek ölçüde genişletici etkiye sahiptirler. Bu bakımdan, Türkiye'de ekonominin özellikle daralma aşamalarında yukarıda tespit edilmiş olan harcama artışının ekonomiyi genişletici etkiye sahip olup olmadığı konusunda daha güçlü deliller oluşturmak ve Türkiye'de 2001-2012 döneminde söz konusu harcama türlerinden GD harcamaları esnekliğinin belirlenmesinde hangisinin daha etkili olduğunu ortaya koymak bakımından her birinin esnekliği ayrı ele alınmış ve irdelenmiştir.

2001-2012 döneminde Türkiye'de GD cari harcamalarının GD harcamaları içindeki payı ve GSYH'ya oranla hacmi artış göstermiştir. Nitekim, GD cari harcamalarının GD harcamaları içindeki payı, 2001 yılında %30,5 iken 2012 yılına kadar olan süreçte genel olarak artış trendi göstererek 2012 yılında %44,3'e ulaşmıştır. Aynı şekilde GSYH'ya oranı, 2001 yılında %13 iken 2012 yılında %16,7'ye yükselmiştir (Bkz. Ek Tablo 2 ve Grafik 3).

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 2.

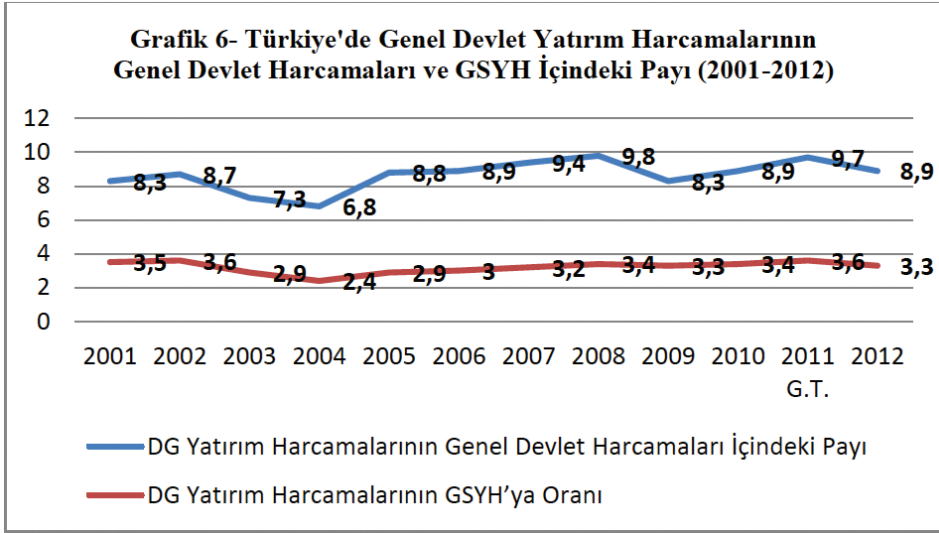
Türkiye'de 2001 krizi sonrası GSYH artış oranındaki düşüşe paralel bir şekilde cari harcama artış oranı da gerilemiş, 2003-2006 döneminde GSYH artış oranının altında artış göstermiştir. Nispeten istikrar dönemi olarak kabul ettiğimiz 2006 yılında cari harcama artış oranı GSYH artış oranından daha yüksek düzeyde gerçekleşmiş, bu durum 2007-2009 kriz döneminde devam etmiştir (Bkz. Ek Tablo 2 ve Grafik 4). Önemli bir kısmı ücret ve maaşlardan oluşan cari harcamaların nispeten refah dönemi sayılan 2006 yılında GSYH artış oranından daha yüksek oranda artışının kriz döneminde devam etmiş olması cari harcamaların ekonominin gerileme aşamasında talebi arttırıcı politika aracı olarak kullanıldığı yönünde bir işarettir. Kriz sonrası yani 2010 yılından itibaren GD cari harcama artış oranı GSYH artış oranının gerisinde kalmıştır.

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 2.

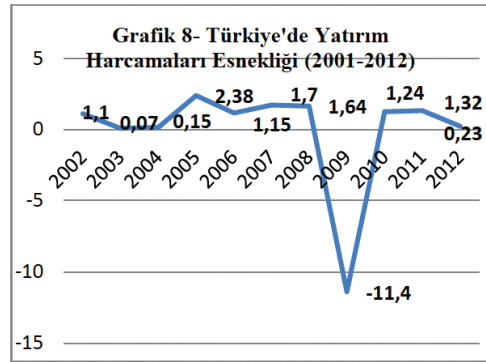
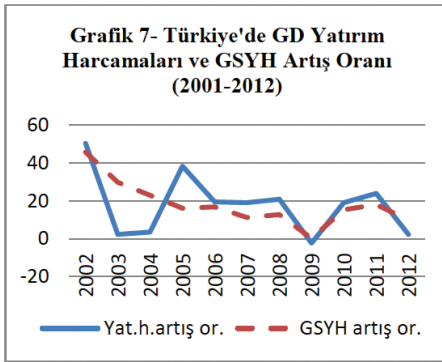
Buna bağlı olarak GD cari harcamalarının GSYH daki değişikliklere karşı duyarlılığı başka bir deyişle esnekliği kriz dönemlerinde 1'in üzerinde değer almıştır. Nitekim esneklik değeri 2006 yılında 1,6 , 2007 yılında 1,29, 2008 yılında 1,41 olmuştur. 2009 yılında GSYH artış oranı % 0,21 olduğu için GD cari harcaması %13,2'lik artış göstermiş olsa da esneklik değeri 62,85 olarak görülmüştür. Bununla birlikte diğer dönemlerde esneklik 1'in altında değerler almıştır (Bkz. Ek Tablo 2 ve Grafik 5).

2001-2012 döneminde GD yatırım harcamaları GD harcamalarının %8-9,8 civarındaki GSYH'nın da %3-3,6 arasında değişen oldukça küçük bir payını teşkil etmiştir. (Bkz. Ek Tablo 3 ve Grafik 6) Bununla birlikte 2001 krizi sonrası 2002 yılında GSYH %45,8 oranında artarken yatırım harcamaları %50,4 oranında artmıştır. 2002, 2003 yıllarında artış oranı epeyce düşük gerçekleşmiş, ancak 2005 yılında GSYH %16 oranında artarken yatırım harcamaları artışı %38,4 oranında olmuştur. 2006, 2007 ve 2008 yıllarında yatırım harcaması artış oranı GSYH artış oranından daha yüksek olmuştur. Grafik 7 üzerinde görüldüğü gibi, 2005-2008 döneminde ve 2010-2011 yıllarında yatırım harcamaları artış oranı GSYH artış oranının üstünde olmuştur. Bu durum, 2007 krizi döneminde yatırım harcamalarının ekonomiyi genişletici araç olarak kullanıldığını fakat krizin etkileri ile zayıflamış bütçe imkanları sebebiyle 2009 yılında yatırım harcamalarına daha az kaynak ayrıldığı ve fakat 2009 yılında GSYH artış oranının bu denli gerileyeceğinin siyaseten öngörülmemiş olduğu izlenimini vermektedir.

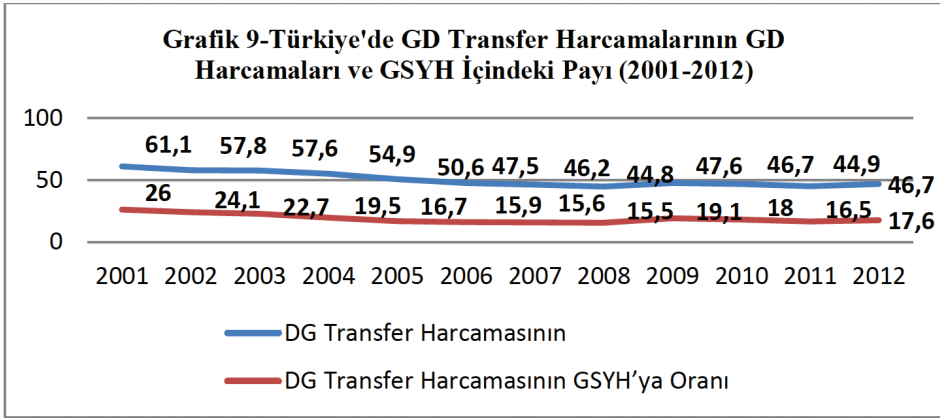
Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 3.

Türkiye'de GD yatırım harcamaları, cari ve transfer harcamalarına göre küçük bir pay teşkil etmekle beraber, inceleme döneminde cari ve transfer harcamalarına göre daha yüksek esnekliğe sahip olmuştur. Nitekim, 2003-2004 yılları, 2009 yılı ve kesinleşmemiş 2012 yılı dışında esneklik değeri 1'in üstünde değer almıştır. GSYH artış oranının sadece %0,21 olduğu 2009 yılında yatırım harcamaları %2,4 oranında gerilemiştir. Bu sebeple esneklik -11,4 değerini almıştır (Bkz. Ek Tablo 3 ve Grafik 8).

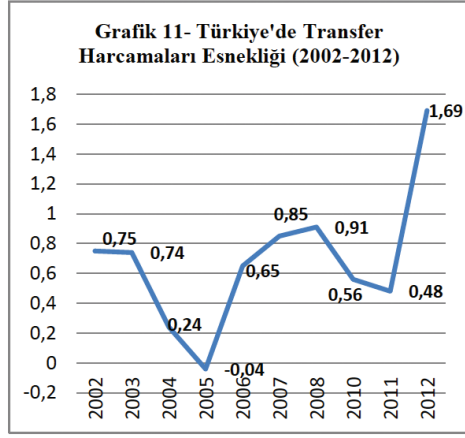
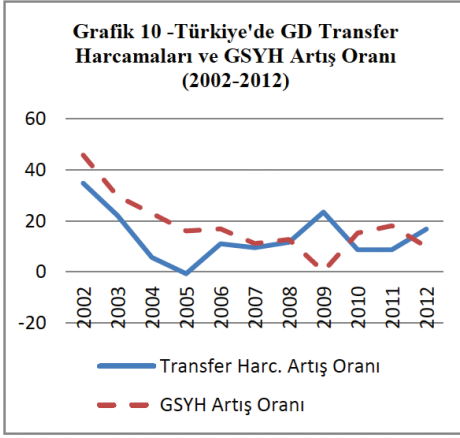
Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 3.

Türkiye’de GD Transfer harcamalarının gerek GD harcamaları içindeki payı gerekse GSYH oranı oldukça yüksektir. Bununla birlikte inceleme dönemi boyunca bir taraftan GD harcamaları içindeki payı diğer taraftan GSYH’ya oranı sürekli olarak gerileme eğilimi içinde olmuştur (Bkz. Ek Tablo 4). Nitekim GD transfer harcamalarının GD harcamalarına oranı 2001 yılında %61 iken %26 civarında azalarak 2011 yılında %44,9’a, GSYH’ya oranı ise 2001 yılında %26 iken %36,5 oranında azalarak 2011 yılında %16,5’a gerilemiştir. Bu gerileme, devletin faiz harcamalarının azalmasının bir sonucudur. Bu yönüyle gerek bütçe kaynaklarının kullanımı gerekse gelir dağılımı etkileri bakımından ekonomide olumlu etkiler doğuracak bir gelişmedir. Bununla beraber GD transfer harcamaları hala gerek GD harcamaları içinde gerekse GSYH’ya oranla GD cari harcamalarına yakın bir payı teşkil etmektedir. Bu bakımdan GSYH’ya karşı duyarlılığı önem arz etmektedir.

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr’den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 4.

GD transfer harcamaları artış oranı 2009 yılına kadar ve ondan sonraki dönemde GSYH artış oranının altında kalmıştır (Bkz. Ek Tablo 4). 2008 sonrasında iki değişkenin artış oranları arasında, Grafik 10 üzerinde gayet net bir şekilde görüldüğü üzere, ters yönlü bir makas oluşmuştur.

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 4.

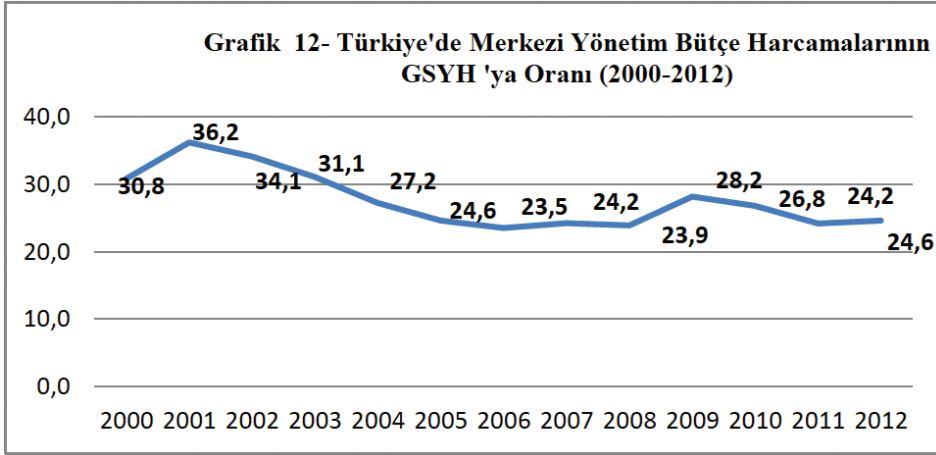
GD transfer harcamaları esnekliği genelde düşüktür. Bununla birlikte inceleme döneminde 2001 yılı GD verileri olmadığı için görülememekle beraber 2001 krizi sonrası ile 2007-2009 kriz döneminde transfer harcamaları esnekliği nispeten yükselmiştir. 2012 yılı kesinleşmemiş verilere dayalı hesaplanmıştır (Bkz. Ek Tablo 4). Transfer harcamaları kategorisinde bir taraftan faiz harcamaları diğer taraftan işsizlik sigortası fonu ve diğer sosyal harcamalar yer almaktadır. Türkiye'de merkezi yönetim bütçesi faiz harcamaları artışı sadece 2001 kriz yılı ve kesinleşmemiş olmakla beraber 2012 yılında GSYH artış oranından daha yüksek oranda gerçekleşmiştir (Bkz. Ek Tablo 6). Dolayısıyla transfer harcamalarına esneklik kazandıran faktör faiz harcamaları kaynaklı değildir. Bu durum, GD transfer harcamalarına esneklik kazandıranın, krizle beraber artan işsizlik oranına bağlı olarak işsizlik sigortası fonu harcamalarının ve diğer sosyal harcama artışı olduğunu ve söz konusu harcama kalemlerinin GD bütçesine otomatik istikrar sağlayıcı güç kazandırdığını ortaya koymaktadır.

Kısaca, Türkiye'de GD harcamalarından cari harcamalar ve yatırım harcamalarının payı nispeten artış gösterirken transfer harcamalarında faiz harcamalarının payında gerileme olmuştur. Cari harcamalar kriz dönemlerinde istikrarı sağlama yönünde araç olarak kullanılmıştır. Yatırım harcamalarına kamusal kaynaklardan ayrılan pay 2006-2008 döneminde artırılmış, ancak eksi büyümenin yaşandığı 2009 yılında politik olarak en

rahat kısıntıya gidilebilecek kalem olduğundan kısıntıya gidilmiş, 2010 ve sonrasında kamusal kaynaklardan yatırım harcamalarına ayrılan payın artış süreci devam etmiştir.

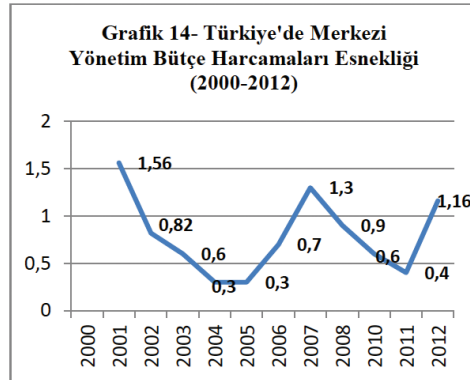
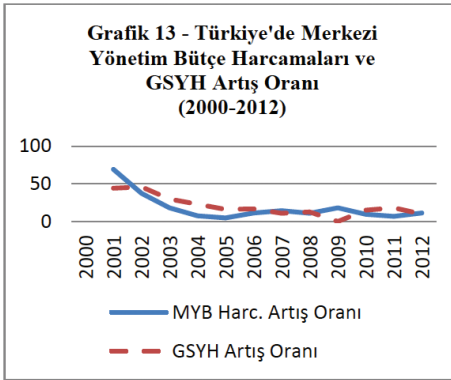
3.1. MERKEZİ YÖNETİM HARCAMALARI VE ESNEKLİĞİ

Genel devleti oluşturan bileşenlerden en önemli büyüklüğe sahip olanı merkezi yönetimdir. Merkezi yönetime bağlı kurum ve kuruluşlar tam kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmet üretimini ulusal sınırlar dahilinde gerçekleştirmekte, bu sebeple de önemli büyüklükte harcamalar yapmaktadırlar. Nitekim GD harcamalarının GSYH'ya oranı 2001 yılında %42,7 iken bunun %30,8'lik kısmını, 2012 yılı itibarıyla %37,6 iken bunun %24,6'lık kısmını merkezi yönetim bütçe (MYB) harcamaları oluşturmuştur. Bu durum, MYB harcamalarının çeşitli bakış açıları ile esneklik bakımından irdelenmesiyle önemli bilgilerin üretilebileceği kanaatini uyandırmaktadır. MYB harcamaları hakkındaki detay bilgi konjonktürel dalgalanmaları engellemeye yönelik politikaların geliştirilmesi aşamasında hangi tür harcamaların daha uygun araç olarak kullanılacağına belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bakımdan, bir taraftan MYB harcamaları esnekliğinin ortaya çıkmasında etkili olan harcama türlerinin hangileri olduğunu belirlemek diğer taraftan da çeşitli bakış açıları ile MYB harcamalarının esneklikleri hakkında daha ayrıntılı bilgi üretebilmek için MYB harcamalarının esnekliği; faiz dışı harcamalar ve faiz harcamaları, merkezi yönetimi oluşturan bileşenler olan genel bütçe, özel bütçe ve düzenleyici denetleyici bütçe harcamaları, fonksiyonel açıdan genel kamu hizmetleri, savunma, kamu düzeni ve güvenlik, ekonomik işler ve hizmetler, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri, dinlenme-din-kültür hizmetleri, iskan ve toplum refahı hizmetleri harcamaları perspektiflerinden ayrıca ele alınmış ve irdelenmiştir.

Kaynak: bumko.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 5.

Türkiye'de MYB harcamaları GSYH'ya oranla 2000 yılında %31 civarında iken 2012 yılına kadar olan periyotta genel olarak gerileme trendi göstermiş olup söz konusu oran 2012 yılında %25 civarındadır. Kısaca, GSYH içinde oldukça önemli bir pay teşkil etmektedir.

Kaynak: bumko.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 5.

2000-2012 dönemi boyunca, MYB harcamaları artış oranı kriz dönemleri dışında GSYH artış oranının altında seyretmiştir. 2001 kriz yılı ile 2007 ve 2009 yıllarında MYB artış oranı GSYH artış oranının üstüne çıkmıştır. 2001

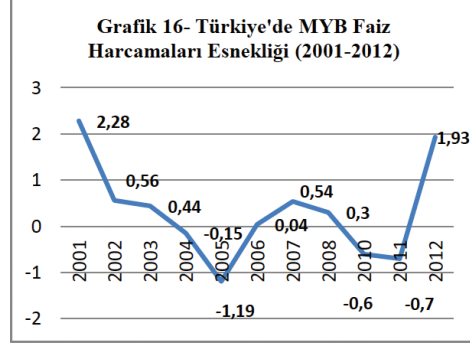
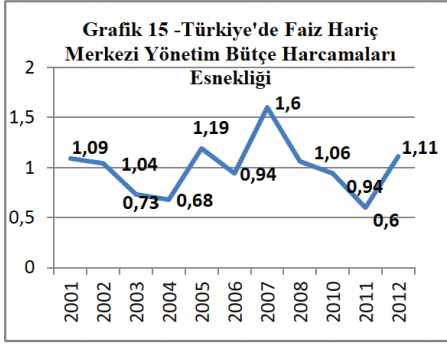
yılında GSYH artış oranı %44,1 iken MYB harcamaları artış oranı %69, 2007 yılında GSYH artış oranı %11,2 iken MYB harcamaları artış oranı %14,5 2009 yılında GSYH artış oranı %0,21 iken MYB harcamaları artış oranı %18,1 olarak gerçekleşmiştir. Bahsi geçen yıllarda krize bağlı olarak vergi gelirlerindeki gerilemeye rağmen MYB harcamalarının önceki dönemlere göre daha yüksek oranda artış göstermiş olması MYB'nin krizden çıkış için genişletici maliye politikası aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Buna paralel olarak MYB harcamaları esnekliği kriz yılları dışında 1'in altında seyretmiştir. Nitekim 2001 krizinde MYB harcamaları esnekliği 1,56 iken 2007 krizinde yaklaşık 1,3 olmuştur. Krizin devam ettiği 2008 yılında esneklik 1'e yakın (0,88) değer almıştır. GSYH'nın nominal olarak sadece 0,21 oranında artış gösterdiği 2009 yılında MYB harcamalarının %18 oranında artış göstermiş olmasından dolayı esneklik oldukça yüksek bir değer (86,2) olarak ortaya çıkmıştır (Bkz. Ek Tablo 5).

MYB harcamaları esnekliği 2000-2012 dönemine ilişkin hesaplanmış olmakla beraber yerine getirilen hizmet itibarıyla esneklik analizi daha önce belirtilen sebeple 2006-2012 dönemine ilişkin yapılabilmektedir.

Türkiye'de faiz hariç MYB harcamaları GSYH oranla 2000 yılında %18,6 iken 2004-2008 döneminde ortalama %17,3 düzeyine seyretmiş ancak daha sonra artış trendine girmiş 2012 yılında %21,1'dir. Faiz harcamalarının GSYH'ya oranı 2000 yılında %12,3 iken 2001 yılında %17,1'e yükselmiş daha sonra sürekli gerileme trendi içinde olmuştur. 2012 yılında %3,5'dur (Bkz. Ek Tablo 6).

İnceleme döneminde genel olarak faiz hariç MYB harcamalarının esnekliği, faiz harcamaları esnekliğinden (Bkz. Ek Tablo 6) ve MYB harcamaları esnekliğinden (Bkz. Ek Tablo 5) daha yüksek düzeyde seyretmiştir. MYB harcamaları esnekliğini yukarıya çeken harcamalar faiz hariç harcamalardır (Bkz. Grafik 15).

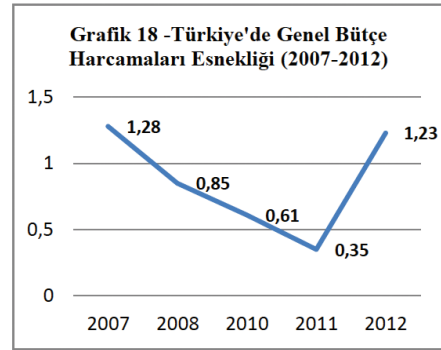
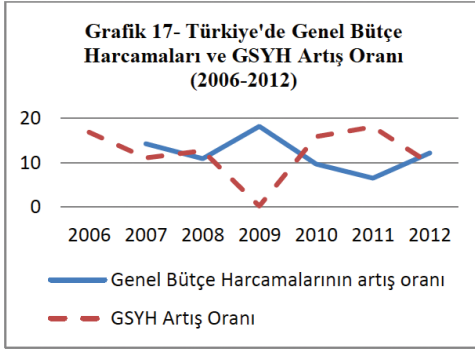
Kaynak: bumko.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 6.

Faiz harcamaları esnekliği sadece 2001 ve 2012 yıllarında 1'in üstündedir. Grafik 16 üzerinde de açık bir şekilde görüldüğü gibi diğer yıllarda esneklik değeri 1'in altındadır. Kısaca inelastik yapı arz etmektedir.

3.1.1. GENEL BÜTÇE HARCAMALARI VE ESNEKLİĞİ

İnceleme döneminde, 2007, 2009 ve 2012 yılları dışında genel bütçe harcamaları artış oranı GSYH artış oranının altında kalmıştır. Bu, genel bütçenin kamusal kaynaklardan aldığı payın genel olarak gerilediğini göstermektedir.

Genel bütçe harcamaları esnekliği genel olarak oldukça düşüktür. Sadece 2007 ve 2009 yıllarında 1'in üstünde değer almıştır. Bu da, kriz dönemlerinde temel kamu hizmetlerine ilişkin kaynakların artırılmış olduğu, başka bir deyişle ekonomide kamusal hizmet arzının artırıldığı anlamına gelmektedir. Bu, kişi başına gelir düzeyinin gerilediği söz konusu dönemlerde kamusal mal ve hizmetlere artan talebi karşılamak, bu yönüyle ekonomide refahın gerilemesine engel olmak bakımından da anlamlıdır. Diğer taraftan yukarıda da tespit edildiği gibi, GD harcamalarından kriz döneminde daha çok artış göstermiş olan cari harcamalar olduğu için mal ve hizmetlere talep yaratmak bakımından da önemli rol oynamıştır.

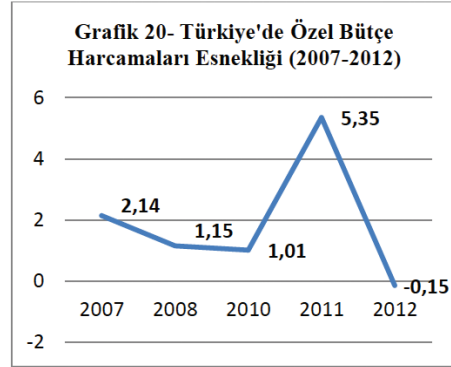
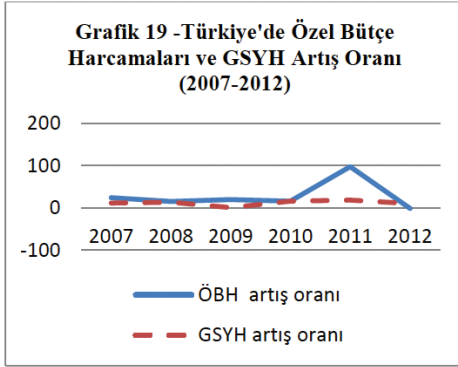

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12 ve 17'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır. Bkz. Ek Tablo 7.

3.1.2. ÖZEL BÜTÇE HARCAMALARININ ESNEKLİĞİ

Türkiye’de 2006-2012 döneminde özel bütçe harcamaları artış oranı (2012 yılı hariç) GSYH artış oranından daha yüksek olmuştur. Dolayısıyla, özel bütçeli kuruluşların kamusal kaynaklardan aldıkları pay artış göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında özel bütçede yer alan üniversite sayısının 2006 yılında 54 iken 2012 yılında 100’e yükselmiş olmasının önemli rolü vardır.

Özel bütçe harcamaları esnekliği 2012 yılı hariç olmak üzere 1’in üstündedir. İnceleme dönemi boyunca özel bütçe harcamalarının en yüksek oranda artış gösterdiği yıl 2009’dur. 2009 yılı esneklik değerinin 92,8 olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 2012 yılında kesinleşmemiş verilere göre GSYH %9,85 oranında artarken özel bütçe harcamaları 1,56 oranında gerilme göstermiştir. Bu durum, 2012 yılı itibarıyla özel bütçe harcamalarını inelastik yapıya bürünmüş göstermektedir (Bkz. Ek Tablo 8).

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12 ve 17'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır. Bkz. Ek Tablo 8.

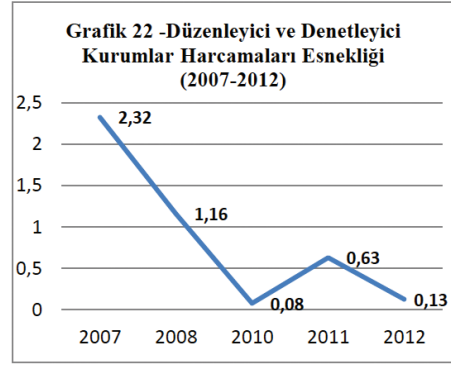
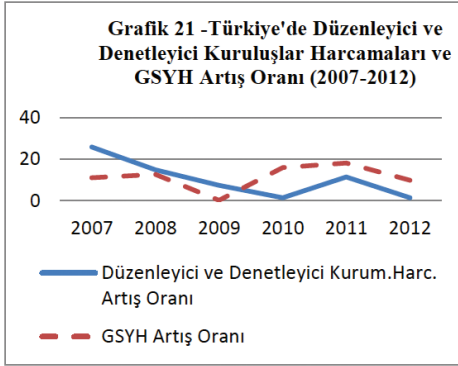
3.1.3. DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULUŞ HARCAMALARI ESNEKLİĞİ

Türkiye’de 2006 yılından itibaren toplumun özellikle de ekonominin çeşitli alanlarında düzenleyici ve denetleyici işlevi olan sekiz adet kurumun bütçeleri merkezi yönetim bütçesi içinde yer almış olup 2013 yılı bütçesinde söz konusu kurumlara “Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu” nun da eklenmesiyle dokuzaya çıkmıştır. Söz konusu kurumlar içinde en büyük bütçeye sahip olanı 2013 yılı bütçesine kadar Telekomünikasyon Kurumu olarak bilinen ve 2013 yılı bütçesinde “Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu” olarak yerini almış olan kurumdur.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar harcamalarının (DDKH) gerek MYB harcamaları içindeki payı gerekse GSYH’ya oranı 2006-2012 döneminde önemsiz bir yer teşkil etmiştir. Aynı zamanda inceleme dönemi boyunca gerileme göstermiştir. Zira, söz konusu harcamaların MYB harcamalarına oranı, 2006 yılında %0,7 iken, 2010 yılından itibaren %0,6’ya düşmüştür. GSYH’ya oranı ise 2006 yılında %0,17 iken 2012 yılı bütçesinde %0,14 oranına inmiştir (Bkz. Ek Tablo 9).

DDKH artış oranı 2010 yılına kadar GSYH artış oranından daha yüksek olmuş fakat 2010 ve sonrasında GSYH artış oranının gerisinde kalmıştır. Bu, düzenleyici ve denetleyici kuruluşların 2010 yılına kadar kamu kesi-

mindeki paylarının artarken 2010 sonrasında azaldığı anlamına gelmektedir. DDKH esnekliği 2007 yılında %2,32 ile oldukça yüksekken bu özelliğini giderek kaybetmiş 2010 sonrasında inelastik hale gelmiştir (Bkz. Ek Tablo 9 ve Grafik 21-22).

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12 ve 17'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır. Bkz. Ek Tablo 9.

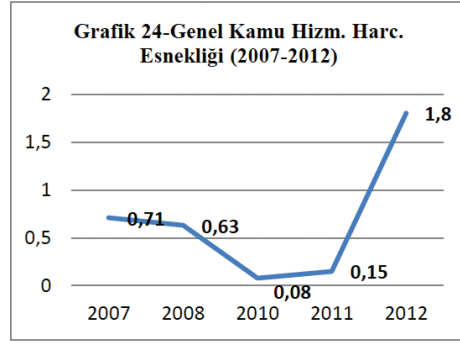
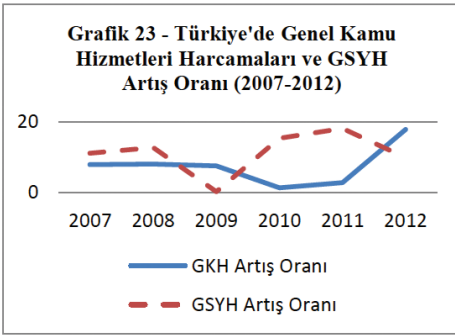
3.1.4. KAMU HİZMETİ TÜRLERİ İTİBARIYLA ESNEKLİK

Türkiye'de 2006 yılından itibaren MYB harcamaları fonksiyonel tasnifi; genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskan ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme-din-kültür hizmetleri, eğitim hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri şeklinde yapılmaktadır. Söz konusu hizmetlerin esneklikleri MYB esnekliği üzerindeki önemi ve böylece GD harcamalarının otomatik istikrar gücü üzerindeki etkileri hakkında değerlendirme yapabilmek için irdelenmiştir. Her bir hizmetin esneklik ve istikrar sağlama gücüne katkısı hakkında daha doğru değerlendirme yapabilmek için MYB harcamaları içindeki payı ve GSYH'ya oranı ele alınmıştır. Daha sonra GSYH artış oranına karşı ne oranda ve hangi yönde değişiklik göstermiş oldukları başka bir deyişle esneklikleri belirlenmiştir.

3.1.4.1. GENEL KAMU HİZMETLERİ ESNEKLİĞİ

Türkiye’de 2006-2012 döneminde MYB’den Genel Kamu Hizmetlerine (GKH) ayrılan pay 2006 yılında %40’a yakınken 2012 yılı kadar gerileme trendi içinde olmuş ve 2012 yılında %30 civarına inmiştir. GKH harcamalarının GSYH’ya oranı da benzer şekilde gerileme göstermiş, 2006 yılında %9,3 iken 2012 yılında %7,6’ya düşmüştür (Bkz. Ek Tablo 10).

İnceleme dönemi boyunca GKH yönelik harcamaların artış oranı GSYH artış oranının oldukça gerisinde kalmıştır. Bu, genel kamu hizmetlerine kamu kesimi kaynaklarından giderek daha küçük pay ayrıldığı, söz konusu hizmet alanının daraltıldığı anlamına gelmektedir (Bkz. Ek Tablo 10).

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 10.

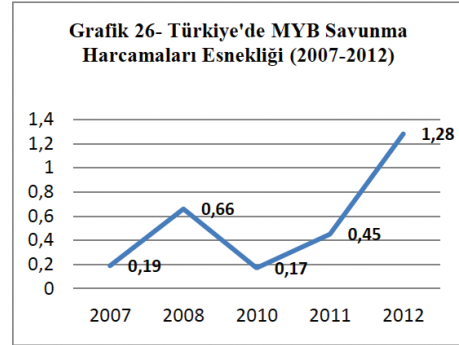
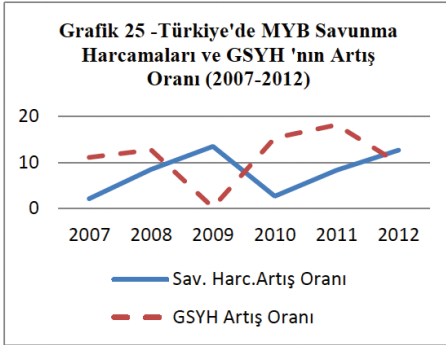
MYB harcamaları ve GSYH içinde önemli paya sahip olmakla beraber GKH’nin inceleme döneminde inelastik yapıya sahip olduğu görülmüştür. 2009 ve henüz kesinleşmemiş veriler üzerinden hesaplama yapılmış olan 2012 yılı dışında esneklik değerleri 1’in oldukça altındadır. Kısaca GKH’ine yönelik yapılan harcamalar GSYH’daki değişikliklere karşı duyarlı değildir. Bununla birlikte GSYH artış oranının yükseldiği dönemlerde GKH harcamaları artış oranı gerilemiş, GSYH artış oranının gerilediği dönemlerde GKH artış oranı yükselmiştir. Grafik 3 üzerinde iki değişkene ilişkin verilere dayalı oluşmuş eğriler arasında oluşmuş makas söz konusu durumu açık bir şekilde göstermekte ve söz konusu hizmete yönelik harcamaların konjontürel duruma göre iradi maliye politikası aracı olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır.

3.1.4.2. SAVUNMA HARCAMALARI ESNEKLİĞİ

Türkiye’de MYB kaynaklarından savunma hizmetine ayrılan pay 2006 yılında %6,5 iken dönem boyunca gerileme trendi içinde olmuş 2012 yılında %5,2’ye düşmüştür. Gerilme 2006 yılından 2012 yılına %25 oranındadır. MYB savunma harcamalarının GSYH içindeki payı da, 2006 yılında %1,5 iken 2012 yılında %1,3’e gerilemiştir (Bkz. Ek Tablo 11).

İnceleme döneminde savunma harcamaları artış oranı 2009 ve 2012 yılları hariç olmak üzere GSYH artış oranının gerisinde kalmıştır. Bu durum, kamu kesiminde savunma hizmeti alanının giderek daraltıldığı anlamını taşımaktadır.

Savunma harcamaları esnekliği de 2009 ve 2012 hariç olmak üzere 1’in altında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte savunma harcamaları, genel kamu hizmetlerine benzer şekilde ancak harcama tutarı ve GSYH’ya oranı daha küçük olduğu için daha önemsiz oranda da olsa konjonktürü dengeleyici yönde hareket etmiştir.

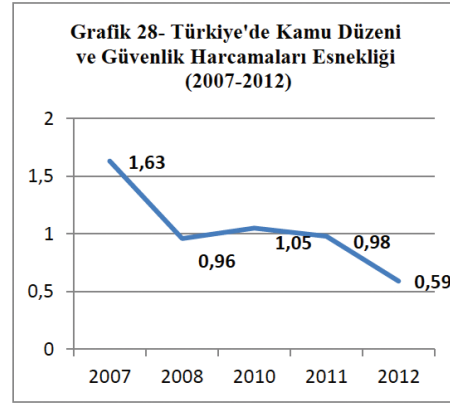
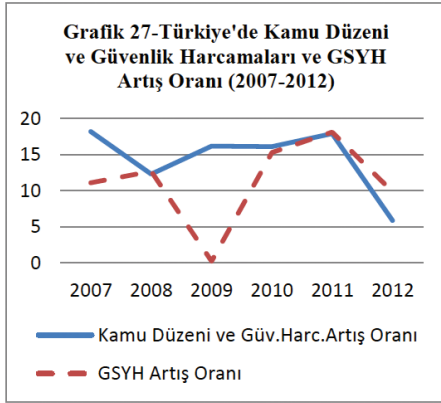
Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 11.

Zira, 2007-2009 kriz dönemi öncesi ve nispeten istikrarlı olan yıllarda savunma harcamaları artış oranı %2 civarındayken 2008, 2009 yıllarında sırasıyla %8,49 ve %13,45’e yükselmiştir (Bkz. Ek Tablo 11). Kısaca, ilgili dönemde savunma harcamaları artış oranı GSYH artış oranının azaldığı dönemlerde yükselmiş, GSYH artış oranının yükseldiği dönemlerde tersine düşmüştür. İki değişkene ait verilerin oluşturduğu eğrilerin Grafik 25 üzerinde yarattığı makas bahsedilen durumu gayet açık bir şekilde göstermektedir.

3.1.4.3. KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİ

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine (KDBGH) yönelik olarak MYB kaynaklarından 2006 yılında %5,9 oranında ayrılan pay 2012 yılına kadar genel olarak artış trendi göstermiş ve toplam %13,5 oranındaki artışla 2012 yılında %6,7'ye yükselmiştir. Söz konusu harcamaların GSYH'ya oranı ise 2006 yılında %1,4 iken paralel şekilde artış göstermiş 2012 yılında %1,7'ye ulaşmıştır (Bkz. Ek Tablo 12).

İnceleme dönemi boyunca, 2009 ve 2012 yılı hariç, KDBGH'ne yönelik harcamaların artış oranı GSYH artış oranına çok yakın olmuştur. Bu sebeple de kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının esnekliği genel olarak 1 civarında değer almıştır (Bkz. Grafik 28). 2009 yılında GSYH artış oranı ciddi anlamda gerilerken KDBGH artış göstermiştir. GSYH içindeki payı düşük olduğu için genişletici yönde ciddi bir etkiden bahsedilemese de, yine de ekonomiyi genişletici yönde durum arz etmiş olduğu söylenmelidir (Bkz. Ek Tablo 12 ve Grafik 27).

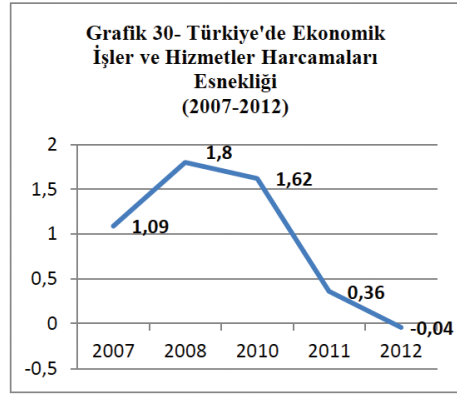
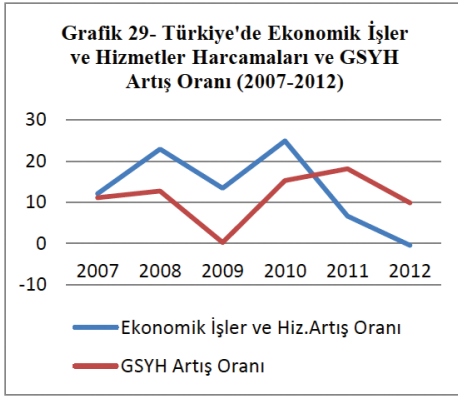

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12'den elde edilen ve rilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 12.

3.1.4.4. EKONOMİK İŞLER ve HİZMETLER

Türkiye'de MYB harcamalarının 2006 yılında %11,9'u ve dönem boyunca genel olarak yükselen ve 2012 yılında %12,5'e ulaşan payı, ekonomik işler ve hizmetler kategorisi dahilinde kullanılmıştır. Söz konusu harcamaların

GSYH'ya oranı, 2006 yılında %2,8 iken 2010 yılında %3,8'e kadar yükselmiş, 2012 yılında %3,1 olmuştur (Bkz. Ek Tablo 13). Grafik 29 üzerinde gayet açık bir şekilde görüldüğü gibi inceleme döneminde 2012 yılı hariç ekonomik işler ve hizmetler için yapılan harcamaların artış oranı GSYH artış oranından yüksek seviyede fakat aynı yönde seyretmiştir. Zira, ekonomik işler ve hizmetler harcamaları artış oranı GSYH artış oranı yükselirken ondan daha yüksek oranda yükselmiş, artış oranı gerilerken ondan daha düşük oranda azalmıştır. Bu sebeple, iki değişken arasında 2011 yılına kadar paralellik olmuştur. İki değişken arasındaki bu ilişki 2011 yılında bozulmuştur. Zira, GSYH artış oranı gerilerken ekonomik işler ve hizmetlere ayrılan pay ondan daha yüksek oranda gerilemiştir. Bu sebeple, 2011 yılına kadar esneklik değeri 1'in üstünde olduğu için kamu kesiminde söz konusu hizmet kategorisinin hacmi genişlemiştir (Bkz Grafik 30 ve Ek Tablo 13).

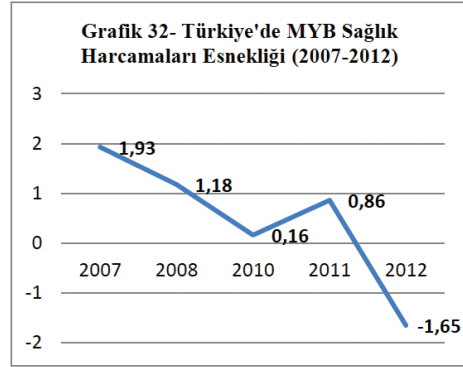
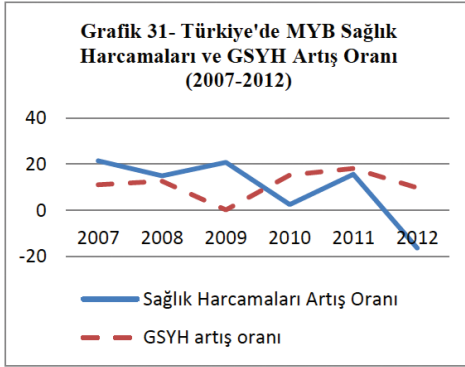
Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 13.

3.1.4.5. SAĞLIK HİZMETLERİ

Türkiye'de 2006 yılında MYB harcamalarından sağlık hizmetlerine ayrılan pay %5,2 iken 2007-2009 kriz dönemine rağmen artış göstermiştir. 2010 yılında bir miktar gerilemiş se de 2011 yılında %5,9'a yükselmiştir. Sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı 2006 yılında %1,2 iken 2009 yılında 1,9'a kadar yükselmiş sonrasında gerileyerek 2011 yılında %1,4'e inmiştir. 2012 yılı kesinleşmemiş verilerine göre sağlık harcamalarının gerek MYB

harcamalarındaki payı gerekse GSYH'ya oranı gerilemiş görünmektedir (Bkz. Ek Tablo 14).

MYB sağlık harcamaları artış oranı 2010 yılına kadar GSYH artış oranının üstünde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, ekonomide kamu sağlık sektörünün hacmi genişlemiştir. 2010 yılı sonrası sağlık harcamaları artış oranının GSYH artış oranının gerisinde kalmış olması 2010 yılı sonrasında sağlık sektörüne kamusal kaynaklardan ayrılan payın gerilemiş olduğunu göstermektedir (Bkz. Ek Tablo 14 ve Grafik 31).

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 14.

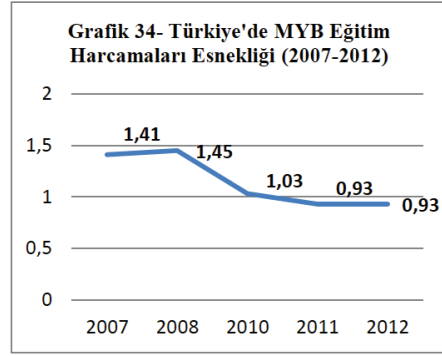
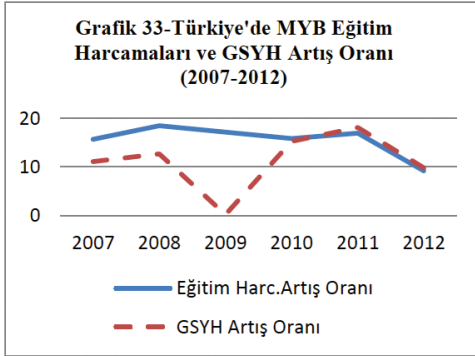
Buna dayalı olarak, sağlık harcamaları esnekliği 2009 yılına kadar 1'in üstünde iken 2010 yılında inelastik bir yapıya bürünmüş, 2011 yılında esneklik değeri yükselmişse de (0,86), 2012 yılına ilişkin kesinleşmemiş verilere göre yapılan hesap GSYH'nın %9,85 oranında yükselirken sağlık harcamalarının %16,3 oranında gerilediğini ortaya koymuştur. Buna dayalı olarak sağlık harcamaları 2012 yılında -1,65 gibi bir değer ile inelastik yapıda olmuştur (Bkz. Ek Tablo 14).

3.1.4.6. EĞİTİM HİZMETLERİ

Türkiye'de MYB harcamalarının 2006 yılında %12,5'i eğitim hizmetine ayrılırken bu pay, kriz dönemi de dahil olmak üzere sağlık harcamalarında olduğu gibi 2012 yılına kadar genel olarak artış eğilimi içinde olmuştur. Söz konusu oran, 2011 yılında %15,4'e ulaşmış olup 2012 yılı kesinleşme-

miş verilerine göre %15,1'dir. Eğitim hizmetlerinin GSYH'ya oranı 2006 yılında %2,9 iken aynı şekilde sürekli artarak 2010 yılında %3,8'e ulaşmış olup, 2012 kesinleşmemiş verilerine göre %3,7'dir (Bkz. Ek Tablo 15). MYB harcamalarından eğitim hizmetlerine ayrılan pay dönem başına göre %20,8 oranında, GSYH'ya oranı yine dönem başına göre %27,5 oranında artış göstermiştir.

2006-2012 döneminde, 2011 yılına gelinceye kadar her yıl itibarıyla, eğitim harcamaları artış oranı GSYH artış oranından daha yüksek olmuştur. Bu, ekonomide kamu eğitim sektörü hacminin genişlediği anlamına gelmektedir. Bu sebepten dolayı eğitim harcamalarının esnekliği Grafik 34 üzerinde açık bir şekilde görüldüğü gibi 2011 yılına kadar 1'in üstünde değer almış olup, 2011 ve 2012 yıllarında da 1'e yakındır (Bkz. Ek Tablo 15). İnceleme dönemi itibarıyla eğitim harcamalarının sağlık harcamalarına göre daha yüksek esnekliğe sahip olduğu görülmüştür.

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 15.

3.1.4.7. SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ

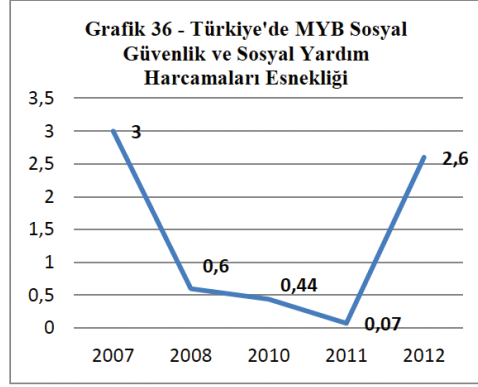
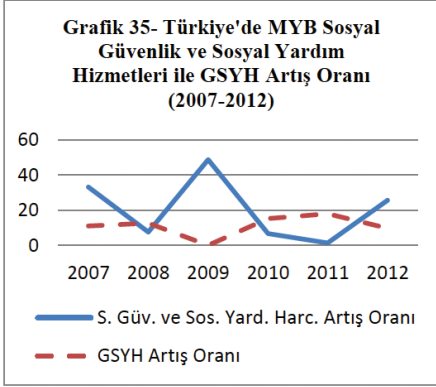
Türkiye'de inceleme döneminde sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine (SGSYH) yönelik MYB harcamalarının, MYB harcamaları içindeki payı ve GSYH'ya oranı MYB kaynaklarından eğitim ve sağlık hizmetlerine ayrılan paylar toplamına yakın olmuştur. Söz konusu oran, 2006 yılında %14,7 iken, dönem boyunca, 2010-2011 yıllarındaki nispi gerileme dik-

kate alınmazsa, genel olarak yükselmiş 2012 yılında %21,8'e ulaşmıştır. Söz konusu harcamaların GSYH'ya oranı ise 2006 yılında %3,5 iken 2009 yılına kadar artarak %5,9'a kadar yükselmiş, daha sonra 2011 yılına kadar gerileyerek 2011'de %4,7'ye düşmüşse de 2012 yılı kesinleşmemiş verilerine göre %5,4'e yükselmiştir (Bkz. Ek Tablo 16). Sonuç itibarıyla dönem başına göre söz konusu hizmetlere yönelik harcamaların MYB harcamaları içindeki payı %48,2 oranında, GSYH'ya oranı ise yine dönem başına göre %54 oranında artış göstermiştir.

2006-2012 döneminde Türkiye'de bahsi geçen iki değişken arasındaki ilişki ters yönlü olmuştur (Bkz. Grafik 35). Zira, yapılan hesaplamalar GSYH artış oranının gerilediği yıllarda SGSYH'ne yönelik harcamaların artış oranının daha yüksek olduğunu, buna karşılık GSYH artış oranının yükseldiği yıllarda söz konusu harcamaların artış oranının gerilemiş olduğunu ortaya koymuştur (Bkz. Ek Tablo 16). Grafik 35 üzerinde açık bir şekilde gözlenen ve iki değişkene ait verilerin oluşturduğu eğriler arasında oluşmuş makas söz konusu hizmetlere yönelik harcamaların, GSYH'daki gerilemeleri dengeleyen başka bir deyişle ekonominin daralma aşamalarında genişletici yönde etkili olan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

SGSYH harcamaları esnekliği 2007, 2009 ve 2012 yıllarında 1'in üstünde değer almıştır. Bu yıllar dışında esneklik değeri 1'in altındadır. 2007 yılında esneklik değeri 3, 2009 yılında 232,2 olarak bulunmuştur. Zira, 2007 yılında GSYH artış oranı %11,1 iken SGSYH artış oranı %33,3 olmuş, 2009 yılında GSYH %0,21 oranında artarken SGSYH %48,8 artış göstermiştir.

Bu durum ekonominin daralma dönemlerinde söz konusu harcamaların GSYH artış oranından daha fazla arttığını göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye ekonomisinde daralma dönemlerinde sosyal hizmetlere ayrılan kamusal kaynakların hacmi genişlemiştir. (Bkz. Ek Tablo 16 ve Grafik 35).

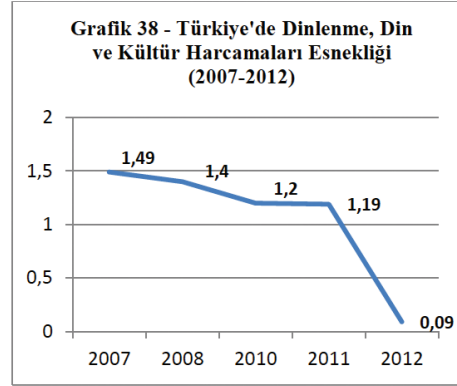
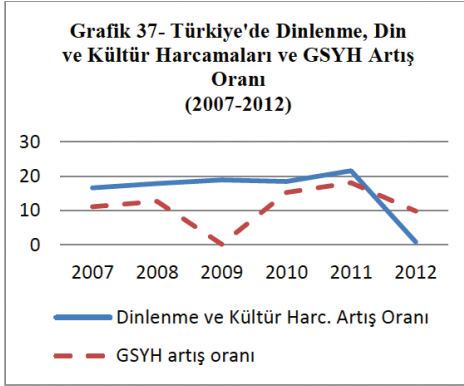
Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 16.

3.1.4.8. DİN, DİNLENME VE KÜLTÜR HİZMETLERİ

Türkiye'de, 2006-2012 döneminde, dinlenme, din ve kültür hizmetlerine (DDKH) MYB kaynaklarından ayrılan pay oldukça düşük düzeydedir. Aynı Şekilde söz konusu harcamaların GSYH'ya oranı da oldukça küçüktür. Bu sebeple DDKH harcamalarının sahip olduğu esnekliğin GD harcamaları esnekliği üzerindeki etkisi çok sınırlı olacaktır. Bununla birlikte DDKH harcamalarının gerek MYB harcamaları içindeki payı gerekse GSYH'ya oranı 2006 yılından itibaren sürekli artış eğilimi içinde olmuştur. Zira, söz konusu hizmetlere 2006 yılında MYB harcamalarından ayrılan pay %1,6 iken 2011 yılında %2,1'e ulaşmıştır. Söz konusu hizmet harcamalarının GSYH'ya oranı ise 2006 yılında %0,4 iken 2012 yılında %0,5'e yükselmiştir (Bkz. Ek Tablo 17). Söz konusu dönemde MYB harcamalarından ayrılan pay %31,5 oranında GSYH'ya oranı ise %25 oranında artış göstermiştir.

2006-2012 döneminde, MYB harcamaları ve GSYH içindeki payı itibarıyla çok önemli olmasa da DDKH harcamaları artış oranı, 2012 yılı hariç olmak üzere, her yıl itibarıyla GSYH artış oranından daha yüksek oranda olmuştur. Bu, din, dinlenme ve kültür hizmetlerine kamusal kaynaklardan giderek daha büyük bir payın ayrılmakta olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, inceleme döneminde söz konusu hizmetlerin hacmi genişlemiştir. Bu sebeple de DDKH harcamalarının esneklik değerleri 2012 yılı

hariç olmak üzere 1'in üstündedir (Bkz. Ek Tablo 17 Grafik 38). Kısaca, söz konusu harcamaların GSYH'daki değişikliklere karşı duyarlılığı yüksektir.

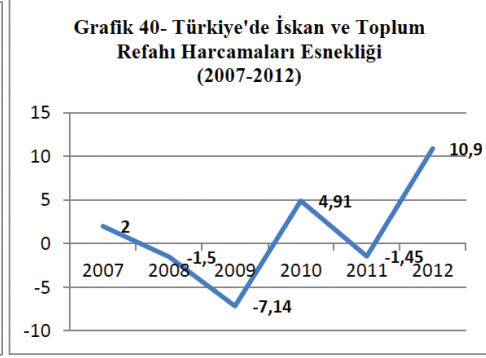
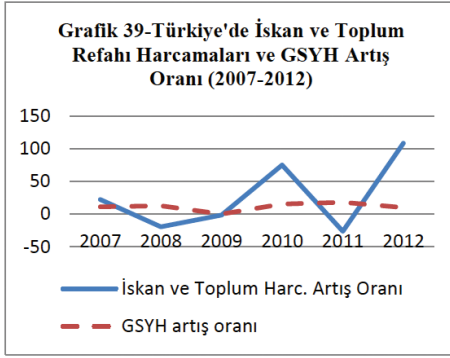

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 17.

3.1.4.9. İSKAN VE TOPLUM REFAHI HİZMETLERİ

2006-2012 döneminde Türkiye'de iskan ve toplum refahı hizmetlerine (İTRH) yönelik harcamaların gerek MYB harcamaları içindeki payı gerekse GSYH'ya oranla büyüklüğünde gerileme olmuştur. Nitekim, söz konusu harcamaların MYB harcamalarına oranı 2006 yılında % 2,2 iken 2012 yılında %1,5'a, GSYH içindeki payı ise 2006 yılında %0,5 iken 2012 yılında %0,3'e düşmüştür (Bkz. Ek Tablo 18).

İTRH harcamaları söz konusu dönemde istikrarlı bir şekilde artan ya da azalan eğilim göstermemiştir. Oldukça istikrarsız bir yapıya sahiptir. Sadece 2007, 2010 ve 2012 yıllarında artış göstermiş bunların dışındaki yıllarda gerileme kaydetmiştir. Esnekliği 2007 yılında 2 ve 2010 yılında 4,91 gibi yüksek değerler almış olup, bunların dışında harcama tutarlarındaki gerilemeye dayalı olarak eksi değerler almıştır (Bkz. Ek Tablo 18 ve Grafik 40).

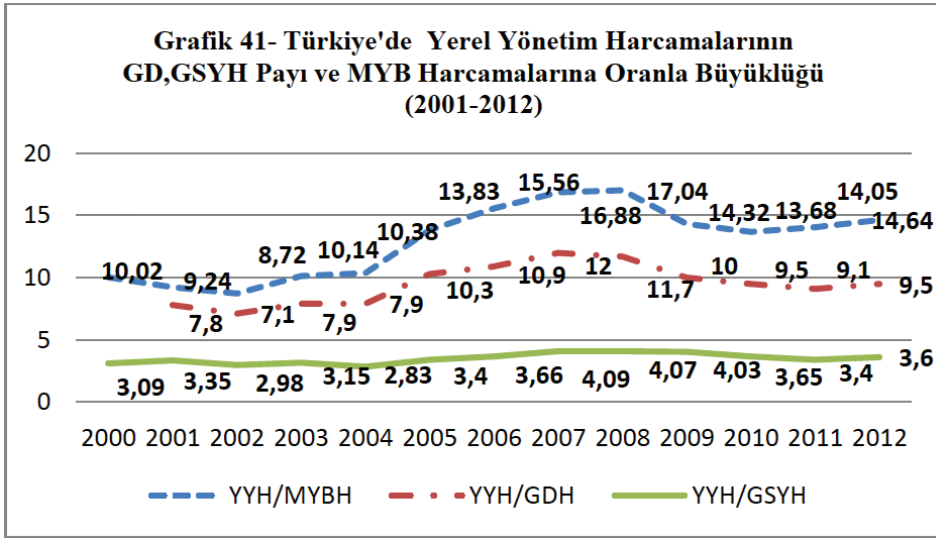

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, s.12'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 18.

3.2. YEREL YÖNETİM HARCAMALARININ ESNEKLİĞİ

Yerel yönetimler, merkezi yönetimden ve sosyal güvenlik kurumundan sonra genel devleti oluşturan önemli bir bileşendir. Türkiye'de YYH'nın büyüklüğü yaklaşık olarak MYB kaynaklarından eğitim hizmetlerine ayrılan pay civarında seyretmektedir. Nitekim, YYH'nın MYB harcamalarına oranla hacmi 2000 yılında %10 iken 2001 krizinin etkisi ile 2001 ve 2002 yıllarında nispeten gerilemiş, 2005 yılında MYB harcamalarına oranla sürekli artış eğilimi içinde olmuş, 2007-2008 kriz yıllarında artış devam etmiş ve 2008 yılında %17,04'e ulaşmıştır. YYH'nın GD harcamaları içindeki oranı ise 2001 yılında %7,8'dir. 2001 krizi sonrası 2002 yılında bir miktar geriledikten sonra 2005-2008 yılları arasında %10-12 civarında seyretmiş, 2010 yılından itibaren nispeten gerilemişse de başlangıç seviyesine göre yüksek düzeydedir. Söz konusu oran, 2012 yılı itibarıyla %9,5'tur.

Aynı şekilde söz konusu harcamaların GSYH'ya oranı 2000 yılında %3,09 iken 2001 krizi ve 2007-2009 kriz döneminde yükselmiştir. 2009 yılından itibaren hem MYB harcamalarına oranla hem GSYH'ya oranla gerileme gösteren YYH'nın 2012 yılı kesinleşmemiş verilerine göre MYB harcamalarına oranı %14,64, GSYH'ya oranı %3,6'dır (Bkz. Ek Tablo 19).

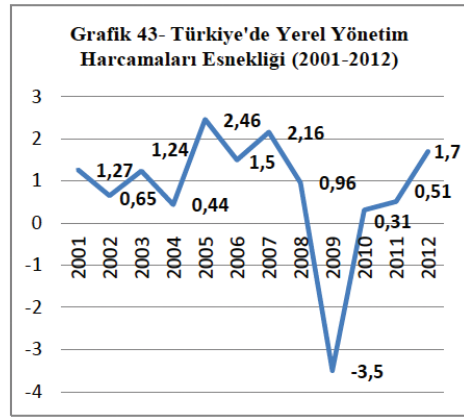
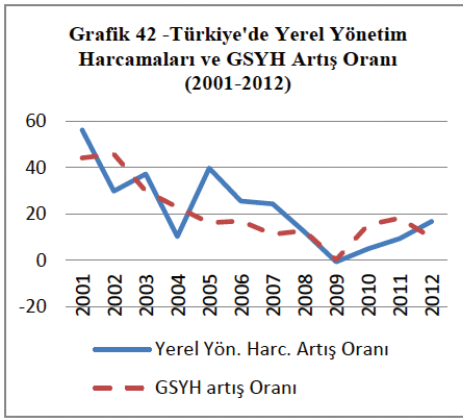

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı olarak hazırlanmıştır. Bkz. Ek Tablo 19.

YYH artış oranı 2001 kriz yılı ile 2005-2007 döneminde GSYH artış oranının üstünde olmuştur. 2008 yılında neredeyse başa baştır. Bahsi geçen dönemlerde yerel yönetimlerin ekonomideki hacmi genişlemiştir. Ekonominin eksi büyüme yaşadığı 2009 yılında -0,75 ile dip yapmış olan YYH artış oranı, 2010 yılından itibaren tekrar artış trendine girmiştir. Bununla birlikte 2008-2011 döneminde, YYH artış oranı GSYH artış oranının gerisinde kaldığı için, yerel yönetimlerin ekonomideki payları nispeten gerileme göstermiştir. YYH artış oranının GSYH artış oranının üstünde seyrettiği 2005-2007 döneminde YYH artış oranının nispeten gerileme eğilimi içinde olduğuna dikkat çekmek gerekir. 2007 yılındaki artış oranındaki gerileme yerel yönetimlerin yatırım harcamalarına ayırdıkları kaynakları sınırlandırmış olmalarından, 2009 yılındaki gerileme ise önemli ölçüde yerel yönetimlerin kamulaştırma işlemlerine girmemiş olmalarından kaynaklanmıştır (2008, 2009, 2011 Bütçe Gerekçeleri). Bu durum, YYH'nın ekonomiyi genişletmeye yönelik bir araç olarak kullanılmadığını göstermektedir (Bkz. Grafik 42). Görünen o ki, Türkiye'de yerel yönetimler 2007-2009 dış alem kaynaklı ekonomik kriz ortamında kontrollü harcama artışlarına gitmişler, daha temkinli bütçe yönetimine geçmişlerdir. Bu da, yerel yönetim yöneticilerinin istikrarı sağlamak bakımından kendilerine görev biçmediklerini ortaya koymaktadır.

YYH esnekliği 2001, 2003, 2005-2007 döneminde 1'in üstünde değeri almış bu yıllar dışında inelastik yapı arz etmiştir (Bkz. Ek Tablo 19).

Kısaca, krizde yerel yönetimler kontrollü bütçe uygulamakla beraber, harcama artış oranları GSYH artış oranından daha yüksek olmuş bu sebeple de her şeye rağmen yerel yönetim harcamaları ekonomiyi genişletici yapı arz etmiştir. Başka bir deyişle yerel yönetim harcamalarının GSYH değışikliklerine karşı duyarlılığı yüksektir. Dolayısıyla GD harcamaları esnekliğinin belirlenmesinde en az eğitim harcamaları esnekliği kadar önemli paya sahiptir.

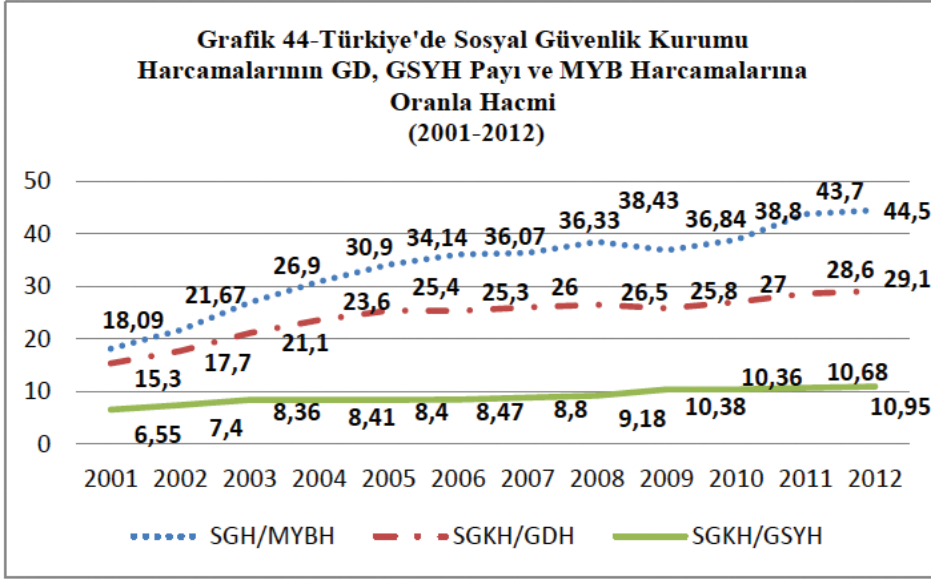

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.291'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.Bkz. Ek Tablo 19.

3.3. SOSYAL GÜVENLİK KURUMU HARCAMALARININ ESNEKLİĞİ

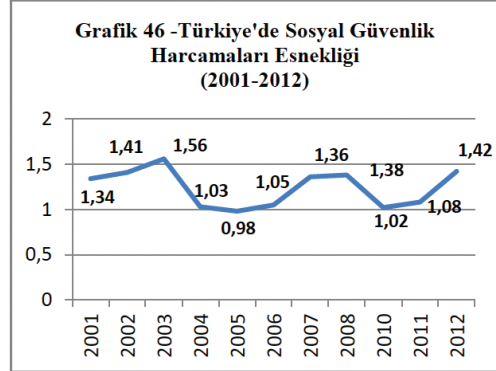
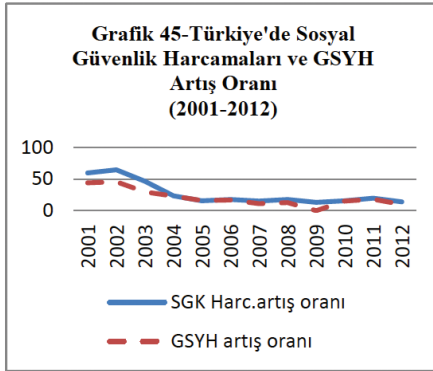
Bütçe gerekçelerinde yer alan verilere dayalı olarak yapılan hesap, Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu harcamalarının yaklaşık %66'nın sigorta ödemelerine, geriye kalanının sağlık giderlerine ayrılmakta olduğunu ortaya koymaktadır (2009-2011-2013 Bütçe Gerekçeleri). Sosyal Güvenlik Kurumu harcamalarının gerek MYB harcamalarına gerekse GSYH'ya oranla büyüklüğü oldukça önemlidir. Nitekim, MYB harcamalarına oranla 2000 yılında %18,09 olan harcama hacmi genel olarak artış eğilimi

göstermiş ve 2012 yılında %44,5'a ulaşmıştır. GD harcamaları payı da 2001 yılında %15,3 iken sürekli artarak 2012 yılında %29,1'e ulaşmıştır. 2001 yılı GSYH'ya oranı da aynı şekilde %6,55 iken 2012 yılında %10,95'e ulaşmıştır (Bkz. Ek Tablo 20).

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 20.

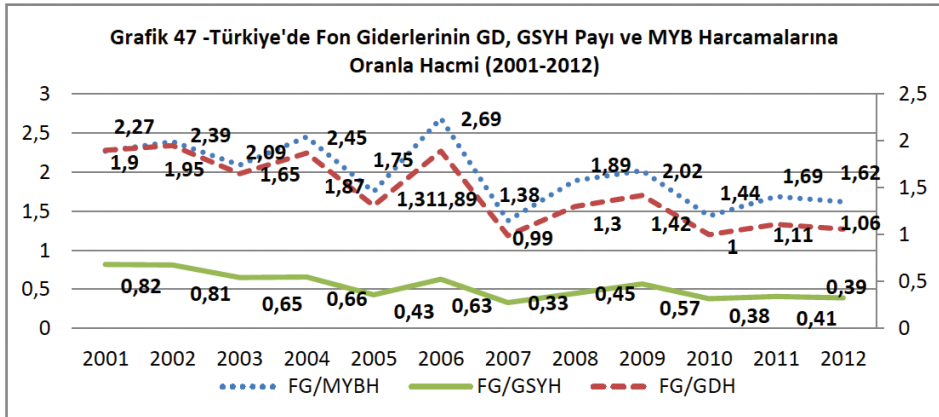
Bu bakımdan Sosyal Güvenlik Kurumu harcamaları esnekliğinin GD harcamaları esnekliğini belirleyici gücü kuvvetlidir. İnceleme dönemi boyunca 2005 yılı hariç olmak üzere SGK harcamalarının artış oranı GSYH artış oranından yüksektir. 2007-2009 kriz döneminde SGK harcamaları artış oranı önceki yıllara göre gerilemiş olsa da, GSYH artış oranı daha yüksek oranlarda gerileme göstermiş olduğu için esneklik değeri bu dönemde de 1'in üstünde gerçekleşmiştir (Bkz. Ek Tablo 20 ve Grafik 46). Esnekliği yüksek olan, kriz dönemlerinde diğer dönemlere göre esneklik değeri daha da yükselen SGK harcamaları, ekonomide istikrar sağlayıcı özelliğe sahiptir. Ayrıca, 2001-2012 döneminde SGK'nun ekonomideki hacmi ve hizmet alanı sürekli gelişme göstermiştir.

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 20.

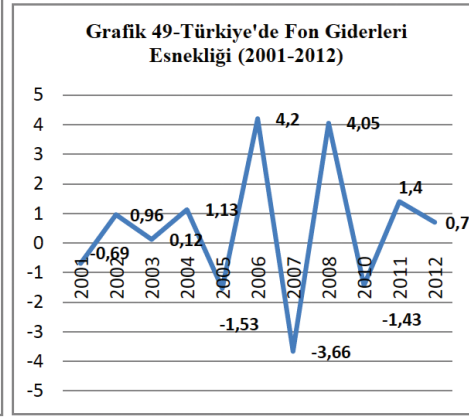
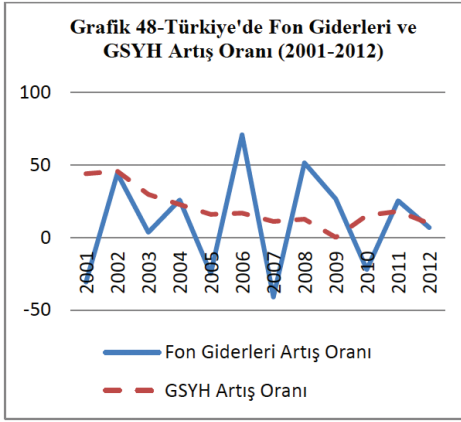
3.4. FON GİDERLERİ ESNEKLİĞİ

Türkiye'de fon harcamaları MYB harcamalarına ve GSYH oranla çok önemli bir büyüklüğe sahip değildir. Nitekim, fon giderlerinin MYB harcamalarına oranla 2001 yılı büyüklüğü %2,27 iken dönem içinde %2,69 ile %1,38 arasında dalgalanmış ve 2012 yılında %1,6 oranına, GD harcamaları içindeki payı 2001 yılında 1,90 iken 2012 yılında %1,06'ya gerilemiştir. GSYH'ya oranı ise 2000 yılında %0,82 iken aynı şekilde genel olarak gerileme eğilimi göstermiş olup, 2012 yılında %0,39'dur (Bkz. Ek Tablo 21).

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır. Bkz. Ek Tablo 21.

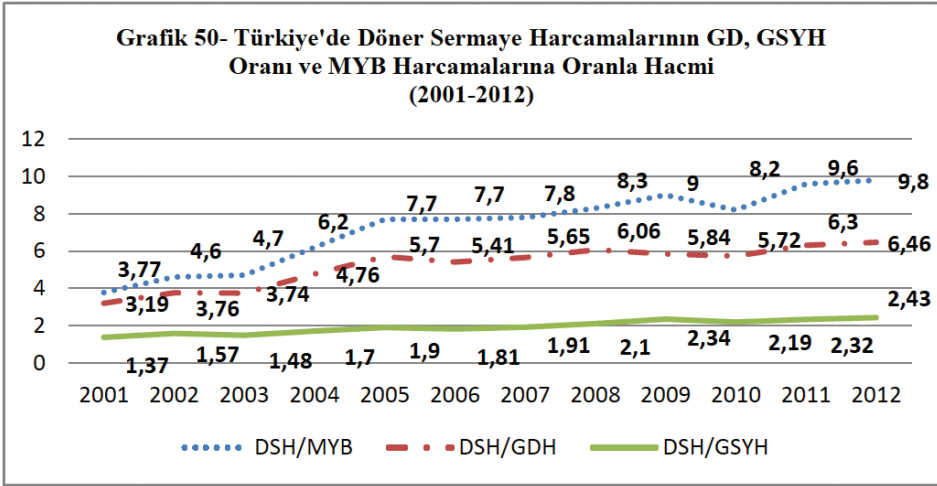
Türkiye’de 2001-2012 döneminde fon giderleri artış oranı ile GSYH artış oranı arasındaki ilişki incelendiğinde; esas olarak GSYH artış oranının 2001 yılından itibaren 2009 yılına kadar gerileme trendi içinde iken, fon giderlerinin bir yıl azalıp ertesi yıl önceki yıl azalışını telafi edecek kadar artış gösterdiği, bu açıdan dönem boyunca zigzag çizmiş olduğu görülmüştür. (Bkz. Ek Tablo 21). Bu bakımdan ne ekonomideki hacminin geliştiğinden ne de istikrar sağlayıcı gücünden bahsedilebilir. Her bakımdan istikrarsız yapı arz etmektedir.

Kaynak: bumko.gov.tr, dpt.gov.tr ve 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi,s.290’dan elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır. Bkz. Ek Tablo 21.

3.5. DÖNER SERMAYE HARCAMALARININ ESNEKLİĞİ

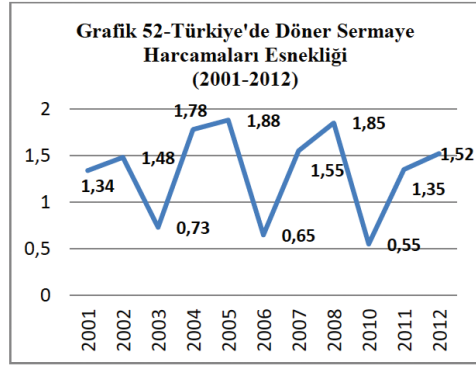
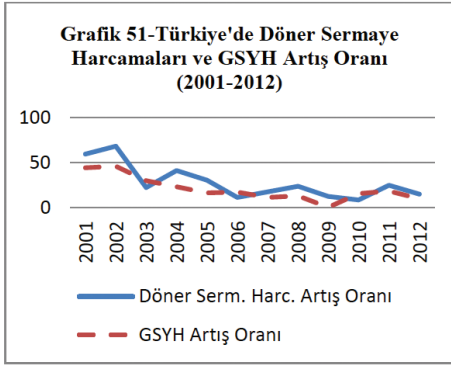
Döner sermayeli işletmeler genel bütçe ve özel bütçeye dahil kuruluşlarca kurulum harcamaları da yine söz konusu kurumların çalışanlarına katkı payı şeklinde ek gelir ve yine bağlı oldukları kuruluşa araç, gereç malzeme alımı için kullanılmaktadır. Bu sebeple, döner sermayeli işletmeler bağlı oldukları kurum bütçesi imkanlarını genişleten hüviyete sahiptir olup, mal ve hizmet alan harcama kategorisinde değerlendirilebilirler. Bu bakımdan GSYH üzerinde genişletici etkilerinin yüksek olması beklenir.

Kaynak: bumko.gov.tr, dpt.gov.tr ve 2013 Yılı Gerekçesi, s.292'dan elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır. Bkz. Ek Tablo 22.

2000-2012 döneminde Türkiye'de döner sermaye işletmelerince gerçekleştirilen harcamaların MYB harcamalarına oranla hacmi önemli boyutlardadır. Zira, söz konusu oran 2001 yılında %3,7 iken dönem boyunca sürekli artış trendi içinde olmuş, kriz dönemine rağmen artmaya devam etmiş ve 2010 yılında bir miktar gerilemişse de artış devam etmiş ve 2012 yılında %9,8 oranına ulaşmış, GD harcamaları içindeki payı 2001 yılında %3,19 iken 2012 yılında 6,46'ya yükselmiştir. GSYH'ya oranı ise, yine 2001 yılından 2012 yılına kadarki 10 yılı aşkın süreçte sürekli artış göstermiştir. Nitekim 2001 yılında %1,3 iken yaklaşık %85 oranında artış göstererek 2012 yılında %2,4'e ulaşmıştır (Bkz. Grafik 50). İnceleme dönemi boyunca, döner sermaye harcamaları artış oranı periyodik olarak, iki yıl GSYH artış oranından yüksek olmuş arkasından bir yıl gerisinde kalmıştır. Buna bağlı olarak döner sermayeli kuruluşların ekonomideki hacmi 2 yıl artış, bir yıl gerileme göstermiştir.

Buna bağlı olarak, döner sermaye işletme harcamaları esneklik değeri iki yıl 1'in üstünde neredeyse 2'ye yakın olmuş, ancak arkasından 0,55-0,73 arasındaki değerlerde gerçekleşmiştir. Bu iki ileri bir geri yapı 2003, 2006 ve 2010 yıllarında inelastik diğer yıllarda yüksek bir esneklik ortaya koymuştur (Bkz. Ek Tablo 22 ve Grafik 52).

Kaynak: bumko.gov.tr , dpt.gov.tr ve 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi s.292'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Bkz. Ek Tablo 22.

4. SONUÇ

KİT'ler dışında kamu kesimini ortaya koyan ve 2001 yılında GSYH'ya oranla %33-42 arasında salınan GD harcamaları Türkiye'de 2001 ve 2009 kriz dönemlerinde en yüksek seviyelerine (sırasıyla %42,7 ve %40,1) ulaşmıştır. GD harcamalarının kriz sonrası dönemlerde tekrar gerilemiş olması Türkiye'de krizden çıkış için Keynesyen politikalar izlendiğini ve krizlerin kamu kesiminin ekonomideki payının küçültülmesi söyleminin gerçekleştirilmesinin önünde engel teşkil ettiğini göstermektedir. Kriz dönemlerinde GD harcamaları artış oranı GSYH artış oranından daha yüksek olmuş, buna bağlı olarak esneklik değeri 1'in üstünde çıkmıştır. Ekonominin genişleme veya refah dönemi olarak nitelendirilebilecek yıllarda esneklik birin altında kalmıştır. Bu da olağan dönemlerde genel vizyon olan kamu kesiminin küçültülmesi hedefine uygun politikalar izlendiğini göstermektedir.

GD harcamalarının önemli payını transfer harcamaları (2001/%61,1-2012/%46,7) daha sonra cari harcamalar (2001/%30,5-2012/%44,3) ve son olarak yatırım harcamaları (2001/%8,3-2012/%8,9) oluşturmaktadır. Aynı sıralama GSYH oranı için de geçerlidir. Nitekim, GD cari harcamalarının GSYH'ya oranı %13'den %16,7'ye yükselmiştir. GD cari harcamalarının esnekliği 2001 krizi sonrasında 1'in bir miktar altına inmiş olsa da (0,96) 2006-2010 yılları arasında kriz dönemini de içerek şekilde 1'in üstünde gerçekleşmiştir. Kriz döneminde cari harcamaların hacminin genişlediği,

ekonomiyi genişletmenin bir aracı olarak kullanıldığı ve GD harcama esnekliğinin oluşmasında etkili olduğu görülmüştür.

GD harcamalarının %8-9'luk payını oluşturan GD yatırım harcamalarının GSYH'ya oranı %3-3,6 civarındadır. Bu sebeple gerek ekonomideki etkileri gerekse GD harcamaları esnekliğini belirleyici gücü zayıftır. Bununla birlikte incelenen dönemde yatırım harcamaları esnekliği 2009 yılı hariç 1'in üstündedir. GD cari ve transfer harcamalarına göre daha yüksek esnekliğe sahiptir.

İnceleme dönemi başında, GD transfer harcamalarının GD harcamaları payı %61 ve GSYH'ya oranı %26 iken dönem boyunca gerileme göstermiştir. Transfer harcamaları artış oranı genel olarak GSYH artış oranının gerisinde kalmış olmakla beraber esneklik değerinde kriz döneminde nispeten artış görülmüştür. GD transfer harcamaları esnekliğini artıranın faiz harcamalarının olmadığı tespit edilmiştir. Transfer harcamaları inelastik bir yapıdadır. Yani, inceleme dönemi boyunca transfer harcamaları artış oranı GSYH artış oranının gerisinde kalmıştır. GD harcamaları içinde yer alan; merkezi yönetim harcamaları, yerel yönetim harcamaları, döner sermaye harcamaları ve fon giderlerinin esnekliklerine dair yapılan analiz sonuçları şöylece özetlenebilir;

- MYB harcamaları GD harcamaları ve GSYH içinde en önemli paya sahiptir. 2001 yılında GSYH'nın %30,8'ini oluştururken, bu pay 2011 yılında %24,6 olmuştur. Bu bakımdan GD esnekliğinin ortaya çıkmasında önemli bir role sahiptir. İnceleme döneminde MYB harcamaları 2001 ve 2007-2009 kriz yıllarında GSYH artış oranının üstünde artış göstermiştir. Kriz yılları dışında esneklik değeri 1'in altında seyretmiştir. Vergi gelirlerindeki gerilemeye rağmen MYB harcamalarının artış göstermiş olması krizden çıkış için genişletici maliye politikası aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. MYB harcamalarına esneklik kazandıran harcamalar faiz hariç harcamalar olmuştur. Zira, faiz harcamalarının GSYH payı 2000 yılında %12,3 iken dönem boyunca gerileyerek 2012 yılında %3,5'e düşmüştür. Bu yönüyle etki derecesi azalmış olmakla beraber faiz harcamaları esnekliği 2001, 2005, 2009 ve 2012 yılları dışında 1'in altında seyretmiştir. MYB harcamalarının esnekliğinin oluşmasında etkili bileşenlerini daha iyi belirleyebilmek için harcamacı kuruluşlar olan, genel bütçeli kuruluşlar, özel bütçeli kuruluşlar ile düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar şeklinde esneklik analizi (2006-2012 dönemi için) yapıldığında;

- Genel bütçeli kuruluşlar harcamaları esnekliğinin sadece; krizin baş gösterdiği 2007 yılında, büyüme oranında gerilmenin görüldüğü 2009 yılında ve 2012 yılında 1'in üstüne çıkmış olduğu görülmüştür. Genel bütçenin ekonomideki payı gerilemiş ve genel olarak olağan dönemlerde genel bütçe harcamaları GSYH artış oranından daha düşük oranda yükselmiştir.

- MYB harcamaları içindeki ve GSYH'ya oranı küçük olmakla beraber, özel bütçeli kuruluşların ekonomideki hacmi genişlemiştir. Bunda artan üniversite sayısı ve başka bir takım kurumların özel bütçeye dahil edilmesi önemli bir faktördür. Özel bütçe harcamaları esnekliği oldukça yüksektir. 2012 yılı hariç esneklik değeri 1'in üstündedir.

- Düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar harcamalarının MYB harcamaları içindeki payı çok daha düşüktür ve 2006 yılında MYB harcamaları payı %0,17 iken 2012 yılında %0,14'e inmiştir. Söz konusu kuruluş harcamalarının kamu kesimindeki payı 2010 yılına kadar yükselmiş, 2010 sonrasında azalmıştır. 2007-2009 döneminde esnekliği oldukça yüksek değerler almış olmakla beraber kriz sonrası dönemde gerilemiştir.

MYB harcamaları esnekliği, yerine getirilen hizmet bazında da irdelenmiştir. MYB harcamalarından aldığı payın büyüklüğü ve böylece MYB harcamaları esnekliğinin belirlenmesindeki rol sırasına göre, kamu hizmeti türlerinin esnekliği hakkında elde edilen sonuçlar şöylece özetlenebilir;

- MYB harcamalarının önemli bir kısmını (2006/%39,5-2012/%30,9) oluşturan genel kamu hizmetleri harcamalarının GSYH'ya oranı 2006 yılında %9,3 iken 2012 yılında %7,6'ya gerilemiştir. Genel kamu hizmetleri harcamaları inelastiktir. Zira, dönem boyunca artış oranı GSYH artış oranının gerisindedir.

- MYB harcamalarına oranla ikinci en önemli paya sahip olan ve 2006-2012 döneminde gerek MYB payında gerekse GSYH'ya oranında sürekli artış gösteren harcamalar sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri harcamalarıdır. Nitekim, MYB harcamaları payı 2006 yılında %14,7 iken 2012 yılında %21,8'e, GSYH'ya oranı 2006 yılında %3,5'den 2012 yılında %5,4'e ulaşmıştır. Dönem boyunca GSYH artış oranının gerilediği yıllarda sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları artış oranı yükselmiş, GSYH artış oranının yükseldiği yıllarda ise tersine gerilemiş, konjonktürel dalgalanmalarla mücadele aracı olarak kullanılmıştır. 2007 yılında esneklik değeri

3'dür. 2009 yılında da oldukça yüksektir. Bu yılların dışında inelastiktir.

- Eğitim harcamaları MYB payı itibarıyla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu sebeple MYB esnekliğinin belirlenmesinde önemlidir. Gerek MYB payı gerekse GSYH'ya oranı dönem boyunca krize rağmen yükselmiştir. MYB harcamaları payı 2006 yılında %12,5'den 2012 yılında %15,1'e, GSYH'ya oranı 2006 yılında %2,9'dan 2012 yılına %3,7'ye yükselmiştir. 2011 yılına kadar esnekliği 1'in üstünde 2011-2012 yıllarında da 1'e oldukça yakın (0,98) değer almıştır. Eğitim harcamaları hem krizden çıkış aracı olarak hem de MYB harcamalarına esneklik kazandırmak bakımından önemli rol oynamıştır.

- Ekonomik işler ve hizmetler harcamaları, MYB payı itibarıyla dördüncü sırada yer almakla önemli bir yer teşkil etmektedir. MYB payı 2006 yılında %11,9 iken 2011 yılında %12,5'e yükselmiştir. GSYH'ya oranı 2006 yılında %2,8 iken 2012 yılında %3,1'e yükselmiştir. 2011 yılına kadar olan süreçte ekonomik işler ve hizmetler harcamalarının esnekliği 1'in üstündedir. Kriz döneminde GSYH artış oranının neredeyse iki katı kadar artış göstermiştir. GSYH artış oranı artarken artmış, azalırken azalmıştır. Bu sebeple konjonktürel dalgalanmaları dengelemek bakımından sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin gösterdiği eğilimle bağdaşmayan bir yapı arz etmiştir. 2011 yılı sonrasında inelastik yapıya bürünmüş görünmektedir.

- Savunma hizmetine yönelik MYB harcamaları 2006-2012 döneminde gerileme göstermiştir. MYB payı 2006 yılında %6,5 iken 2012 yılında %5,2'ye, GSYH'ya oranı 2006 yılında 1,5'den 1,3'e düşmüştür. Ayrıca ilgili dönem için yapılan hesaplamalar savunma harcamalarının inelastik olduğunu göstermiştir.

- 2006-2012 döneminde savunma harcamaları gerilerken kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri harcamalarının MYB payı ve GSYH oranı artış göstermiştir. 2006 yılında MYB payı %5,9 iken 2012 yılında %6,7'ye GSYH payı 2006 yılında %1,4'den 2012 yılında %1,7'ye yükselmiştir. Esnekliği 1 veya yakın değerler almış olmakla beraber 2011 yılından itibaren inelastik yapıya bürünüyor görünmektedir.

- Krize rağmen sağlık hizmetleri harcamalarının MYB payı ve GSYH'ya oranı artış göstermiştir. MYB kaynaklarından aldığı pay kriterine göre 2006 yılında kamu hizmetleri arasında yedinci sırada yer alırken dönem boyunca payını artırarak altıncı sıraya yükseltmiştir. 2006 yılında MYB harcamaları

payı %5,2 iken 2011 yılında %5,9'a kadar yükselmiştir. GSYH'ya oranı 2006 yılında %1,2 iken 2011 yılında %1,4'e kadar yükselmiştir. Söz konusu paylar, 2012 yılında bir miktar gerilemiş görünse de kesin değildir. 2010 yılına kadar esneklik değeri 1'in üstünde iken 2010 yılından sonra inelastik yapıya dönüşmüştür.

- İskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamalar inceleme döneminde istikrarsız yapıya sahip olmuştur. 2007 ve 2010 yılları esneklik değeri çok yüksekken (2-4,91 şeklinde) bazı yıllarda eksi değerler almıştır.

- Dinlenme, din ve kültür hizmetleri harcamalarının MYB ve GSYH içindeki payı çok düşüktür. GD harcamaları esnekliğini belirlemede neredeyse hiç önemi yoktur. Böyle olmakla beraber inceleme dönemi boyunca esneklik değeri 1'in üstündedir.

- GD harcamaları içinde merkezi yönetimden sonra ikinci sırada Sosyal Güvenlik Kurumu harcamaları gelmektedir. Bununla birlikte inceleme dönemi boyunca sürekli artış eğilimi içinde bulunmuştur. Nitekim, Sosyal Güvenlik Kurumu harcamalarının GD harcamaları içindeki payı 2001 yılında %15,3 iken 2012 yılında %29,1'e GSYH'ya oranı ise 2001 yılında %6,5 iken 2012 yılında 10,9'a ulaşmıştır. GSYH'ya oranı önemli boyutlarda olmakla beraber 10 yılı aşkın inceleme dönemi boyunca sürekli olarak Sosyal Güvenlik Kurumu harcamaları artış oranı GSYH artış oranının üstünde olmuştur. İlgili dönem boyunca esneklik değeri 1'in üstünde olmuştur. Bu bakımdan GD harcamaları esnekliğinin oluşmasında önemli bir rolü vardır.

- Yerel yönetim harcamaları GD harcamaları içindeki payı itibarıyla üçüncü sırada yer almıştır. Yerel yönetim harcamalarının gerek GD harcamaları içindeki payı gerek MYB harcamalarına oranla hacmi ve gerekse GSYH oranı inceleme dönemi boyunca artış göstermiştir. Nitekim, GD harcamalarına oranı 2001 yılında %7,8 iken özellikle 2005-2008 döneminde yüksek düzeyde seyretmiş sonra bir miktar gerilese de 2012 yılı itibarıyla %9,5'dur. GSYH'ya oranı ise 2001 yılında %3 iken 2007-2009 kriz döneminde nispeten yüksek (%4'ler civarında) oranlarda seyretmiş, sonra bir miktar gerilemişse de 2012 yılı oranı %3,6'dır. İnceleme döneminde 2005-2007 yıllarında esneklik 1'in üstünde değer almış, 2008 yılından sonra yerel yönetim harcaması artış oranı GSYH artış oranının epeyce gerisinde kalarak esnekliğini kaybetmiş inelastik yapıya bürünmüştür. Yerel yönetimler dış

alem kaynaklı ekonomik kriz ortamında kontrollü harcama artışına gitmişler, daha temkinli bütçe yönetimine geçmişlerdir. Yerel yönetim yöneticileri kendilerine krizle mücadelede bir görev biçmemişlerdir.

- Türkiye’de döner sermaye harcamalarının 2001-2012 döneminde, gerek GD harcamaları içindeki payı, gerek MYB harcamalarına oranla hacmi gerekse GSYH’ya oranı sürekli olarak artış göstermiştir. GD harcamaları içindeki payı 2001 yılında %3,19 iken 2012 yılında %6,48’e, MYB harcamalarına oranla hacmi 2001 yılında %3,77 iken 2012 yılında %9,8’e GSYH’ya oranı ise 2001 yılında %1,37 iken 2012 yılında %2,43’e yükselmiştir. Döner sermaye harcamaları artış oranı dönem boyunca birkaç istisna dışında GSYH artış oranından daha yüksek olmuştur. Esneklik değeri genellikle 1’in üstünde olmuştur. Bu sebeple esnekliği yüksek harcamalardır.

- Fon giderlerinin gerek GD harcamaları içindeki payı gerekse GSYH’ya oranı oldukça düşük seviyededir. İnceleme dönemi boyunca da gerileme göstermiştir. Zira, GD harcamaları içindeki payı 2001 yılında %2,27 iken %1,62’ye, GSYH’ya oranı 2001 yılında %0,82 iken 2012 yılında %0,39’a gerilemiştir. Bununla birlikte dönem boyunca söz konusu harcamalarda bir yıldaki artışa eşit miktardaki azalma hemen ertesi yıl veya bir iki yıl içinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple, fon harcamalarının GSYH artışlarına istikrarlı duyarlılığından ve kararlı esnekliğinden söz etmek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

AYTAÇ D., ve GÜVEN M.C., “Kamu Harcamaları Bileşimi Ekonomik Büyüme Etkiler mi? Türkiye İçin Bir Analiz”, **Sosyoekonomi**, Temmuz-Aralık 2010-2, ss.129-152.

ARISOY İ., “Wagner ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, 2005, ss.63-80.

BAĞDİGEN M.ve BAŞER B.,”Ekonomik Büyüme ile Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Wagner Tezi Kapsamında Bir Analizi: Türkiye Örneği”, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 9, 2009, ss 1-17.

BERKSOY T., “2003-2006 Bütçe Döneminin Harcama ve Gelir Esneklikleri Bazlı Değerlendirmesi”, **Yaklaşım**, Yıl:15, Sayı:172, Nisan 2007, ss.26-31.

GÜL E., ve YAVUZ H., “Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki:1963-2008 Dönemi, **Maliye Dergisi**, Sayı:160, Ocak-Haziran 2011, ss.72-85.

İŞİK N. ve ALAGÖZ M. (2005), Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı: 24, Ocak-Haziran 2005, ss.63-75.

TERZİ, H.,(1998), “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, 142, ss.67-78.

UZAY N., (2002), “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19, ss.151-172.

YAMAK N. ve KÜÇÜKKALE Y. (1997), “Türkiye’de Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, 131, Yıl:12, ss.5-14.

YÜKSEL C. ve SONGUR M., “Kamu Harcamalarının Bileşenleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz (1980-2010), **Maliye Dergisi**, Sayı 161, Temmuz-Aralık 2011, ss.365-380.

YILMAZ Ö.ve KAYA V., “Kamu Harcamaları Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, SÜ, **İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, ss.257-271.

2006 Yılı Bütçe Gerekçesi

2007 Yılı Bütçe Gerekçesi

2008 Yılı Bütçe Gerekçesi

2009 Yılı Bütçe Gerekçesi

2010 Yılı Bütçe Gerekçesi

2011 Yılı Bütçe Gerekçesi

2012 Yılı Bütçe Gerekçesi

2013 Yılı Bütçe Gerekçesi

bumko.gov.tr

dpt.gov.tr

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1- Türkiye’de Genel Devlet Harcamalarının GSYH Payı, Artış Oranı ve Esnekliği (2001-2012) (%)

Yıllar	Genel Devlet Harcamalarının GSYH’ya Oranı	GD Harcamaları Artış Oranı	GSYH Artış Oranı	GD Harcamaları Esnekliği
2001	42,7	-	-	-
2002	41,7	42,5	45,8	0,92
2003	39,5	22,67	29,76	0,76
2004	35,6	10,8	22,9	0,47
2005	33	7,69	16,08	0,47
2006	33,3	18,29	16,86	1,08
2007	34	12,52	11,17	1,12
2008	35	15,31	12,7	1,2
2009	40,1	16,27	0,21	77,47
2010	38,5	10,69	15,3	0,69
2011	37	13,15	18,1	0,72
2012	37,6	12,06	9,85	1,22

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 2- Türkiye’de GD Cari Harcamalarının GD Harcamaları Payı, GSYH Oranı, Artış Oranı ile Esnekliği (2001-2012) (%)

Yıllar	GD Cari Harcamaların GD Harcamaları Payı	GD Cari Harc.’nın GSYH’ya Oranı	GD Cari Harcama Artış Oranı	GD Cari Harcama Esnekliği
2001	30,5	13	-	-
2002	33,4	13,9	55,8	1,21
2003	35	13,8	28,8	0,96
2004	38,2	13,6	20,8	0,9
2005	40,5	13,3	14,2	0,88
2006	43,5	14,5	27	1,6
2007	44,3	15	14,5	1,29
2008	45,3	15,7	18	1,41
2009	44,1	17,7	13,2	62,85
2010	44,3	17,1	11,3	0,73
2011	45,3	16,7	15,6	0,86
2012	44,3	16,7	9,5	0,96

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 3- Türkiye’de GD Yatırım Harcamalarının GD Harcamaları Payı, GSYH’ya Oranı ile Artış Oranı ve Esnekliği (2001-2012) (%)

Yıllar	GD Yatırım Harcamalarının DG Harcamaları Payı	GD Yatırım Harcamalarının GSYH’ya Oranı	GD Yatırım Harcaması Artış Oranı	GD Yatırım Harcaması Esnekliği
2001	8,3	3,5	-	-
2002	8,7	3,6	50,4	1,1
2003	7,3	2,9	2,34	0,07
2004	6,8	2,4	3,6	0,15
2005	8,8	2,9	38,4	2,38
2006	8,9	3	19,5	1,15
2007	9,4	3,2	19,1	1,7
2008	9,8	3,4	20,9	1,64
2009	8,3	3,3	-2,4	-11,4
2010	8,9	3,4	19,1	1,24
2011	9,7	3,6	24	1,32
2012	8,9	3,3	2,3	0,23

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 4- Türkiye’de GD Yatırım Harcamalarının GD Harcamaları Payı, GSYH’ya Oranı ile Artış Oranı ve Esnekliği (2001-2012) (%)

Yıllar	GD Yatırım Harcamalarının DG Harcamaları Payı	GD Yatırım Harcamalarının GSYH’ya Oranı	GD Yatırım Harcaması Artış Oranı	GD Yatırım Harcaması Esnekliği
2001	61,1	26	-	-
2002	57,8	24,1	34,78	0,75
2003	57,6	22,7	22,18	0,74
2004	54,9	19,5	5,65	0,24
2005	50,6	16,7	-0,72	-0,04
2006	47,5	15,9	11,06	0,65
2007	46,2	15,6	9,5	0,85
2008	44,8	15,5	11,63	0,91
2009	47,6	19,1	23,46	111,7
2010	46,7	18	8,69	0,56
2011	44,9	16,5	8,75	0,48
2012	46,7	17,6	16,74	1,69

Kaynak: bumko.gov.tr ve dpt.gov.tr’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 5 – Türkiye’de MYB Harcamalarının GSYH Payı, Artış Oranı ve Esnekliği (2000-2012) (%)

Yıllar	MYB Harc.’nın GSYH’ya Oranı	MYB Harcaması Artış Oranı	MYB Harcaması Esnekliği
2000	30,8	-	-
2001	36,2	69	1,56
2002	34,1	38	0,82
2003	31,1	18	0,60
2004	27,2	8	0,34
2005	24,6	5	0,31
2006	23,5	11,5	0,68
2007	24,2	14,5	1,29
2008	23,9	11,2	0,88
2009	28,2	18,1	86,2
2010	26,8	9,7	0,63
2011	24,2	6,9	0,38
2012	24,6	11,5	1,16

Kaynak: bumko.gov.tr’den elde edilen verilere dayalı tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 6- MYB Faiz Hariç Harcamaları ve Faiz Harcamalarının MYB Payı, GSYH'ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2000-2012) (%)

Yıllar	Faiz Hariç MYB Harc. GSYH Payı	Faiz Harc. GSYH Payı	FH MYB Harc. Artış Oranı	Faiz Harc. Artış Oranı	Faiz Hariç MYB Harc. Esnekliği	Faiz Harc. Esnekliği
2000	18,6	12,3	-	-	-	-
2001	19,1	17,1	48,5	100,1	1,1	2,26
2002	19,4	14,8	47,8	26	1,04	0,56
2003	18,2	12,9	21,9	13,1	0,73	0,44
2004	17,1	10,1	15,6	3,47	0,68	0,15
2005	17,6	7,0	19,2	-19,1	1,19	1,18
2006	17,4	6,1	16	0,6	0,94	0,03
2007	18,4	5,8	17,5	6,07	1,6	0,54
2008	18,6	5,3	13,5	3,91	1,06	0,30
2009	22,6	5,6	22	5,01	104,7	23,8
2010	22,4	4,4	14,4	-9,21	0,94	0,60
2011	20,9	3,3	10,1	-12,6	0,6	0,69
2012	21,1	3,5	11	19,08	1,11	1,93

Kaynak: bumko.gov.tr' den alınmış verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 7- Türkiye'de Genel Bütçe Harcamalarının MYB Payı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Genel Bütçe Harc. MYB Payı	Genel Bütçe Harc. Artış Oranı	Genel Bütçe Harcamaları Esnekliği
2006	93,5	-	-
2007	93,1	14,3	1,28
2008	92,9	10,9	0,85
2009	92,8	18,2	86,6
2010	92,6	9,7	0,61
2011	86,8	6,5	0,35
2012	88,3	12,2	1,23

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12 ve 17'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 8– Türkiye’de Özel Bütçe Harcamaları MYB Payı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Özel Bütçe Harc. MYB Payı	Özel Bütçe Harc. Artış Oranı	Özel Bütçe Harcamalarının Esnekliği
2006	5,7	-	-
2007	6,2	23,8	2,14
2008	6,4	14,7	1,15
2009	6,5	19,5	92,8
2010	6,8	15,5	1,01
2011	12,6	97,1	5,35
2012	11,1	-1,56	-0,15

Kaynak: 2013 yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12 ve17’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 9-Türkiye’de Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Harcamaları MYB Payı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Düzenleyici ve Denetleyici Kurum. Harc.’nın MYB Harc. Payı	Düzenleyici ve Denetleyici Kurum. Harc. Artış Oranı	Düzenleyici ve Denetleyici Kurum. Harc. Esnekliği
2006	0,7	-	-
2007	0,7	25,8	2,32
2008	0,7	14,85	1,16
2009	0,7	7,44	35,4
2010	0,6	1,37	0,08
2011	0,6	11,48	0,63
2012	0,6	1,35	0,13

Kaynak: 2013 yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12 ve17’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 10– Türkiye’de Genel Kamu Hizmetleri Harcamalarının MYB Payı, GSYH Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Genel Kamu Hizmetleri Harcamalarının MYB Payı	Genel Kamu Hizmetleri Harcamalarının GSYH’ya Oranı	Genel Kamu Hizmetleri Harcamaları Artış Oranı	Genel Kamu Hizmetleri Harcamaları Esnekliği
2006	39,5	9,3	-	-
2007	37,2	9	7,9	0,71
2008	36,2	8,6	8,03	0,63
2009	32,9	9,3	7,5	35,71
2010	30,4	8,1	1,3	0,08
2011	29,2	7,1	2,80	0,15
2012	30,9	7,6	17,8	1,80

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 11 – Türkiye’de MYB Savunma Harcamalarının MYB Payı, GSYH’ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Savunma Harc.’nın MYB İçindeki Oranı	Savunma Harc.’nın GSYH İçindeki Oranı	Savunma Harc. Artış Oranı	Savunma Harc. Esnekliği
2006	6,5	1,5	-	-
2007	5,8	1,4	2,12	0,19
2008	5,7	1,4	8,49	0,66
2009	5,4	1,5	13,45	64
2010	5,1	1,4	2,64	0,17
2011	5,1	1,2	8,32	0,45
2012	5,2	1,3	12,68	1,28

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 12– Türkiye’de Kamu Düzeni ve Güvenlik Harcamalarının MYB Payı, GSYH’ ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Kamu Düzeni ve Güvenlik Harcamalarının MYB İçindeki Oranı	Kamu Düzeni ve Güvenlik Harcamalarının GSYH İçindeki Oranı	Kamu Düzeni ve Güvenlik Harcamaları Artış Oranı	Kamu Düzeni ve Güvenlik Harcamaları Esnekliği
2006	5,9	1,4	-	-
2007	6,1	1,5	18,2	1,63
2008	6,2	1,5	12,3	0,96
2009	6,1	1,7	16,2	77,1
2010	6,4	1,7	16,1	1,05
2011	7,2	1,7	17,9	0,98
2012	6,7	1,7	5,86	0,59

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 13- Türkiye’de Ekonomik İşler ve Hizmetler Harcamalarının MYB Payı, GSYH’ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Ekonomik İşler ve Hizmetler Harcamasının MYB İçindeki Oranı	Ekonomik İşler ve Hizmetler Harcamasının GSYH İçindeki Oranı	Ekonomik İşler ve Hizmetler Harcamaları Artış Oranı	Ekonomik İşler ve Hizmetler Harcamaları Esnekliği
2006	11,9	2,8	-	-
2007	11,6	2,8	12,1	1,09
2008	12,8	3,1	22,9	1,80
2009	12,3	3,5	13,4	60,9
2010	14	3,8	24,9	1,62
2011	14	3,4	6,64	0,36
2012	12,5	3,1	-0,47	-0,04

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde edilmiş verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 14- Türkiye’de MYB Sağlık Harcamalarının MYB Payı, GSYH’ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	MYB Sağlık Harcamalarının MYB İçindeki Oranı	MYB Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Oranı	Sağlık Harcamaları Artış Oranı	Sağlık Harcam. Esnekliği
2006	5,2	1,2	-	-
2007	5,5	1,3	21,5	1,93
2008	5,7	1,4	15	1,18
2009	5,8	1,6	20,8	99
2010	5,5	1,5	2,48	0,16
2011	5,9	1,4	15,6	0,86
2012	4,4	1,1	-16,3	-1,65

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 15- Türkiye’de MYB Eğitim Harcamalarının MYB Payı, GSYH’ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	MYB Eğitim Harcamalarının MYB İçindeki Oranı	MYB Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Oranı	Eğitim Harcamaları Artış Oranı	Eğitim Harcamaları Esnekliği
2006	12,5	2,9	-	-
2007	12,6	3,1	15,7	1,41
2008	13,4	3,2	18,5	1,45
2009	13,3	3,8	17,2	81,9
2010	14,1	3,8	15,9	1,03
2011	15,4	3,7	17	0,93
2012	15,1	3,7	9,2	0,93

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 16- Türkiye’de MYB Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri Harcamalarının MYB Payı ve GSYH’ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	SG ve SYH Harcamalarının MYB İçindeki Oranı	SG ve SYH Harcamalarının GSYH İçindeki Oranı	SG ve SYH Hizmetleri Harcamaları Artış Oranı	SG ve SYH Harcamaları Esnekliği
2006	14,7	3,5	-	-
2007	17,1	4,1	33,3	3
2008	16,6	4	7,7	0,60
2009	20,9	5,9	48,8	232,3
2010	20,3	5,5	6,8	0,44
2011	19,3	4,7	1,4	0,07
2012	21,8	5,4	25,7	2,60

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 17- Türkiye’de Dinlenme, Din, Kültür Hizmetleri Harcamalarının MYB Payı ve GSYH’ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Dinlenme, Din, Kültür Hizmetleri Harcamalarının MYB Payı	Dinlenme, Din, Kültür Hizmetleri Harcamalarının GSYH Oranı	Dinlenme, Din, Kültür Hizmetleri Harcamaları Artış Oranı	Dinlenme, Din, Kültür Hizmetleri Harcamaları Esnekliği
2006	1,6	0,4	-	-
2007	1,6	0,4	16,6	1,49
2008	1,7	0,4	17,9	1,40
2009	1,7	0,5	18,9	90
2010	1,8	0,5	18,5	1,20
2011	2,1	0,5	21,6	1,19
2012	1,9	0,5	0,89	0,09

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 18- Türkiye’de İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri Harcamalarının MYB Payı ve GSYH’ya Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	İskan ve Toplum Refahı Hizm. Harcamalarının MYB Payı	İskan ve Toplum Refahı Hizm. Harcamalarının GSYH Oranı	İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri Harcamaları Artış Oranı	İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri Harcamaları Esnekliği
2006	2,2	0,5	-	-
2007	2,3	0,6	22,3	2
2008	1,7	0,4	-19,4	-1,5
2009	1,4	0,4	-1,5	-7,14
2010	2,2	0,6	75,2	4,91
2011	1,5	0,4	-26,3	-1,45
2012	1,5	0,3	2,5	0,25

Kaynak: 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ekim 2012, Ankara, s.12’den elde verilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ek Tablo 19 - Türkiye’de Yerel Yönetim Harcamalarının GD, MYB Payı, GSYH Oranı, Artış Oranı ve Esnekliği (2006-2012) (%)

Yıllar	Yerel Yönetim Harcamalarının MYB Harc. Oranla Hacmi	Yerel Yönetim Harcamalarının GD Harc. Payı	Yerel Yönetim Harcamalarının GSYH’ya Oranı	Yerel Yönetim Harc. Artış Oranı	Yerel Yönetim Harc. Esnekliği
2000	10,02	-	3,09	-	-
2001	9,24	7,8	3,35	56,2	1,27
2002	8,72	7,1	2,98	29,8	0,65
2003	10,14	7,9	3,15	37,2	1,24
2004	10,38	7,9	2,83	10,2	0,44
2005	13,83	10,3	3,40	39,7	2,46
2006	15,56	10,9	3,66	25,5	1,50
2007	16,88	12	4,09	24,3	2,16
2008	17,04	11,7	4,07	12,3	0,96
2009	14,32	10	4,03	-0,75	-3,5
2010	13,68	9,5	3,65	4,86	0,31
2011	14,05	9,1	3,4	9,3	0,51
2012	14,64	9,5	3,6	16,75	1,70

Kaynak: dpt.gov.tr ile bumko.gov.tr ve 2013 yılı Bütçe Gerekçesi, s.291’den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ek Tablo 20- Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kuruluşu Harcamalarının GD Harcamaları Payı, MYB Harcamalarına Oranla Hacmi ve GSYH’ya Oranı (2001-2012) (%)

Yıllar	Sosyal Güvenlik Kurumu Harcamalarının MYB Harc. Oranla Hacmi	Sosyal Güvenlik Kurumu Harcamalarının GD Harcamaları Payı	Sosyal Güvenlik Kurumu Harcamalarının GSYH’na Oranı	Sosyal Güvenlik Kurumu Harc. Artış Oranı	Sosyal Güvenlik Kurumu Harcamaları Esnekliği
2001	18,09	15,3	6,55	59,5	1,34
2002	21,67	17,7	7,4	64,7	1,41
2003	26,9	21,1	8,36	46,6	1,56
2004	30,9	23,6	8,41	23,6	1,03
2005	34,14	25,4	8,4	15,9	0,98
2006	36,07	25,3	8,47	17,8	1,05
2007	36,33	26	8,8	15,3	1,36
2008	38,43	26,5	9,18	17,6	1,38
2009	36,84	25,8	10,38	13,2	62,8
2010	38,8	27	10,36	15,7	1,02
2011	43,7	28,6	10,68	19,7	1,08
2012	44,5	29,1	10,95	14	1,42

Kaynak: dpt.gov.tr ve bumko.gov.tr ile 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, s.289’ dan elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Ek Tablo 21- Türkiye’de Fon Giderlerinin MYB Harcamaları ve GSYH’ya Oranla Hacmi (2001-2012) (%)

Yıllar	Fon Giderlerinin MYB Harc.’na Oranla Hacmi	Fon Giderlerinin GD Harcamaları Payı	Fon Giderlerinin GSYH’ya Oranı	Fon Giderleri Artış Oranı	Fon Giderleri Esnekliği
2001	2,27	1,90	0,82	-30,6	-0,69
2002	2,39	1,95	0,81	44,3	0,96
2003	2,09	1,65	0,65	3,7	0,12
2004	2,45	1,87	0,66	25,9	1,13

2005	1,75	1,31	0,43	-24,7	-1,53
2006	2,69	1,89	0,63	71	4,2
2007	1,38	0,99	0,33	-41	-3,66
2008	1,89	1,30	0,45	51,5	4,05
2009	2,02	1,42	0,57	26,6	126
2010	1,44	1	0,38	-21,9	-1,43
2011	1,69	1,11	0,41	25,5	1,40
2012	1,62	1,06	0,39	6,9	0,7

Kaynak: dpt.gov.tr ve bumko.gov.tr ile 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, s.290'dan elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Ek Tablo 22- Türkiye’de Döner Sermaye Harcamalarının MYB Harcamaları, GD Harcamaları ve GSYH’ya Oranı (2006-2012) (%)

Yıllar	Döner Sermaye Harcamalarının MYB Harc.’na Oranla Hacmi	Döner Sermaye Harcamalarının GD Harcamaları Payı	Döner Sermaye Harcamalarının GSYH’ya Oranı	Döner Sermaye Harcamaları Artış Oranı	Döner Sermaye Harcamaları Esnekliği
2001	3,77	3,19	1,37	59,1	1,34
2002	4,6	3,76	1,57	67,9	1,48
2003	4,7	3,74	1,48	22	0,73
2004	6,2	4,76	1,70	40,9	1,78
2005	7,7	5,7	1,90	30,3	1,88
2006	7,7	5,41	1,81	11	0,65
2007	7,8	5,65	1,91	17,4	1,55
2008	8,3	6,06	2,10	23,5	1,85
2009	9	5,84	2,34	12,1	57,6
2010	8,2	5,72	2,19	8,43	0,55
2011	9,6	6,30	2,32	24,6	1,35
2012	9,8	6,46	2,43	14,9	1,52

Kaynak: dpt.gov.tr ve bumko.gov.tr ile 2013 Yılı Bütçe Gerekçesi, s.292'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanmıştır.

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
57. Seri / Yıl 2012-[1]

İRLANDA'DA YÜKSEK DENETİM

Yrd. Doç. Dr. Metin BAYRAK*
&
Yrd. Doç. Dr. M. Alpertunga AVCİ**

*Atatürk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

&

** Atatürk Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

ÖZET

İrlanda Sayıştay'ı, İrlanda idari yapısı içerisinde Anayasal bir kurum olarak yer almaktadır. Ofis Tipi yapıya sahip olan Sayıştay, tarihi bağları nedeniyle, İngiltere (Birleşik Krallık) Sayıştay'ı ile benzerlik göstermektedir. Ancak bu benzerlik anayasallık çerçevesinde farklılaşmaktadır. Zira Sayıştay'ın bağımsızlığı ve çalışma esasları, İngiliz uygulamasından farklı olarak, açıkça İrlanda Anayasası'nda güvence altına alınmıştır. Anayasa haricinde Sayıştay'ın yasal dayanağını 1866 tarihli İngiliz Sayıştay Yasası, 1923 ve 1993 tarihli Genel Denetçi Yasası ve 1998 tarihli Komptrolör ve Genel Denetçi ve Parlamento Komiteleri Yasası oluşturmaktadır. Sayıştay, teşkilat yapısı bakımından Genel Denetçi tarafından yönetilmekte ve gerek yasama gerekse yürütme ile olan ilişkilerini raporlar aracılığıyla kurmaktadır. Sayıştay'ın görevi kamu kurumlarının hesaplarını denetlemek ve raporlamak; kurumlara tahsis edilmiş olan kaynakların amaçlarına uygun kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek; her bir kamu kurumunun kaynaklarını iktisadi ve etkin kullanıp kullanmadığını incelemektir. Bu çalışmada İrlanda Sayıştay'ının mevcut yapısı dikkate alınarak başlattığı modernleşme çabaları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sayıştay, Yüksek Denetim, Performans Denetimi, İrlanda.

SUPREME AUDIT IN IRELAND

ABSTRACT

The Irish SAI is located in the Irish administrative structure as a constitutional institution. The SAI that is formed as the Office Type is similar to the British (United Kingdom) SAI due to the historical ties. However this similarity becomes different within the framework of constitutionality. The main reason for this is that the SAI's independence and working principles are clearly guaranteed by the Constitution of Ireland unlike the British practice. The exception of constitution the SAI's statutory provisions are Exchequer and Audit Departments Act 1866, Comptroller and Auditor General Act 1923-1993 and Comptroller and Auditor General and Committees of the Houses of the Oireachtas Act 1998. In the terms of organizational

structure the SAI is governed by The Comptroller and Auditor General and establishes its relations both and the executive and legislative through the reports. The SAI's role is audit and report on the accounts of public bodies, establish that funds are applied for the purposes intended and examine whether each body administers its resources economically and efficiently. Modernization efforts are initiated by the Irish SAI that taking into account the existing structure was investigated in this paper.

Keywords: Supreme Audit Institution, Supreme Audit, Performance Audit, Ireland

1. GİRİŞ

Tarihi bağları nedeniyle siyasi ve idari yapılanması büyük ölçüde İngiltere'yle (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı) (Gözübüyük, 2000: 32) benzerlik arz eden İrlanda'da, yüksek denetim de bu benzerlikten etkilenmiştir. Nitekim 1921 yılına kadar ülkenin denetim sorumluluğu (Köse, 2007: 105), 1866 tarihli İngiliz Sayıştay Yasası çerçevesinde, İngiltere Sayıştay'ına ait olduğu için İrlanda'da yüksek denetimin genel işleyişi, teşkilat yapısı ve görevleri İngiliz uygulamasıyla paralellik göstermektedir¹. Ancak İrlanda'nın 1921 yılında bağımsızlığını kazanmasından sonra, 1923 tarihli Sayıştay (Komptrolör ve Genel Denetçi) Yasası ile Sayıştay, bağımsız bir kurum olarak İrlanda idari yapısı içerisinde yerini almıştır (Comptroller and Auditor-General Act, 1923; Maher, 2004: 19). 1923 tarihli yasada çeşitli dönemlerde değişiklikler yapılmış ve özellikle 1993 yılında yapılan değişiklikle Sayıştay'ın denetim sahası genişletilmiş ve kuruma kamu kaynaklarının verimli, etkin ve tutumlu bir biçimde kullanılıp kullanılmadığı konusunda performans denetimi yapma yetkisi verilmiştir (OECD, 2002: 57; Bourn, 2007: 4).

Örgütlenişi, Anglosakson geleneğe sahip ülkelerce benimsenen Ofis Tipi

¹ Her iki yapı arasındaki benzerliklere rağmen; İngiliz Sayıştay'ı ile Genel Denetçi arasında organik bir ayrışma, İrlanda örneğinde Sayıştay ile Genel Denetçi arasında sıkı bir organik bağ vardır. Öyle ki İngiliz Sayıştay'ının resmi ismi "Ulusal Denetim Ofisi (National Audit Office)" olarak geçerken, İrlanda Sayıştay'ının resmi ismi "Komptrolör ve Genel Denetçi Ofisi (Office of the Comptroller and Auditor General)" olarak tanımlanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://audgen.gov.ie>, <http://www.nao.org.uk/>).

Sayıştay Modeli olan İrlanda Sayıştayı'nın temel görevi; kamu kaynağının kullanıldığı alanlarda yasama adına denetimleri gerçekleştirip, ulaştığı denetim sonuçlarını ve bulgularını yine yasamaya raporlamaktır. Bu durumun bir sonucu olarak Sayıştay; hesapların kesin hükme bağlanması olarak da adlandırılan yargısal bir işleve sahip değildir. Sayıştay, Ofis Tipi özelliğinin bir sonucu olarak, Genel Denetçi adı verilen üst düzey bir kamu görevlisi tarafından yönetilen ve yönlendirilen monokratik bir yapı sergilemektedir. Diğer bir ifadeyle İrlanda Sayıştayı'nda tıpkı İngiltere, Kanada, ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi Genel Denetçi tarafından yönetilen bağımsız bir denetim ofisidir (Karaman ve Aral, 2002: 64-65). Bu bilgiler ışığında çalışmada Anglosakson geleneğe sahip olan İrlanda Sayıştayı'nın; yasal durumu, yönetim ve teşkilat yapısı, güçler ayrılığı çerçevesinde yasama ve yürütmeye olan ilişkileri, görevleri ve denetim alanı, denetim kalitesini artırmaya yönelik çabaları ve bir kamu kurumu olarak Sayıştay'ın denetimi incelenecektir. Bu çalışmanın amacı, uluslararası çerçevede yüksek denetim üzerine çalışacak ve bu yönde karar alıcı konumunda olan kişilere İrlanda örneğini gerek idari yapılanması gerekse yasal çerçevesi ile görme ve kavrama fırsatı sağlamaktır.

2. YÜKSEK DENETİMİN YASAL DURUMU

Anglosakson geleneğe sahip ülkelerden biri olan İrlanda'da yasama, Senato'dan (Seanad Éireann) ve Temsilciler Meclisi'nden (Dáil Éireann) oluşan iki meclisli (bicameral) bir yapıya sahip olup, söz konusu iki meclis İrlanda Parlamentosunu (Oireachtas) meydana getirmektedir. Bu çerçevede anayasa her iki meclisle yakın ilişkisi olan bir yüksek denetim kurumunu öngörmektedir (OECD, 2002: 56). Diğer pek çok ofis tipi yapıdan farklı olarak İrlanda Sayıştayı, İrlanda idari yapısı içerisinde anayasal bir kurum kimliğine sahiptir. Nitekim İrlanda'da Genel Denetçinin ve dolayısıyla Sayıştay'ın anayasal durumu, anayasanın "Komptrolör ve Genel Denetçi" başlıklı 33'üncü maddesinde (Constitution of Ireland – Bunreacht Na hÉireann, 1937) düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında "*Komptrolör ve Genel Denetçi, devlet adına tüm harcamaları kontrol eder ve Parlamento tarafından idare edilen ve Parlamento'nun yetkisi altındaki tüm parasal hesapları denetler*" demek suretiyle Sayıştay'ın, gerek devlete ait gerekse Parlamento'nun inisiyatifinde olan tüm harcamaların ve mali hesapların

denetiminde devlet adına denetim yetkisine sahip bir kurum olduğu belirtilmiştir. Maddenin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkraları Genel Denetçinin atanması ve görevde kalmasına ilişkin hususları düzenlemektedir. Bu itibarla Komptrolör ve Genel Denetçi Temsilciler Meclisi'nin teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Üçüncü fıkrada yer alan “*Komptrolör ve Genel Denetçi ne Parlamento'nun bir üyesi olabilir ne de başka ücretli bir görev ve mevki üstlenebilir*” hükmü doğrudan Genel Denetçinin bağımsızlığını güvence altına almaya ilişkin bir düzenlemedir. Sayıştay Başkanı'nın yasamanın bir üyesi olmaması ve başka bir görev üstlenmemesi, bu kişinin yürütmüş olduğu özellikli görevin üzerine hiçbir şaibenin doğmaması için bir garanti niteliğindedir. 4'üncü fıkrada yer alan “*Komptrolör ve Genel Denetçi kanunda belirtilen dönemlerde Temsilciler Meclisi'ne rapor verir*” ifadesi de hem Sayıştay'ın denetim ve raporlama görevine işaret etmekte hem de yürütmeden tamamen bağımsız bir kurum olduğunun garantisini vermektedir.

5'inci fıkra doğrudan Genel Denetçinin görevden alınmasına ilişkin hususları düzenlemekte ve yine bağımsızlığını güvence altına almaktadır. Buna göre;

“(1) *Komptrolör ve Genel Denetçi, belirlenmiş uygunsuz davranışlar ve iş göremezlik halleri dışında görevden alınmaz ve sadece Temsilciler Meclisi ve Senato'nun görevden alınmasını isteyen kararı ile görevden alınabilir.*

(2) *Başbakan (Taoiseach), yukarıda bahsi geçen ve Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından alınan kararları usulüne uygun olarak Cumhurbaşkanı'na bildirir ve alınan her bir kararın Parlamento Başkanı tarafından onaylanmış bir kopyasını yine Cumhurbaşkanı'na gönderir.*

(3) *Cumhurbaşkanı bu bildirim ve kararların bir kopyasını aldıktan sonra derhal kendi imzası ve mührünü taşıyan bir emirle Komptrolör ve Genel Denetçiyi görevden alır*”. Fıkra hükümlerinden de anlaşılacağı üzere, Genel Denetçinin görevden alınmasında izlenen yol, göreve atanmasında izlenen yol ile aynı niteliktedir ve yasama ve yürütmenin mutabakatına muhataptır. Maddenin son fıkrası Sayıştay'ın (Komptrolör ve Genel Denetçi Ofisi'nin) çalışma esaslarının yasayla belirleneceğini hüküm altına almaktadır. Bahse konu olan yasa ise 1923 tarihli ve 1993 yılında tadil edilmiş olan *Komptrolör ve Genel Denetçi (Sayıştay) Yasası'dır*. 1993 öncesine ilişkin yasa, genel

olarak Genel Denetçinin atanması, ücret ödemeleri, görev süresi ve görevden alınmasına ilişkin hükümler içermektedir ki pek çok hüküm Anayasa'da geçenlerin tekrarı niteliğindedir. Söz konusu yasa, Genel Denetçiye ilişkin hükümler dışında; kurumda görev yapan personele ve Genel Denetçinin görevlerine ilişkin düzenlemelere de yer vermektedir (Comptroller and Auditor-General Act, 1923).

Genel Denetçi Yasası'nda 1993 yılında yapılan değişiklik, aslında yeni bir yasa kimliğine sahiptir. Zira kurumun genel yapısı hakkında bilgi veren 1923 yasını detaylandırmak suretiyle; pek çok yeni kavrama ve kuruma yer veren 1993 tarihli düzenleme, günümüzde Sayıştay tarafından ayrı bir yasa olarak da değerlendirilmektedir. Bu çerçevede kuruma ek denetim yetkileri veren yasa; denetimlerde bilgiye ulaşılmasından raporlamaya kadar izlenecek süreçlere yer verirken, kurumun parlamentoya yönelik raporlama görevleri hakkında da detaylı düzenlemeler yapmıştır. Aynı zamanda kurumun yeni denetim alanları hakkında da hükümler getirmiştir. Bu çerçevede yasanın son kısmında kurumun, denetimine muhatap olan kamu kurumları ve otoriteleri de sırasıyla sayılmak suretiyle denetim alanı kesin bir biçimde tespit edilmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere yeni düzenleme, 9'uncu maddesinde kuruma performans denetimlerini yürütme yetkisi de vermektedir. Yeni düzenlemeyle Avustralya Sayıştay'ındaki denetim ücretine (harcına) benzer bir uygulamaya gidilmiş; bu çerçevede Genel Denetçiye, Maliye Bakanı'nın onayı ile denetlenen kurumdan veya kişiden, yürütülen denetimle ilgili olarak bir denetim ücreti (harcı) talep etme hakkı verilmiştir. Aynı zamanda pek çok Ofis Tipi Sayıştay'da olduğu gibi İrlanda Sayıştay'ında da kurum hesaplarının denetimine önem verilmek suretiyle Yasa'da söz konusu duruma ilişkin düzenleme yapılmıştır (Comptroller and Auditor General (Amendment) Act, 1993). Yasa hakkında daha detaylı bilgi vermek mümkün olmakla beraber, aslında İrlanda Sayıştay'ına ilişkin pek çok açıklama ve tespit söz konusu yasaya atıf yapmaktadır. Kurumun yasal çerçevesini çizen bir diğer düzenleme ise Sayıştay'ın parlamento komiteleri ile ilişkilerini düzenlemeye yönelik 1998 tarihli *Komptrolör ve Genel Denetçi ve Parlamento Komiteleri Yasası*'dır (Comptroller and Auditor General and Committees of the Houses of The Oireachtas (Special Provisions) Act, 1998).

3. SAYIŞTAY'IN YÖNETİM VE TEŞKİLAT YAPISI

İrlanda, Genel Denetçinin ve kurumun bağımsızlığına büyük bir önem atfetmiş ve bu iki yapının bağımsızlığının zedelenmemesi için pek çok düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemeler; kimi zaman tespit edilmiş yaş sınırı, kimi zaman göreve atanma ve görevden alınma şartları kimi zaman da kurum haricinde herhangi bir görev yürütmeme hükümleri ile tespit edilmiştir. Bu çerçevede Sayıştay, en üst düzeyde nihai kararları alan ve Genel Denetçi olarak adlandırılan tek bir yetkili tarafından yönetilmekte olup, bu kişinin ataması yasama ve yürütme tarafından ortaklaşa yapılmaktadır (Köse, 2007: 106-107). Genel Denetçinin görev süresi emeklilik yaşı olan 70 yaş sınırı olarak tespit edilmiştir. Yaş haddi haricinde, Genel Denetçi yalnızca uygunsuz davranışlar ve iş göremezlik nedenleri ile Temsilciler Meclisi'nin ve Senato'nun ortak kararıyla Parlamento tarafından görevinden alınabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, Genel Denetçinin atanmasından itibaren 70 yaşını doldurmadan Anayasa'da ve ilgili yasada belirlenmiş olan nedenler haricinde görevden alınması mümkün değildir. Bununla birlikte Genel Denetçi ne Parlamento'nun bir üyesi olabilir ne de başka ücretli bir görev üstlenebilir (Comptroller and Auditor-General Act, 1923: Art. 3). Zira Genel Denetçinin temel görevi; tüm harcamaları kontrol etmek ve Parlamento tarafından yönetilen ve Parlamento'nun yetkisindeki tüm mali hesapları denetlemek ve denetimlere ilişkin Temsilciler Meclisine rapor sunmaktır (Comptroller and Auditor-General Act, 1923: Art. 7/1-2).

Sayıştay personeli Maliye Bakanlığı tarafından atanırken, atanacak kişilerin sayısı, maaşları ve bu kişilerin istihdam şekilleri de yine aynı Bakanlık tarafından tespit edilmektedir (Comptroller and Auditor-General Act, 1923: Art. 4). Her ne kadar personelin atanmasında ve maaşlarının tespitinde Maliye Bakanlığı söz sahibi olsa da Genel Denetçi, kurumun yönetiminde emir ve talimatlar yayınlama konusunda tam yetki sahibidir. Bu yetkiler çerçevesinde Genel Denetçi, Maliye Bakanlığının onayına tabi personel de dâhil olmak üzere, kurumda görev yapan tüm personelin terfilerinde, açığa ve görevden alınmalarında doğrudan yetkilidir (Comptroller and Auditor-General Act, 1923: Art. 6).

4. YASAMA VE YÜRÜTMEYLE İLİŞKİLERİ

İrlanda Sayıştay'ı, Parlamentoyla olan ilişkisini kanunla öngörülen yıllık ve düzenli raporlar vasıtasıyla kurmaktadır. Hazırlanan bu raporlar kamu harcamaları ve gelirleri üzerinde Parlamento incelemesi için mesnet teşkil etmektedir. Parlamento, Temsilciler Meclisi'nin bir komisyonu olan Kamu Hesapları Komitesi aracılığıyla bu tip incelemeleri üstlenmektedir ki bu model İngiliz uygulamasıyla paralellik göstermektedir. Bu itibarla Sayıştay dört tip rapor hazırlamaktadır. Bunlardan *ilki*; düzenli aralıklarla, genellikle yıllık olarak Genel Denetçi tarafından doğrudan Temsilciler Meclisi'ne sunulan raporlardır. Hazırlanan bu yıllık raporlar, kamu kurumlarına ait hesapların ve kamu gelirleri tahsilatlarına ilişkin hesapların denetlenmesine ilişkindir. Türkiye'deki Genel Uygunluk Bildirimi uygulamasına benzeyen bu raporların, en geç denetime konu olan hesapların ait olduğu yılı takip eden yılın Eylül ayı sonuna kadar Temsilciler Meclisi Kamu Hesapları Komitesine sunulması gerekmektedir. *İkinci grup raporlar*; tıpkı ilk grup raporlar gibi yasaya göre yıllık olarak hazırlanmakta, ancak hem Temsilciler Meclisi'ne hem de Senato'ya sunulmak üzere Bakanlıklara gönderilmektedir. *Üçüncü grup raporlar* ise Sayıştay'ın performans denetimi de dâhil olmak üzere isteğe bağlı görevlerini kapsamaktadır. Yani bu tip raporlarda yasa, inceleme konularını seçmede Sayıştay'a serbestlik tanımıştır. Özellikle yapılan performans denetimlerine ilişkin hazırlanan raporlar bu niteliktedir. İrlanda mali idaresinde, Sayıştay tarafından hazırlanarak Bakanlıklara gönderilen bu raporların, Temsilciler Meclisine sunulması yasal bir zorunluluktur. *Son grup raporlar* ise, kamu kaynaklarının doğru kullanımını ve hesap verme sorumluluğunu artırmak için Sayıştay tarafından yapılan denetimler esnasında ortaya çıkan sorunları ortaya koymayı ve Parlamento'ya raporlanmamış olan incelemeleri ve araştırmaları yapmayı amaçlamaktadır. Bu tip raporlar da öncelikli olarak Bakanlıklara ve daha sonra da Parlamento'ya sunulmaktadır (OECD, 2002: 56-57).

Yukarıda da belirtildiği üzere kurum, yasama ile ilişkisini diğer pek çok ofis tipi Sayıştay'da rastlanan Kamu Hesapları Komitesi kanalıyla kurmaktadır. Bu çerçevede Kamu Hesapları Komitesi; Genel Denetçi tarafından mali denetime ve performans denetimine tabi tutulan kamu hesapları hakkında Temsilciler Meclisine sunulan raporları incelemek suretiyle, söz konusu Meclise rapor sunmaktadır (Office of the Comptroller and Auditor

General, 2010: 3). Doğrudan anayasada düzenlenen bir görevli olan Genel Denetçinin, hazırlamış olduğu raporları Parlamento Kamu Hesapları Komitesi haricinde herhangi bir komisyona sunmaması onun bağımsızlığının açık bir göstergesidir. Her ne kadar İngiltere'deki gibi Genel Denetçi, Kamu Hesapları Komitesi ile yakın ilişki içerisinde olsa da her iki yapı da birbirinden tamamen bağımsızdır (OECD, 2002: 56-57).

5. DENETİM GÖREVLERİ VE KAPSAMI (ALANI)

Ana görevi, Devlete ve devlet destekli kurumlara ait hesapların mali denetimini gerçekleştirmek olan İrlanda Sayıştay'ının denetim alanı çok geniş tutulmuştur. Bu itibarla kurumun mali denetim alanı; kamu kurum ve kuruluşları, bölüm fonları, ticari olmayan devlet destekli kurumlar, sağlık kuruluşları, yükseköğretim kurumları, mesleki eğitim komiteleri, ülke özel teşebbüs kurulları ve kuzey/güney kurumlarından oluşmaktadır. Aynı zamanda Sayıştay; yukarıda sayılan kamu kurumlarının performans denetimi, kamu kaynaklarının yönetiminde iyi mali yönetim ilkelerinin uygulanmasının gözetimi, kaynaklarının % 50'sinden fazlası devlete ait olan kurumların denetimi ve kamu hizmetlerinin düzgün yürütülmesinin sağlanması görevlerini de yürütmektedir (Office of the Comptroller and Auditor General, 2010: 12-13; About the Office). İngiltere, Avustralya ve Kanada örneklerinde olduğu gibi Sayıştay'ın siyasi partiler üzerinde denetim yetkisi bulunmayıp, söz konusu denetim seçilmiş bir kamu denetçisi tarafından gerçekleştirilmektedir (Electoral Act, Number 25, 1997: Art. 20). Denetim kapsamı çerçevesinde, yasa Sayıştay'a denetimle ilgili olarak iki temel görev vermiştir. Bunlar mali denetim ve performans denetimidir (Peer Review of the Office of the Comptroller and Auditor General, 2008: 9). Bu bağlamda denetim kapsamını da dikkate almak suretiyle İrlanda Sayıştay'ının mali denetim ve performans denetimine yönelik yaklaşımını aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür.

5.1. Mali Denetim

İrlanda Sayıştay'ının ana görevi, denetim kapsamına giren devlete ve devlet tarafından finanse edilen kurumlara ait tüm hesapları mali denetime tabi tutmak ve bu denetimleri yönetmektir. Sayıştay tarafından yerine

getirilen bu görev, bahse konu olan kurumlara ait hesapların işlemleri tam manasıyla yansıtıp yansıtmadığını, işlemlere ilişkin kayıtların önceden belirlenmiş olan kurallara uygun olarak düzenli bir biçimde tutulup tutulmadığını incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Aynı zamanda Sayıştay isteğe bağlı olarak; paranın değerine kamu kurumlarınca ulaşıp ulaşılmadığını; kamu fonlarının yönetiminde iyi mali yönetim ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığını; sermayesinin % 50'den fazlası kamu tarafından finanse edilen kurumların planlanan amaçlarına ulaşıp ulaşmadığını; kamu faaliyetlerinin düzgün yapıлып yapılmadığını test etme yönünde görevleri de yerine getirmektedir (About the Office). Mali ve beşeri kaynaklarının neredeyse % 90'a yakın kısmını mali denetime tahsis eden kurum; 2010 yılı itibarı ile 380'e yakın kamu kurumunun ve fonunun mali denetimini yapmıştır (Office of the Comptroller and Auditor General, 2010: 2).

5.2. Performans Denetimi

Performans denetimi İrlanda'da; 1990'ların başlarında başlatılan kamuda hesap verme sorumluluğunun tesis edilmesine ve iyi yönetişimin hâkim kılınmasına yönelik kamu reformu çalışmalarının pozitif bir çıktısıdır (Boyle, 1998: 8-31). Bu çerçevede İngiltere örneğinde olduğu gibi İrlanda'da da performans denetimi paranın değeri denetimi olarak da adlandırılmakta, Etkinlik ve Performans Yönetimi Kapasite Denetiminden oluşmaktadır (Barzelay, 1997: 246). Genel Denetçinin inisiyatifinde ve program verimliliği denetimi şeklinde yapılan performans denetimleri (General Description of the Responsibilities of the Board Members and Chief Executive (or similar person) of State Bodies and the Comptroller and Auditor General, Sec. 6.3.); kurumlar tarafından yönetilen ve kullanılan kamu fonlarının incelenmesine yönelik raporlarla Temsilciler Meclisi'ne güvence sağlamak suretiyle, mali yönetimde kamusal hesap verme sorumluluğunu ve iyi yönetişimi tesis etmede merkezi bir role sahiptir (Boyle, 1998: 8; About the Office). Nitekim Genel Denetçi, performans denetimi sayesinde; kamu kurumları, görevlileri ve fonları tarafından kaynakların ne denli verimli ve tutumlu kullanıldığını araştırırken, aynı zamanda kamu kurumları tarafından kullanılan sistemlerin, prosedürlerin ve uygulamaların etkinliğini değerlendirmektedir. Söz konusu değerlendirmelerde, faaliyetlerin etkinliğinin denetimi sınırlı olup, politikaların etkinliğinin değerlendirilmesi noktasında Genel Denetçi'nin herhangi bir rolü bulunmamaktadır (Alvarez-Antolinez, 2007: 105).

Performans denetimi konusunda gelişmiş ülke Sayıştaylarına kıyasla daha sınırlı kaynaklarla bu denetimi yürütmeye çalışan İrlanda Sayıştay'ında, söz konusu denetim mali denetim karşısında, kurum çalışmalarının çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır (Peer Review of the Office of the Comptroller and Auditor General, 2008: 27). Kurumun çalışmalarında mali denetim merkezi bir role sahip olduğundan, performans denetimi gerek üretilen raporlar gerekse yürütülen faaliyetler açısından mali denetimin oldukça arkasında kalmıştır. Nitekim Sayıştay, yıllık denetim faaliyetleri neticesinde; 2011 itibarı ile 376 mali denetim çalışması yapmış olmasına karşın, performans denetiminin yıllık ortalaması ancak 10-12 raporla sınırlı kalmıştır. Bu çerçevede kurum, kaynaklarının % 90'a yakın kısmını mali denetimlerin yürütülmesi için kullanırken, performans denetimi bu kaynakların ancak % 10'luk kısmını alabilmektedir (Alvarez-Antolinez, 2007: 105). Fakat bu görünüm, performans denetiminin gerek yönetim gerekse Sayıştay tarafından tamamen göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Zira içerisinde Sayıştay'ın da yer aldığı İrlanda kamu sektörü, 2012 yılında başlatılan radikal bir değişim programı ile yüz yüzedir. Bu değişim ve reform çerçevesinde, performans denetimi merkezi bir öneme sahiptir. Kamu Hizmet Reformu olarak da anılan bu değişim hareketinde; kamu hesap süreçleri, kamu kurumlarının performansına ilişkin denetim raporları, pek çok kurumun yönetim düzeyleri ve kamu hizmeti sunan birimler bu reformun doğrudan muhatabıdır. Bu reformlar çerçevesinde; elektronik dağıtım kanallarının kullanımındaki artış sayesinde kamu denetimlerinden etkin sonuç alınabilmesi için, Sayıştay'ın yapısında da değişime gidilmesi planlanmaktadır. Nitekim bu değişimler İrlanda Sayıştay'ı açısından büyük bir fırsat sunmaktadır. Zira bilgi toplanması, kullanımı ve paylaşımı konularında kamu kurumları tarafından elektronik dağıtım kanallarının kullanılması, Sayıştay'a kısa vadede bilgisayar destekli denetim tekniklerinin kullanılması için daha fazla imkân verecektir (Office of the Comptroller and Auditor General, 2012-2014). Bu sayede de mali denetim için ayrılan süre kısılırken, arta kalan sürede performans denetiminin niteliği ve niceliği de geliştirilebilecektir.

6. DENETİM KALİTESİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR VE SAYIŞTAY'IN DENETİMİ

Kurum tarafından yürütülen mali denetimlerde gerek kaliteyi artırmak gerekse uluslararası uygulamalarla ahenk sağlamak amacıyla, Genel De-

netçi tarafından 2006 yılında tüm mali tablo çalışmaları için uluslararası denetim standartları kabul edilmiş ve uygulanmaya başlamıştır. Söz konusu uluslararası standartlar; Uluslararası Denetim Standartlarını, Denetim Standartları Kurumu tarafından hazırlanan Etik Standartları (ES1 ve ES5) ve son olarak da Uluslararası Kalite Kontrol Standartlarını (International Standard on Quality Control – ISQC1) kapsamaktadır. Bu standartların bir gereği olarak kurum 2007 yılından sonra tüm mali denetim çalışmalarının planlama, yürütme ve raporlama aşamalarının kaydedildiği *Ekip Arkadaşı Elektronik Çalışma Kâğıdı Sistemi*'ni uygulamaya koymuştur. Kurum aynı dönemde denetim süreçlerinin hızlı bir biçimde yürütülebilmesi ve hesap verme süreçlerinin iyileştirilmesi için sistemini revize etmiş ve bu sayede nihai denetim çıktılarında bir artış olurken denetimlerin tamamlanma süreci de hızlandırılmıştır (Peer Review of the Office of the Comptroller and Auditor General, 2008: 19-20).

İrlanda Sayıştay'ı pek çok yönden Anglosakson geleneğe sahip ofis tipi Sayıştaylarla aynı kalıtsal özelliklere sahiptir. Bu kalıtsal özelliklerden biri de kurum faaliyetlerinin bağımsız değerlendirmeye (bağımsız dış denetime) tabi tutulması konusudur. Zira Sayıştay'ın ödenek hesapları Genel Denetçi adına ve onun tarafından atanan, Sayıştay personeli dışından bir kişi tarafından her mali yıl denetlenmektedir (Comptroller and Auditor General (Amendment) Act, 1993: Art. 13-1). Bu çerçevede 2008 yılında kuruma yönelik yapılan denetimde, performans denetimi açısından önemli tespitlerde bulunulmuştur. Zira 2008 yılında Sayıştay'ın yürütmekte olduğu performans denetiminin etkinliğine ilişkin bağımsız bir değerlendirme yapılmış, değerlendirme için Sayıştay baş denetçisinden ve denetlenen kurumlardan oluşan iki çalışma alanı seçilmiştir. Bu çerçevede denetçiler performans denetiminin işleyişi ile ilgili olarak her bir denetlenen kurumun temsilcileri ve her bir çalışmanın baş denetçisi ile görüşmüştür. Denetimin yürütülmesinde, dış denetçiler kalite ve gelişme perspektifi ile önemli gördükleri dört hususa odaklanmışlardır. Bu hususlar; konu seçimi, performans denetiminin kullanıcıları ile bağlantı, denetim yöntemi ve kurumun personel yeterliliği şeklinde sıralanabilir. Bu çerçevede denetçiler, performans denetiminde konu seçimi ve bu seçimde bir öncelik sıralaması yapılması için kriterlerin geliştirilmesini vurgulamıştır. Performans denetimi kullanıcıları olan kamu kurumları ile Sayıştay arasında kurulacak etkin bir bağlantı ağı, denetimin etkinliğini artıracığından, denetçiler de bu bağın bir zorunluluk olduğuna

işaret etmiştir. Yönteme ilişkin olarak, denetçilerin üç temel konuya odaklandıkları ve önerilerde buldukları görülmektedir. Bu konular ve öneriler; performans denetiminden etkin sonuç alınabilmesi için denetim ekipleri ile uzman tavsiyeleri arasında bağlantının kurulması, değişen şartlara uygun olarak denetim kapsamının değiştirilebilir olması ve performans denetimine ilişkin INTOSAI denetim standartlarının uygulanması şeklinde sıralanabilir. Dış denetçiler performans denetiminden etkin sonuç alınabilmesi için son olarak, analitik beceri sahibi ve raporlama konusunda yetkin bir çalışan ekibinin gerekliliğine işaret etmişlerdir (Wilkins and Boyle, 2011: 160-161).

7. SONUÇ

Anglosakson geleneğe sahip ülkeler arasında yüksek denetim açısından daha genç ve tecrübesiz olan İrlanda, kamu kaynaklarının gerek yasal düzenlemelere gerekse verimlilik, etkinlik ve tutumluluk kriterlerine uygun kullanımını sağlama konusunda son yıllarda önemli mesafeler kat etmiştir. Her ne kadar İrlanda Sayıştayı, diğer ofis tipi örgütlenmelerden farklı olarak Anayasal bir kurum kimliğine sahip olsa da bu kimliğini mali yönetim üzerinde bir güç vasıtası olarak kullanmak yerine, kurumsal bağımsızlığını sağlamak suretiyle İrlanda idari sisteminin etkin şekilde işlemesine ön ayak olmaktadır. İrlanda'da Sayıştay, yasama ve yürütmeye olan ilişkisini özellikle hazırlamış olduğu çok yönlü ve çeşitli raporlar vasıtasıyla kurmaktadır. Yasama denetimi çerçevesinde gerek performans denetimi gerekse mali denetim açısından önemli yere sahip olan raporlama sistemi İrlanda'da dörtlü bir yapıya sahiptir. Ancak bu raporlar yalnızca yasama denetimine kaynaklık etmekle kalmamakta aynı zamanda yürütmeye de sunulmak suretiyle tespit edilen eksikliklerin giderilmesi bakımından temel doküman özelliğini taşımaktadır.

İrlanda Sayıştay'ı; İngiltere, ABD, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi Anglosakson geleneğe sahip ve Norveç, Danimarka, İsveç ve Finlandiya gibi yarı Anglosakson geleneğe sahip ülke Sayıştayları kadar kurumsal dikkatini performans denetimine ayıramamakta; kaynaklarının büyük bir kısmını, geleneksel devlet denetimi olarak da nitelendirilen mali denetime kanalize etmektedir. Buna karşın özellikle son dönemlerde denetimin kalitesini artırmaya yönelik başlattığı çok yönlü süreç, İrlanda mali yönetiminin

Sayıştay'a atfettiği önemi ve kamu sektöründeki verimlilik düşüklüklerini giderme konusunda inancını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda denetim alanı ilgili yasal düzenlemelerle net bir biçimde çizilmiş olan İrlanda Sayıştay'ı, başlatmış olduğu modernleşme hamleleri çerçevesinde İrlanda kamu mali yönetiminde kaynakların verimli, etkin ve tutumlu bir biçimde kullanılmasını sağlama gayreti içerisinde genç bir yüksek denetim kurumu görünümüne sahiptir.

KAYNAKÇA

- About the Office, (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2011). (<http://www.audgen.gov.ie/viewdoc.asp?fn=/documents/about/organisation/about.htm>)
- Alvarez-Antolinez, Carlos (2007), **Leadership, Structures and Accountability in the Public Service**, Institute of Public Administration, Dublin.
- Barzelay, Michael (1997), "Central Audit Institutions and Performance Auditing: A Comparative Analysis of Organizational Strategies in the OECD", **An International Journal of Policy and Administration**, Vol: 10, No: 3, ss. 5-56.
- Bourn, Sir John (2007), **Public Sector Auditing: Is it value for money?**, John Wiley & Sons Ltd, England.
- Boyle, Richard (1998), "Governance and Accountability in the Irish Civil Service", **Governance and Accountability in the Irish Civil Service**, Committee for Public Management Research Discussion Paper 6, Ireland.
- Comptroller and Auditor-General Act (1923), (Erişim tarihi: 08 Aralık 2011). (<http://www.irishstatutebook.ie/1923/en/act/pub/0001/print.html>)
- Comptroller and Auditor General (Amendment) Act (1993), (Erişim tarihi: 08 Aralık 2011). (<http://www.irishstatutebook.ie/1993/en/act/pub/0008/print.html#sec9>)
- Comptroller and Auditor General and Committees of the Houses of The Oireachtas (Special Provisions) Act (1998), (Erişim tarihi: 08 Aralık 2011). (<http://www.irishstatutebook.ie/pdf/1998/en.act.1998.0047.pdf>)

- Constitution of Ireland – Bunreacht Na hÉireann, (1937), (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2011). (http://www.taoiseach.gov.ie/attached_files/Pdf%20files/Constitution%20of%20Ireland.pdf)
- Electoral Act Number: 25 (1997), (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2011). (<http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/acts/1997/a2597.pdf>)
- General Description of the Responsibilities of the Board Members and Chief Executive (or similar person) of State Bodies and the Comptroller and Auditor General, (Erişim tarihi: 13 Mart 2012). (www.audgen.gov.ie)
- Gözübüyük, Şeref (2000), **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Karaman, Füsün ve Aral, Cem Suat (2002), “Avrupa Birliğine Adaylık Sürecinde Sayıştay”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 46-47, ss. 43-82.
- Köse, H. Ömer (2007), **Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim**, T.C. Sayıştay Başkanlığı 145. Yıl Yayınları, Ankara.
- Maher, Neva (2004), “How the Supreme Audit Institution Should Perform and is to Be Managed for External Audit – Independent SAI as a Pre-condition for Four Pillars”, **NISPACE Occasional Papers in Public Administration and Public Policy**, Volume: V, No: 1, ss. 15-34.
- OECD (Organisation and Economic Co-Operation and Development) (2002), **Relations Between Supreme Audit Institutions and Parliamentary Committees**, Sigma Papers No: 33, OECD Publishing, Paris.
- Office of the Comptroller and Auditor General (2010), **Corporate Report**, (Erişim tarihi: 18 Aralık 2011). (http://www.audgen.gov.ie/documents/corporate%20reports/CorpReport_2010_En.pdf)
- Office of the Comptroller and Auditor General, **Statement of Strategy 2012-2014**, (Erişim tarihi: 06 Nisan 2012). (http://www.audgen.gov.ie/documents/miscreports/Office_of_the_Comptroller_and_Auditor_General_Statement_of_Strategy_2012-2014.pdf)
- Peer Review of the Office of the Comptroller and Auditor General (2008), (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2011). (http://audgen.gov.ie/documents/miscreports/Peer_Review_2009.pdf)

Wilkins, Peter and Boyle, Richard (2011), “Standards and Quality”, **Performance Auditing: Contribution to Accountability in Democratic Government**, (Eds. Jeremy Lonsdale, Peter Wilkins, Tom Ling), Edward Elgar Publishing, UK.

<http://audgen.gov.ie>

<http://www.nao.org.uk/>

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
57. Seri / Yıl 2012-[1]

**TÜRKİYE’DE
FİNANSAL GELİŞME VE
EKONOMİK BÜYÜME
ARASINDAKİ
NEDENSELLİK İLİŞKİSİ**

Yrd. Doç. Dr. Gülçin TAPŞIN

İstanbul Ticaret Üniversitesi
Ticari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü ve boyutunu ampirik olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’de finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasında kullanılan veri seti yıllık olarak elde edilmiş olup, World Development Indicators veritabanından alınmıştır. Gözlem dönemi, 1960 ile 2009 yıllarını kapsamaktadır. Ampirik analizde iktisadi büyüme olarak Reel Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla’daki artış oranı (Y) değişkeni, finansal gelişmişlik göstergesi olarak ise M2/GDP değişkeni kullanılmıştır. Finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik analizi yardımıyla araştırılmıştır. Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik analizinin kullanılmasının nedeni bu yaklaşımda birim kök ve eşbütünleşme testlerine ihtiyaç duyulmamasıdır. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik analizinde düzey değişkenlerle kurulan genişletilmiş vektör otoregresif modeller (VAR) kullanılmaktadır ve bu modeller yardımıyla değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler araştırılabilmektedir. Ayrıca bu yöntemde değişkenler arasındaki olası eşbütünleşme ilişkisinin varlığı analiz sonuçlarını etkilememektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, İktisadi Büyüme, Toda ve Yamamoto Analizi

ABSTRACT

This study aims at an empiric analysis of the direction and magnitude of the causality relationship between financial development and economic growth in Turkey. The data set employed for researching the causality factor between financial progress and economic expansion in Turkey were obtained on an annual basis, and derived from the data-base of the World Development Indicators. The observation period encompasses the era between 1960 and 2009. For the purposes of the empiric analysis, the (Y) variable was taken to illustrate the rate of increase in the Real Gross Domestic Product, as a manifestation of economic growth, and the M2/GDP variable as the indicator for the level of financial development. The existence and prevalence of

the causality correlation between financial development and economic growth was researched with the aid of the causality analysis developed by Toda and Yamamoto (1995). The pretext for the utilization of the causality analysis model developed by Toda and Yamamoto (1995) is attributable to the fact that there will be no necessity for unit root and co-integration tests in this approach. In their causality analyses, Toda and Yamamoto (1995) used expanded vector auto-regressive models (VAR) structured with level variables, as these models conveniently enable the verification of dynamic relationships between the variables. Furthermore, in this method, the existence of a potential co-integration relationship bears no impact on the findings of the analysis. According to the results of the empiric study conducted in accordance with the methodology furthered by Toda and Yamamoto (1995), it may be suitably argued that there exists a relationship in Turkey, from financial development towards economic growth.

Key Words: Financial Development, Economic Growth, Toda ve Yamamoto Analysis

1. Giriş

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi Schumpeter'den (1911) itibaren ekonomi yazınında yer almakla birlikte özellikle Mc Kinnon (1973) ve Shaw'un (1973) finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik geliştirdiği hipotez, konuyu ekonomik araştırmaların ilgi odağına taşımıştır. Mc Kinnon ve Shaw (1973) geliştirdikleri hipotezde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönde bir nedensellik ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı birçok teorik ve ampirik yaklaşımda ortaya konmakla birlikte, bu çalışmalarda ilişkinin yönü hususunda bir görüş birliğinden söz etmek oldukça güçtür. Tasarrufların hareketliliğini sağlayan, reel sektöre kaynak tahsis eden, denetleme, raporlama ve portföy yönetimi fonksiyonuyla risk yönetimi yapan bir finans piyasasının, yatırımların verimliliğine katkı sağlayarak ekonomik büyümeyi teşvik ettiği söylenebilir.

Patrick (1966), finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü arz öncüllü ve talep takipli hipotezler kapsamında açıklamaya

çalışmıştır. Arz öncüllü yaklaşıma göre, finansal gelişme, modern sektör girişimcilerinin finansal hizmetlere yönelik taleplerinin bir sonucudur. Arz öncüllü yaklaşımın iki fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kaynakların geleneksel sektörlerden modern sektörlerle transferini sağlamak bir diğeri ise modern sektör girişimcilerinin bu yönde teşvik edilmesidir. Bu yaklaşımda, finansal kurumların ve finansal hizmetlerin varlığı girişimcilerin bu türden hizmetlere olan talebini uyarır. Arz öncüllü hipotez finansal gelişmenin ekonomik büyümeye neden olduğunu savunmaktadır. Talep takipli hipoteze göre ise, modern finansal kurumların ortaya çıkışı ve finansal varlıklara olan talep, reel sektördeki yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin finansal hizmetlere olan talep artışının neticesidir. Talep takipli yaklaşım, finansal hizmetlere olan talebin, reel sektör üretim artışı ve tarım sektörü gibi geleneksel sektörlerin ticari ve parasal modernizasyonunun pasif bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, ekonomik büyümenin finansal gelişmeye neden olduğunu savunmaktadır (Patrick, 1966:174-176).

Birçok çalışma bu yaklaşımların doğruluğunu test etmek üzerine odaklanmıştır. Erken literatürde, talep yönlü politikaların Robinson (1952), Goldsmith (1969) ve Lucas (1988) tarafından desteklendiği görülürken, arz öncüllü politikalar Schumpeter (1912) ve McKinnon'un (1973) çalışmalarında destek bulmuştur. Ancak Lewis (1955), Gupta (1984), Jung (1986) gibi finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki çift yönlü ilişkiyi işaret eden ekonomistlerin yaklaşımını da göz önünde bulundurmamak faydalı olacaktır (Lutz, 2010:2).

Bu çalışmada, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi öncelikle teorik bazda analiz edilmekte ardından konuya ilişkin literatür taramasına yer verilmektedir. Son olarak Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin yönünü ve boyutunu tespit etmek üzere yapılan ampirik analize yer verilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de 1960-2009 yıllarına ilişkin GSYİH ve M2/GSYİH verileri Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik analizi yardımıyla araştırılmaktadır.

2. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Teorik Çerçeve

Klasik iktisatçılar başlangıçta finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi hakkında farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Ancak, Walter Bagehot (1863) ve John Hicks (1969) finansal gelişmenin, sermaye hareketliliğini kolaylaştırarak İngiltere'nin sanayileşmesinde kritik bir rol oynadığını ileri sürmüşlerdir. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ilk kez Bagehot tarafından ortaya konmakla birlikte daha sonra gelen iktisatçılardan Joseph Schumpeter (1912) tarafından geliştirilmiştir. Schumpeter (1912), iyi işleyen bir bankacılık sektörünün, yenilikçi projeleri ve üretim süreçlerini başarılı bir şekilde uygulama şansına sahip olan girişimcileri seçerek ve fonlayarak, teknolojik gelişime katkı sağladığını ileri sürmektedir (Levine, 1997:688).

Keynes (1930), "A Treatise on Money" adlı eserinde bankacılık sektörünün önemini tartışmıştır. Bu çalışmada, ekonomiyi tam kapasiteye ulaştıracak üretim imkanlarının sağlanmasında bankacılık sektörünün desteği önemle vurgulanmıştır. Robinson (1952) ise finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi takip edeceğini savunmuş ve bu yaklaşımını "girişimcilik nereye götürürse finans onu takip eder" sözleriyle ifade etmiştir. Robinson daha sonraları finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmiştir (Arestis, 2005:2).

Patrick (1966) ekonomik büyümenin ilk başlarında finansal gelişmenin itici güç olduğunu, ekonomik büyümenin ileri aşamalarında ise üretim artışının finansal hizmetlere olan talebi artıracığını ileri sürmektedir. Goldsmith (1969) ekonominin mali yapısının, ekonomik büyümeyi etkilediğini ileri sürmüş ve finansal gelişme ve yatırımların verimliliği konularını analiz etmiştir (Danışoğlu, 2004:21). Mc Kinnon ve Shaw (1973) hipotezi ise, faiz ya da döviz üzerine konan yapay tavan fiyat uygulamalarının tasarrufları ve sermaye birikimini azalttığını etkin kaynak dağıtımını bozduğunu ileri sürmüştür (Gemech ve Struthers, 2003:2). Bu yaklaşım, finansal baskının kaldırılması halinde tasarrufların ve yatırımların artacağı ve nihai olarak bu durumun ekonomik büyümeyi teşvik ederken enflasyonu düşüreceği görüşünü savunmaktadır.

Robert Lucas (1988), nobel ödüllü kalkınma iktisatçılarının analizlerinde finansal gelişmeyi dışlayarak finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerin-

deki etkisine karşı duydukları şüpheyi sıkça dile getirmelerine rağmen, diğer çalışmalarda finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin “gereğinden fazla vurgulandığını” ifade etmektedir. Lucas’a göre finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi bilinmemektedir (Levine, 1997:688).

3. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür Taraması

Goldsmith (1969) tarafından yapılan ampirik çalışmalarla test edilmiştir. Bu çalışmalarda Goldsmith, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi teşvik ettiğini ortaya koymuştur. Gupta (1984) üçer aylık verileri, Jung (1986) ise yıllık verileri kullanarak nedensellik ilişkisini tartışmıştır. Greenwald ve Stiglitz (1986), Greenwood ve Jovanovic (1990), ise finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

King ve Levine (1993), 80 ülke arasında 1960-89 dönemini kapsayan ülkeler arası çalışmada finansal gelişmenin ekonomik etkinliği ve büyümeyi arttırdığı yönünde sonuçlara ulaşmıştır. Obsfeld (1994), Levine and Zervos (1996), Levine (1997) yaptıkları ampirik çalışmalarda finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır. Demirgüç-Kunt ve Maksimoviç (1998), 30 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi kapsayan çalışmada iyi işleyen menkul kıymetler borsalarının firmaların gelişimini kolaylaştırdığını ileri sürmüşlerdir.

Levine, Beck ve Loayza (2000) finansal gelişme ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkiye işaret etmektedirler. Arestis vd. (2001), Almanya, ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa için 1972-1998 dönemini kapsayan ve eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli yöntemlerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada banka ve hisse senedi piyasalarındaki gelişmelerin ekonomik büyümeyi artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır. Müslümov ve Aras (2002), farklı ülke grupları üzerinde yaptıkları analizlerde, sermaye piyasası gelişiminin ekonomik büyümeye eşlik ettiği, sonucuna ulaşmışlardır.

Aslan ve Küçükaksoy (2006), 1970-2004 dönemine ait yıllık verileri kullanılarak Granger nedensellik test yöntemiyle Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, ilişkinin yönünün finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru olduğunu göstermektedir. Altunç (2008), Türkiye’de 1970-2006 yılları arasındaki

verileri Granger nedensellik testiyle analiz ettiği çalışmasında, finansal gelişmişlik göstergesi olarak M2'nin GDP'ye oranının dikkate alınması durumunda Türkiye'de belirtilen dönemde arz öncül hipotezin geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran diğer bir çalışma Altıntaş ve Ayriçay (2010), tarafından 1987-2007 yılları arasındaki verilerin ARDL yöntemiyle değerlendirilmesiyle elde edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki varlığı ortaya konmuştur. Öztürk, Darıcı, Kesikoğlu (2011), gelişmekte olan dokuz ülke için 1992-2009 yılları arasındaki verileri panel nedensellik testi ile incelendiği ve finansal gelişmişlik göstergesi olarak M2/GSYİH ve Banka Kredileri/GSYİH'nın kullanıldığı araştırmanın sonuçlarına göre ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir ilişki tespit edilmiştir.

4. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Veri, Yöntem ve Ampirik Bulgular

Finansal Gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi konu alan ampirik çalışmaların büyük bir bölümünde, likit yükümlülükler olarak ifade edilen, M1, M2 ve M3 gibi dar ve geniş tanımlı parasal büyüklüklerin nominal Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya olan oranı finansal gelişmişlik göstergesi olarak ele alınmaktadır (Goldsmith, 1969; McKinnon, 1973; Jung, 1986; Gelb (1989); Feldman ve Gang (1990); King and Levine, 1993a; Liu et.al., 1997; Ram, 1999; Darrat, 1999; Schich and Pelgrin, 2002; Levine (2003). Ang ve Mckibbin (2007), likit yükümlülükleri, reel para balansları birikiminin kendi kendini finanse eden yatırımlar için gerekli olduğu McKinnon'ın "dışsal para" modeline destek vererek, gelişmekte olan ülkelerde kullanılabilir olduğunu ifade etmiştir. Daha önemlisi bu göstergelerdeki artış, finansal sistemde güven artışını, finansal araçların, finansal derinlik derecesini ve ekonominin parasallaşma oranını göstermektedir (Al-Jarrah, et.al., 2012: 128).

Parasal büyüklük göstergelerinden M2/GSYİH oranı da finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran birçok ampirik çalışmada, finan-

sal gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilmiştir (Gupta (1984), Jung (1986), Gregorio ve Guidotti (1995), Galetovic (1996), Dritsakis ve Adamopoulos (2004), Ndebbio (2004), Chang ve B. Caudil (2005), Soukhakian (2007), Altıntaş ve Ayriçay (2010). Ekonomideki parasallaşma derecesinin bir ölçütü olan M2/GSYİH oranı, aynı zamanda ekonomide bankacılık sisteminin kullanımını da yansıtmaktadır (Kar ve Ağır, 2006: 15). Outreville (1999)'e göre, tasarruf-yatırım merkezli bir gösterge olan M2/GSYİH oranının, tasarrufları harekete geçirme potansiyeli büyüme açısından büyük önem arz etmektedir. Tasarrufların ekonomik büyümedeki önemini vurgulayan, Dünya Bankası (2011), yüksek büyümenin sürdürülebilirliği ve yurtiçi tasarrufların büyümede rolü içerikli raporunda, Türkiye'de finansal piyasa gelişimi göstergesi olarak M2/GDP oranını dikkate almıştır (World Bank, 2011: 72). Sermaye Piyasası Kurulu 2011 yılı araştırma raporunda, finansal aktiflerin, M2 ve M2Y para arzı büyüklüklerinin GSMH'ya oranını finansal derinleşmenin göstergesi olarak kabul etmiştir. Bu değişkenlerin değerlerinin artması finansal gelişmişliği temsil etmektedir (SPK, 2012: 20-23).

Literatüre uygun olarak bu çalışmada da Türkiye'de finansal gelişmeyi temsil eden göstergelerden biri olarak kabul edilen M2/GSYİH göstergesinin kullanımı tercih edilmiştir. Çalışma, uygulanan yöntem bakımından diğer ampirik çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veri seti yıllık olarak elde edilmiş olup, World Development Indicators veritabanından alınmıştır. Gözlem dönemi, 1960 ile 2009 yıllarını kapsamaktadır. Ampirik analizde iktisadi büyüme olarak Reel Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla'daki artış oranı (Y) değişkeni, finansal gelişmişlik göstergesi olarak ise M2/GDP değişkeni kullanılmıştır.

Analizde ilk olarak Y ve M2/GDP değişkenlerinin durağanlık mertebeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Değişkenlerin durağanlık mertebelerinin belirlenmesinde Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinden faydalanılmıştır. Y ve M2/GDP değişkenlerine uygulanan ADF birim kök testlerine ait sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Y ve M2/GDP Değişkenlerine ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Gecikme Uzunluğu	τ istatistiği
M2/GDP	0	-2.576272
Y	3	-4.161595*
Δ (M2/GDP)	0	-8.848847*
Δ (Y)	-	-

Not: * %5 anlamlılık seviyesine göre temel hipotezin reddedildiğini ve Δ birinci farkı ifade etmektedir. Gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri dikkate alınarak belirlenmiştir.

Tablo 1’de yer alan ADF birim kök testi sonuçlarından hareketle M2/GDP değişkeninin düzey değeri için temel hipotez olan birim kökün varlığı hipotezi reddedilememiştir. Buna karşın Y değişkeninin düzey değeri için ise temel hipotez olan birim kökün varlığı hipotezi reddedilmiştir. Düzeyde durağan olmayan M2/GDP değişkeninin birinci farkı için uygulanan ADF birim kök testi sonuçlarından hareketle temel hipotez olan birim kökün varlığı hipotezi reddedilmiştir. Buna göre M2/GDP değişkeni 1. mertebeden ($I(1)$) durağan değişken, Y değişkeninin ise düzeyde durağan $I(0)$ değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenlerin durağanlık mertebelerinin belirlenmesinin ardından finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik analizi yardımıyla araştırılmıştır. Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik analizinin kullanılmasının nedeni bu yaklaşımda birim kök ve eşbütünleşme testlerine ihtiyaç duyulmamasıdır. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik analizinde düzey değişkenlerle kurulan genişletilmiş vektör otoregresif modeller (VAR) kullanılmaktadır ve bu modeller yardımıyla değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler araştırılabilmektedir. Ayrıca bu yöntemde değişkenler arasındaki olası eşbütünleşme ilişkisinin varlığı analiz sonuçlarını etkilememektedir. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik analizinde kullanılan ve düzey değerlerle kurulan modellerin çalışmaya uyarlanmış hali aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = \delta_1 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d \max} \beta_{1j} M2/GDP_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (1)$$

$$M2/GDP_t = \delta_2 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \alpha_{2i} M2/GDP_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d \max} \beta_{2j} Y_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (2)$$

1 ve 2 no'lu gösterimlerde yer alan k VAR modeldeki optimal gecikme uzunluğunu, $d \max$ ise sistemdeki değişkenlerin bütünleşme mertebelerinin en büyüğünü ifade etmektedir. Burada en önemli nokta k ve $d \max$ 'ın uygun şekilde belirlenmesidir. Optimal gecikme uzunluğu olan k Akaike, Schwarz bilgi kriterleri yardımıyla, en büyük bütünleşme mertebesi olan $d \max$ ise birim kök testleri yardımıyla belirlenebilmektedir. k ve $d \max$ değerlerinin belirlenmesinin ardından 1 ve 2 no'lu genişletilmiş $VAR(k+d \max)$ modelleri görünüşte ilişkisiz regresyon (Seemingly Unrelated Regression, SUR) yöntemiyle tahmin edilmektedir. 1 ve 2 no'lu modellerin SUR yöntemi ile tahmin edilmesinin ardından M2/GDP değişkeninden Y değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını belirlemek amacıyla $H_0 : \beta_{1j} = 0$ hipotezi modifiye (modified) WALD test istatistiği kullanılarak sınanmaktadır. Y değişkeninden M2/GDP değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını belirlemek amacıyla $H_0 : \beta_{2j} = 0$ hipotezi MWALD test istatistiği kullanılarak test edilmektedir. Hesaplanan MWALD test istatistiği k serbestlik dereceli χ^2 tablo değerinden büyük ise sıfır hipotezleri reddedilmektedir. $H_0 : \beta_{1j} = 0$ hipotezinin reddedilmesi durumu M2/GDP değişkeninden Y değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir. $H_0 : \beta_{2j} = 0$ hipotezinin reddedilmesi ise Y değişkeninden M2/GDP değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını ifade etmektedir.

Analizde k gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri kullanılarak "4" olarak belirlenmiştir. $d \max$ ise tablo 1'de yer alan ADF birim kök testi sonuçlarına göre "1" olarak belirlenmiştir. Buna göre genişletilmiş VAR(5) modeli tahmin edilerek Tablo 2'de gösterilen nedensellik analizi sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 2: Nedensellik Testi Sonuçları

Null Hypothesis	Augmented Lag Length	MWALD Statistic	Probability
$M2 / GDP \not\rightarrow Y$	5	18.48752*	0.00240
$Y \not\rightarrow M2 / GDP$	5	8.443028	0.20740

Not: %5 anlamlılık seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 2’de gösterilen Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi sonuçlarına göre %5 anlamlılık seviyesinde finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunurken, iktisadi büyümeden finansal gelişmeye doğru ise bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Buna göre Türkiye’de finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

5. Sonuç

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı birçok teorik ve ampirik yaklaşımda ortaya konmakla birlikte, ilişkinin yönü hususunda bir görüş birliğinden söz etmek oldukça güçtür. Ancak bu alanda yapılan çalışmaların büyük bir bölümü ilişkinin yönünün finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru olduğuna işaret etmektedir. Finans sektörünü temel alan çalışmalar finansal serbestlik derecesi ve kısıtlamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine büyük önem atfetmektedir. Etkin çalışan bir finans piyasasının, tasarrufları, büyümeyi uyuracak alanlara yönelterek, yatırımların verimliliğini arttırması, ekonomik büyümeyi teşvik ettiği gerçeği genel kabul görmekle birlikte finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki bu sonuçlarının ortaya çıkışı finans piyasalarının derinliği ile yakından ilgilidir.

Bu ampirik çalışmada Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin yönü ve boyutu araştırılmıştır. Türkiye’de finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasında kullanılan veri seti yıllık olarak elde edilmiş olup, World Development Indicators veritabanından alınmıştır. Gözlem dönemi, 1960 ile 2009 yıllarını kapsamaktadır. Ampirik analizde iktisadi büyüme olarak Reel Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla’daki artış oranı (Y) değişkeni, finansal gelişmişlik göstergesi olarak ise M2/GDP değişkeni kullanılmıştır. Finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik analizi yardımıyla araştırılmıştır.

Ampirik çalışmanın bulgularına göre, Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinde, ilişkinin yönünün finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle

finansal gelişme ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Bu sonuçlara göre, Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi arz öncüllü bir yapı içerisinde. Finansal kurumların ortaya çıkışı ve finansal hizmetlerin artışı, büyümeyi uyarıcı modern sektör girişimcilerinin finansal hizmetlere yönelik taleplerini uyarıcı niteliktedir. Bu bakımdan, Türkiye’de etkin bir sermaye birikiminin sağlanması ve bu birikimin verimli yatırım alanlarına yönlendirilerek ekonomik büyüme hedeflerine ulaşılmasında finansal sistemin önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Al-Jarrah Idries Mohammed, Al-Zu’bi Zu’bi M. F., Jaara Osama Omar, Alshurideh Muhammad, “Evaluating the Impact of Financial Development on Economic Growth in Jordan”, **International Research Journal of Finance and Economics**, Issue 94, (2012).
- Altıntaş, Halil, Ayrıçay, Yücel, “Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi:1987-2007”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt/Vol. 10, Sayı/No.2, 2010, s. 71-98.
- Altunç, Ömer, Faruk, “Türkiye’de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 3(2), Ekim 2008, s. 113-127.
- Ang, J. and W. Mckibbin (2007), “Financial Liberalization, Financial Sector Development and Growth”, **Journal of Development**, Vol. 84, No. 1, pp. 215-33.
- Arestis, Philip, “Financial Liberalisation and The Relationship Between Finance and Growth”, **CEPP Working Paper**, University of Cambridge, No.05/05, June 2005.
- Arestis, P., Demetriades, P.O. ve Luintel, K.B., “Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets”, **Journal of Money, Credit, and Banking**, 33(1), 2001, 16–41.
- Aslan, Özgür, Küçükaksoy, İsmail, “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme

İlişkisi:Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:4, 2006, s. 25-38.

Bagehot, Walter, **Lombard Street: A Description of the Money Market**, Richard D .Irwin Inc., Homewood, Illinois, 1962 Edition, 1873.

Chang Tsangyao, Caudill Steven B., “Financial Development and Economic Growth: The Case of Taiwan”, **Applied Economics**, 37, 2005, pp.1329–1335.

Danışoğlu, Ayşe, Çelikel, “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme İlişkisi:Türkiye Örneği”, **Yönetim**, İ.Ü. İktisat Fakültesi, Yıl 15, Sayı 49, Ekim 2004, s.19-24.

Darrat AF., “Are financial deepening and economic growth causally related? Another look at the evidence”, **International Economic Journal**, Volume 13, Number 3, 1999, pp.19-35.

Demirgüç, Kunt, Aslı, Maksimovic, Vojislav, Law, Finance and Firm Growth, **The Journal of Finance**, Vol. 53, No. 6. (Dec., 1998), pp. 2107-2137.

Dritsakis, N., Adamopoulos, A.. (2004). “Financial Development and Economic Growth in Greece: An Empirical Investigation with Granger Causality Analysis”, **International Economic Journal**, 18(4), 547-559.

Feldman, D., and I. Gang (1990), “Financial Development and the price of services”, **Economic Development Cultural Change**, The University of Chicago Press, Vol. 38, No. 2.

Galetovic, A., (1996). “Finance and Growth: A Synthesis And Interpretation of the Evidence”, **BNL Quarterly Review**, 49(96), 59-82.

Gelb, A. (1989), “Financial policies, growth and efficiency”, Policy Planning and Research Working Papers, No. 202, **World Bank**, Washington, DC.

Gemech Firdu, Struthers John, “The Mckinnon-Shaw Hypothesis: Thirty Years on: A Review of Recent Developments in Financial Liberalization Theory”, Development Studies Association (DSA) Annual Conference on “Globalisation and Development”, Glasgow, Scotland, September 2003.

- Goldsmith, R.W., **Financial Structure and Development**, New Haven, Conn: Yale University Pres., 1969.
- Greenwald, Bruce, C., Stiglitz, Joseph, E., Externalities in Economies with Imperfect Information and Incomplete Markets, **Quarterly Journal of Economics**, V.101, 1986, 229-264.
- Gregorio, J.D. ve Guidotti, P.E., “Financial Development and Economic Growth”, **World Development**, 23(3), 1995, pp.433-448.
- Greenwood, Jeremy, Bruce, D., Smith, Financial Markets in Development and the Development of Financial markets, **Journal of Economic Dynamics and Control**, V.21, 1997, 145-181.
- Gupta, Kanhaya, L., Finance and Economic Growth in Developing Countries, **Journal of Economic Literature**, V.25, 1984, 143-144.
- Hicks, John, **A Theory of Economic History**, Clarendon Press, Oxford, 1969.
- Huang Yongfu, “What determines financial development?”, **University of Bristol**, Discussion Paper No. 05/580, 2005.
- Jung, Woo S. “Financial Development and Economic Growth: International Evidence” **Economic Development and Cultural Change**, Vol.34, No.2, 1986, s.333-346.
- Kar, M., Ağır, H., “Menkul Kıymet Piyasaları, Finansal Kalkınma ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği”, **İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası**, (56), 2006, s.1-31.
- King RG, Levine R (1993a). “Finance and growth: Schumpeter might be right”. **Journal of Economics**, 108, 1993a, pp.717-738.
- Levine, Ross, “Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda”, **Journal of Economic Literature**, American Economic Association, Vol:35, No.2, June 1997, pp.688-726.
- Levine, R. & Zervos, S., Stock Market Development and Long-Run Growth, **World Bank Economic Review**, 10(2), 1996, 323-39.

- Levine, Ross, Loayza, Norman, Beck, Thorsten, Financial intermediation and growth: Causality and causes, **Journal of Monetary Economics**, Vol.46, Issue , August 2000, p.31-77.
- Levine, R., “Denying Foreign Bank Entry: Implications for Bank Interest Margins”, **University of Minnesota** 2003.
- Lewis, Arthur, **The Theory of Economic Growth**, George Allen and Unwin, London, 1955, pp.453.
- Liu X, Song H, Romilly P., “An empirical investigation of the causal relationship between openness and economic growth in China”. **Applied Economics**, 29, 1997, pp.1679-1686.
- Lucas, Robert, E., “On the Mechanics of Economic Development.” **Journal of Monetary Economics**, 1988, 22: 3-42.
- Luzt, Mina, Balamoune, “Financial Development and Income in Developing Countries”, **Working Paper Series**, ICER, University of North Florida, No.9, 2010, pp.
- McKinnon R.I., “Money and Capital in Economic Development”, **Brookings Institution**, Washington DC, 1973.
- Müslümov, A. ve Aras, G., “Sermaye Piyasası Gelişmesi ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Örneği”, **İktisat İşletme Finans**, 2002, 17(198), 90- 100.
- Ndebbio, J.E. U., “Financial Deepening, Economic Growth and Development: Evidence from Selected Sub-Saharan African Countries”. **African Economic Research Consortium**, AERC Research Paper 142, August 2004.
- Obstfeld, M., The Logic of Currency Crises, **NBER Working Paper** 4640, 1994.
- Öztürk, Nurettin, Darıcı, Havva, Kılıç, Kesikoğlu, Ferdi, “Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi:Gelişmekte Olan Piyasalar İçin Bir Panel Nedensellik Analizi”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XXX, Sayı I, 2011, s. 53-69.

- Patrick, Hugh, T., “Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries”, *Economic Development and Cultural Change*, **The University of Chicago Press**, Vol. 14, No. 2. (Jan., 1966), pp. 174-189.
- Ram R (1999). “Financial Development and Economic Growth: Additional Evidence”. **Journal of Development Studies**, 35: 164-174.
- Outreville, J. F., “Financial Development, Human Capital and Political Stability”, **UNCTAD**, Discussion Papers, No: 142, 1999.
- Robinson, Joan, “The Generalization of the General Theory” in the Rate of Interest, and Other Essays, Macmillan, London, 1952, pp.67-142.
- Schich S, Pelgrin F (2002). “Financial Development and Investment: Panel Data Evidence for OECD Countries from 1970 to 1997”. **Applied Economics Letter**, 9: 1-7.
- Shaw ES., “Financial deepening in economic development”, **Oxford University Press**, 1973, London.
- Soukhakian Nazanin, “Financial Development and Economic Growth in Iran: Evidence From Co-Integration and Causality Tests”, **International Journal of Economic Perspectives**, Volume 1, Issue 2, 2007, pp.56-63.
- SPK (2011), “Türkiye Sermaye Piyasası 2011 Yılı Araştırma Raporu”, (serpam.istanbul.edu.tr/.../Türkiye-Sermaye-Piyasası-Raporu-201111.pd...),(Erişim Tarihi: 09.02.2103).
- Toda, H.Y., Yamamoto, T., “Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes”, **Journal of Econometrics**, 66, 1955, pp. 225-250.
- World Bank (2011), Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü Türkiye Ülke Ekonomik Raporu”,(www.dpt.gov.tr/.../PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc...),(Erişim Tarihi: 09.02.2013).

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
57. Seri / Yıl 2012-[1]

**THE ELECTION PROCESS
AND FISCAL POLICY CYCLES:
A SURVEY**

Yrd. Doç. Dr. İhsan Erdem SOFRACI

Mersin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü

ABSTRACT

All industrial economies have been experienced significant fiscal policy cycle in their economic process. Related with these cycles, the paper is about basic level study about fiscal policies around elections within restricted theoretical background. Both political and budget cycles have crucial rules for understanding cyclical effects of fiscal policy around elections as well. That's why; this paper could be focused given basic literature related with these subjects. In this paper, the main argument is uncertainty about remaining in power results in increased fiscal spending, which in turn distorts incentives by pushing individuals away from productive work to rent-seeking activities; then, distorted incentives affect growth. Finally, policy uncertainty as measured by the variability of government capacity will be reason of instability conditions as a whole.

Key Words: Election-Fiscal Policy-Business and Budget Cycle

SEÇİM SÜRECİ VE MALİYE POLİTİKASI DALGALANMALARI: BİR ALAN TARAMASI

ÖZET

Tüm sanayileşmiş ülkeler ekonomik gelişme sürecinde önemli ölçüde mali dalgalanma deneyimi yaşamıştır. Biz bu çalışmamızda, bu dalgalanma deneyimleri ile ilgili olarak, seçim dönemlerinde uygulanan mali politikalarla ilgili süreci alan taraması kapsamında sunmayı amaçlamaktayız. Politik konjonktür ve bütçesel dalgalanmalar da bu deneyimde büyük öneme sahiptir. Bu nedenle, çalışmamız bu konuları temel alan çalışmalara yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın mali harcamaların artışıyla ilgili temel bulgusu; seçim sürecinin olası koşullarının politika ve bürokrasiyi verimli alanlardan, rant üreten faaliyetlere doğru yönlendirdiği şeklinde olup ve makro değişkenleri, başta büyüme olmak üzere, olumsuz anlamda etkileyebilir. Hükümet ile ilgili siyasi belirsizliğin genel bir istikrarsızlığa neden olabileceği konusu da bulgular arasında yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Seçim-Maliye Politikası-Konjonktür ve Bütçe Dalgalanması

1. Introduction

A number of OECD countries experienced severe problems in fiscal policy during the last two, three decades of the 20th century. However, there were large differences among countries within the OECD group. Some countries maintained a roughly constant public debt-to- GDP ratio; others display a simply rising debt ratio - a clear indication that the financial policy regime was not sustainable. However, the main indicators show us, the debt-to-GDP ratio have a crucial role in financial regime.

For this reason, our paper initially argues including how election process effects on these financial regimes in less developed and/or developed countries. The most government has taken some unusual behavior in election times, especially movements thorough increasing spending as a whole. On the other hand, second argument defends the relationship between macroeconomic events and democratic institutions especially in less developed countries. For instance; Molander (2001) also provides some explanation on this argument. Our main indicator indicates that democratic institutions and culture play a key role for determined fiscal policy cycles living conditions hardly or not.

Finally, the last argument deals with the way of fiscal adjustment during election time. For example; Mierau (2007) supports that the success of efforts to consolidate the government budget depends on the kind of budgetary adjustments undertaken around elections. The paper also agree with Mireau and has some opinions parallel with him like as the governments used to politically sensitive expenditures such as transfers, subsidies, and wage expenditures in election process but not effectively.

As a result, related with our arguments determined correctly or not about the relationship fiscal policy cycles during election times. These arguments, including variety views and data, affect us mostly in significant references in election times. However the kind of fiscal problem so important, for determining special arguments plays key roles on this process as well.

2. The Main Fiscal Cycles

2.1. Fiscal Policy Cycles

The paper primarily demonstrates pioneer study related with analyzing fiscal policies around elections by Nordhaus-approach.

Nordhaus (1975) provides us some important views including government behavior during election times. Moreover, which policies are right policies in election times; monetary or fiscal? And which policies are given more popularity to the government against voters?

However, related with the first argument, if we looked at CPIA public sector management and institutions cluster average (1=low to 6=high) data especially for developing countries by World Bank generally - the public sector management and institutions cluster includes property rights and rule-based governance, quality of budgetary and financial management, efficiency of revenue mobilization, quality of public administration, and transparency, accountability, and corruption in the public sector- show us low degrees (average 2.2) in some countries which is routed more popular ways for affect their voters. But high degrees (average 3.4) in some countries which it did not admire this route relatively) (World Development Group, 2013: CPIA database).

On the other hand, more recently, Rogoff and Sibert (1988) showed that Nordhaus-type cycles will be expanded with the voter's rational expectations. According to them, voters are assumed not to know the policy maker's competence meaning of asymmetric information, and they have to infer it from observable economic data. Almost all government accepted like a legal rights, use asymmetric information for affecting their voters especially near election times. Moreover, the governments often use expansionary monetary or fiscal policy before elections as well.

Finally, restrictive policies after the election then lead to a full cycle in economic activity. Rogoff and Sibert design a model in which asymmetric information about the government's competence can lead to fiscal and monetary policy cycles (Rogoff and Sibert, 1988: 3-4).

At this point, the study concentrates to the second arguments which are the relationship between macroeconomic events and democratic institutions especially in less developed countries. Related with this topics, Schuknecht's article (2000) would be help us maintain some information defined as Partisan cycles which result from ideological differences in the preferences for inflation and unemployment between political parties.

Especially, if your countries democratic instutions mainly separated left-right wings parties, there would be usual policy organized from this framework.

For example Left-wing parties assign greater value to low unemployment, while right-wing parties value low inflation more highly. As a result, some models predict that right-wing governments consistently generate lower inflation and higher unemployment than do leftist governments (Schuknecht, 2000: 116).

This means that macroeconomic events and chosen policy depend on position of democratic parties. Besides, democratic institutions sometimes give more chance announced different opinion and access for increase different sounds in political system. And this point supports the second argument that, if the macroeconomic event supports new opinion, the democratic instutions will improve and voters concentrate projects rather than promise or miracles.

Both government opportunism and rationalist models have been proposed as explanations. For instance; Chauvet and Collier (2009) points out relationship between the election times and voter's behavior during the government is in power.

These explanations enables us valuable acknowledge for this study also, because the link between government and their voters so complicated in election time, especially in less developed countries.

One effect of an election is to create a discrete difference between the period prior to the election during which the government is in power and on which it may be judged by voters, and the period after the election when it may not be in power. If voters are unsophisticated, this introduces an incentive for the government to improve its record by transferring resources from expenditures that only generate observable benefits after the election to those that generate

observable benefits prior to the election (Chauvet and Collier, 2009:514).

Collier also explains not only pre or/and post-election times effects but also try to allow some evidence in support of the short-term bias of democratic governments. There is indeed some evidence in support of the short-term bias of democratic governments: they invest less than autocracies.

Before concluding, also we could be evaluated fiscal policies can be an effective means of influencing government popularity. If we chose these fiscal policies, the way of allow either increase public expenditure or reduce revenue. In both cases, we would expect an increase in the fiscal deficit before elections and fiscal consolidation thereafter.

In addition, Schuknecht expect that much of the election-oriented policy making ways in developing countries affects the expenditure side with two main ways first elections are preceded by expenditure increases rather than lower revenues and second; election-oriented policies raise capital expenditures more strongly than current expenditure (Schuknecht:117-118).

2.1.1. Cyclical Effects of Elections

The last arguments the way of fiscal adjustment during election time. Hence, if study look at different countries election times; in the majority of the world's democracies election dates are not fixed. Governments, especially those in parliamentary democracies, often can and do call elections before the mandatory end of their term, with consequences for domestic politics and economics.

A well-timed election, such as one that coincides with an expanding economy, can boost an incumbent government's reelection prospects as well as diminish the political demand for politically motivated macroeconomic intervention.

Sometimes, the government choose time depend on probability of winning election either. Scholars and the public alike have long believed that governments, time elections and manipulate their economies for political advantage.

Moreover, Kayser (2005) aimed at political histories and press accounts abound with depictions of parliamentary governments consumed with the timing of elections.

Related with the third arguments; interest in economic manipulation has been no less pervasive. Kayser also determined that “It is incontrovertible that the public and many academics believe that governments gain electoral advantage from activities, surfing and manipulation” (Kayser, 2005: 17).

3. Political Business Cycles (PBsC)

Elections are periodic events and the possibility of a political business cycle (hereinafter PBsC) has been a long history in economics. Almost all elections have strong potential influence on budgetary fluctuations.

Rogoff and Sibert (1988) conclude that, if the governments may choose to increase the fiscal deficit in the approach to an election (whereas introducing asymmetric information between governments and voters). Hence, the pace of reform might slow, or even become negative, as the election approaches.

On the other hand, another arguably argument might be ranking in financial cycles for developing countries. For instance, Feng (2001) prepare a dynamic models on three basic apply. According to Feng in addition to democracy and political freedom, regime stability is another important factor influencing private investment.

Feng’s analysis depends on the mostly result of political instability in economy. Hence, less developing countries government have control dynamics of the stability of political progress. Otherwise, in times of political instability, both the supply of investment capital by savers and the demand for capital by investors will decrease.

Moreover Feng also emphasized the terms of “governmental change” in study. The phrase “governmental change” apparently refers to fundamental political change rather than regular government change under a constitution.

The “governmental change” will support our first argument which is political uncertainty expand whereas voters not decide better parties before the elections especially.

Though regular government change-particularly major regular government change, that is, as a constitutional power transfer that involves a change

in the ruling party or the coalition of ruling parties-may produce political uncertainty, it more or less represents policy adjustment (Feng, 2001: 274).

Another subject as the literature on public expenditures and budgetary processes has revealed, taxpayers in general have a tendency to demand more public services than their tax payments can support. For instance, Hou (2006) evaluated on the political reasons related with the budgetary process for explaining the PBsC.

According to this framework, when current demands are adequately satisfied but the government still possesses extra resources, requests for tax refunds often dominate. Elected officials and legislators, following the preferences of voters, also prefer current spending curbs or tax refunds to win elections. Therefore, surpluses are often subject to spending pressure from key players in the budgetary process and are not easy to accumulate or sustain (Hou, 2006: 732).

Still, the relation of voter's pressure with spending-tax organization of government show us, if the election process necessary, the governments would be change their position easily. From a budgeting perspective which is support our third arguments, the process needs to adapt to increased contentiousness and the apparent willingness to hijack the entire process for short-term policy gains. Rubin (2009) evaluated budgeting perspective; Separating out the core functions of the budget process from policy pressures and strengthening the enforcement of the core functions, such as transparency, should help.

Providing for minority party input through known and predictable rules also should help by defusing the anger of the minority at being completely excluded and their determination to do the same to other party when they are in the majority. Revenge should have no place at the table. The art of politics is not about revenge. Late proposals that no one has read should simply be out of order (Rubin, 2009: 247).

Meanwhile, rent-seeking activities affect government behavior also in election times. Angelopoulos and Economides (2008) are concentrates on some anecdotal and case study evidence across countries suggests that rent-seeking activities intensify before elections.

Addition to this, lobbying efforts, interest group activity, participation in strikes and demonstrations, and so on indicate that the redistributive struggle escalates in pre-election periods. At the same time, there is econometric evidence of electoral cycles in economic policy. For instance, government spending increases, as political parties become short-sighted before elections (Angelopoulos and Economides, 2008: 1376).

Also large public sectors in pre-election periods distort private incentives by pushing individuals away from productive work to rent-seeking activities. Thus, distorted private investment may cause negative effect on macroeconomy. This concern supported our second arguments as well.

On the other hand, we will check out some controversial sample from US presidential and Russian elections via two studies. As a result of this, our third argument might be supported by these data.

First, Grier (2008) study made valuable contribution on PBuC model thorough relationship between US presidential election and real GDP growth from 1961 to 2004.

The main result of his paper shows that controlling for money, prices, inflation, interest rates, energy prices and lagged growth there is a significant opportunistic cycle. The implication is that some other factor presumably is causing the PBuC. One possibility is that there is some, still omitted, variable that drives the cycle. Perhaps other types of fiscal variables might be more effective than the ones considered here. Another possibility is that electoral cycles occur when the inflation-controlling policies of the Fed are consistent with the electoral incentives of the President (Grier, 2008: 348).

And second, we might be mentioned interesting article from Treisman and Gimpelson (2001) about relationship between PBuC and Russian elections. The refinement this study suggests is that, different monetary and fiscal instruments - and means of financing government spending - should be considered substitutes.

Depending on the constitutional set-up and the nature of the political game in specific countries, governments have a variety of ways to affect these: influence over growth in the money supply, rates of public spending on social services and job creation schemes, tax rates, the minimum wage, the state-

provided pension and other benefits” (Treisman and Gimpelson, 2001: 226).

These measures that require additional spending can be financed by additional taxes or other revenues, additional public borrowing or additional money creation - each of which, in turn, has effects on the economic variables thought to influence voters.

Now, we'll pass on to another cycle called as 'political budget cycles' which is determined political effects on the budget adjustments framework. Following section also shows, also have shown us different countries sample for testing our arguments and political suggestions.

4. Political Budget Cycles (PBC)

The phenomena of manipulation of the economy by the incumbent for electoral purpose are called Political Business Cycles (PBC), introduced by Nordhaus (1975). Using policy control economic instruments, as fiscal and monetary instruments, government may manipulate the economy to gain electoral advantage by producing growth and decreasing unemployment before elections. In addition to increased public expenditures, also the production/supply of certain publicly provided goods may score improvements (Kachelein et al., 2010: 2).

The second argument has taken off from Hibbs (1977), It holds that in a class-based electoral system it might be rational for the political party to pursue its own ideology once in government. A third approach from Lalvani (1999) which means that, to PBC integrated the preceding two alternatives. Government is seen to be ideological but as soon as its re-election chances are threatened it resorts to measures which would increase its popularity (Hibbs, 1977:1470-1472; Lalvani, 1999:2677-78).

Moreover Saporiti and Streb (2008) have try to build on earlier research about the opportunistic manipulation of the economy around elections, the literature on PBC studies cycles in fiscal policies generated by the electoral process. These cycles may be in the composition of public spending, in the size of the total budget, and in the choice of taxes or debt to finance the budget (Saporiti and Streb, 2008: 329).

While Aghion and Marinescu (2007) can't know of any previous attempt at analyzing the growth effects of countercyclical budgetary policies, analyses of the determinants of the cyclicity of budgetary policies already exist in the literature. For example, Alesina et al.(2008) argues that more corrupt democracies will tend to run a more procyclical fiscal policy.

The hypothesis is that, in good times, voters demand that the government cut taxes or provide more public services instead of reducing debt, because they cannot observe the debt reduction and can suspect the government of appropriating the rents associated with good economic conditions. In equilibrium, this leads to a more procyclical policy as the moral hazard problem worsens, in the sense that governments are more likely to divert public resources in booms. They also show that this mechanism tends to be more powerful in explaining the variation observed in the data than in borrowing constraints alone (Alesina et. al., 2008, 1008-1010; Aghion and Marinescu, 2007: 253).

It seems to be obvious that the economic performance of a government determines to a large extent its likelihood of reelection as confirmed by studies and therefore economic actors influence political factors and the other way around. Furthermore, incumbents may use their power and the instruments available to influence the economic environment especially prior to election to improve the likelihood of reelection (Kachelein et al., 2010: 3).

Meanwhile there are some different perspectives about procyclical policy. For instance Neto and Vernengo (2005) give some detail information from Post-Keynesian perspectives. However, this perspective not supported our arguments completely.

These study concentrates on public investment in GDP, like infrastructure investment, increase in the past three decades. Therefore, significant infrastructure gaps have emerged in Latin America. These gaps adversely affect the growth potential of those countries and limit social development. As a result of this, voters put some reactions them and the governments have lost power in the elections.

There is also a political economy aspect to social transfers. In theory, anti-poverty programs such as CCTs- even though certain program characteristics

vary from country to country, in general standard CCTs provide money to poor families, through women, contingent upon investments in the human capital of their children, such as regular school attendance, basic preventive health care and better nutrition- may play a role in influencing individual political participation in the form of voting and preferences, strengthening democratic representation but also producing electoral rewards (Baez et al.,2012: 2-3).

However, all our arguments supports by pure democratic elections. Democratic elections play an important role in protecting political freedoms.

However, since the results of competitive elections are rarely predictable with certainty, the democratic process injects an element of surprise and uncertainty into politics. Whenever political parties have differing ideological preferences over macro-economic policy objectives, then democratic elections also create uncertainty over future economic policy and induce post electoral blips in economic activity (Berlemann and Markwardt, 2007: 1937).

Finally, Berlemann and Markwardt concentrates on the electoral system of a country may also have a decisive effect on the degree of stability in economic policy and macro-economic outcomes.

Empirical studies of party ideologies also indicate that coalition governments are associated with ideological moderation compared to plurality systems with two-party governments. As a result, coalition governments should contribute to smooth rational partisan cycles. Electoral systems that produce coalition governments are therefore expected to produce greater stability in economic policy and outcomes (Berlemann and Markwardt, 2007: 1938).

4. Conclusion

First argument of this paper on the link between fiscal policy cycles which including business and budget cycles in the presence of uncertainty about remaining in power. Our first arguments; including how election process effects on these financial regimes in less developed and/or developed

countries. Related with this point, the main prediction is that when a party cares less for voters when out of office, uncertainty about remaining in power pushes governments to follow relatively short-sighted policies in the form of a larger public sector, which in turn compound rent seeking activities and damage the macro economy.

Actually we mention before in introduction to the article which about is, the adverse effects of electoral uncertainty. Especially this would be occur by pushing individuals away from productive work to rent-seeking activities; then, distorted incentives affect growth.

On the other hand, the second argument defends that, the relationship between macroeconomic events and democratic institutions especially in less developed countries. A government that hesitates on policy positions and in strength does not help the economy. If it becomes essential that some policy change be made so that the economy can be replace for growth, a policy in favor of gradual adjustment should be preferred to a radical change. Those situations that require the government to take action to change its political capacity or economic agenda can be approved by changes in exchange rates, trade deficits, oil price increases, and global economic recessions.

Furthermore, the last arguments deal with election time's fiscal adjustment way. The process of fiscal adjustment depends on voter's expectation and democratic culture. Some governments made political movement so pragmatist, even if logical voters might be affected during election process. Although taxpayer and/or investor condition improve in short run, the macroeconomic condition and stability will deterioration after the election process. To the extent that investment requires a reduction from present consumption through taxation or inflation in order to raise consumption after the next election, the theory outlined here indicates that the level of such investment will be lower than is optimal.

Finally, under all these circumstances, the government must meet the challenge presented by change. This means that, if necessary, allows the government to build institutional credibility by degrees, and over time helps reduce risk factors of policy uncertainty. Political regime instability is often an issue outside of a government's control. While a government can change its level of political capacity to suit a policy goal, it cannot easily do so to

efficiently improve regime instability. For this reason, next step for this study is working macro data set including causes for instability condition in LDC's.

REFERENCES

- AGHION,P.,MARINESCU,I.,CABELLERO,R.,KASHYAP,A.** (2007),Cyclical Budgetary Policy and Economic Growth: What Do We Learn from OECD Panel Data?, NBER Macroeconomics Annual, Vol. 22; 251-293.
- ALESÌNA,A.;CAMPANTE,F.,TABELLINI,G.**(2008),Why is fiscal policy often procyclical?, Journal of The European Economic Association, Vol.6: 1006-1036.
- ANGELOPOULOS,K.,ECONOMIDES,G.**(2008),Fiscal policy, rent seeking, and growth under electoral uncertainty: theory and evidence from the OECD, Canadian Journal of Economics, Vol. 41; 1375-1405.
- BAEZ,J.E.,CAMACHO,A.,CONOVER,E.,ZARATE,R.A.**(2012), Conditional Cash Transfers, Political Participation, and Voting Behavior, World Bank Policy Research Working Paper 6215, Impact Evaluation Series No. 66, 1-34.
- BERLEMANN,M.,MARKWARDT,G.**(2007),Unemployment and Inflation Consequences of Unexpected Election Results, Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 39: 1919-1945.
- CHAUVET,L.,COLLIER,P.**(2009),Elections and economic policy in developing countries, Economic Policy, Vol.59: 509-550.
- FENG,Y.**(2001),Political Freedom, Political Instability, and Policy Uncertainty: A Study of Political Institutions and Private Investment in Developing Countries, International Studies Quarterly, Vol. 45: 271–294.
- GRIER,K.**(2008),US presidential elections and real GDP growth, 1961–2004, Public Choice, Vol.135: 337–352.
- HIBBS,D.**(1977),Political Parties and Macroeconomic Policy, The American

- Political Science Review, Vol. 71: 1467-1487.
- HOU, Y.**(2006), Budgeting for Fiscal Stability over the Business Cycle: A Countercyclical Fiscal Policy and the Multiyear Perspective on Budgeting, *Public Administration Review*, Vol.66: 730-741.
- KACHELEIN, H., LAMI, E., IMAMI, D.**,(2010), Elections Related Cycles in Publicly Supplied Goods in Albania, Bamberg Economic Research Group (BERG) Working Paper No. 71 on Government and Growth, 1-25.
- KAYSER, M.A.**(2005), Who Surfs, Who Manipulates? The Determinants of Opportunistic Election Timing and Electorally Motivated Economic Intervention, *The American Political Science Review*, Vol. 99: 17-27.
- LALVANI, M.**(1999), Elections and Macropolicy Signals: Political Budget Cycle Hypothesis, *Economic and Political Weekly*, Vol. 34; 2676-2681.
- MIERAU, J., JONG-A-PIN, R., DE HAAN, J.**(2007), Do political variables affect fiscal policy adjustment decisions? New empirical evidence, *Public Choice*, Vol.133; 297–319.
- MOLANDER, P.**(2001), Budgeting Procedures and Democratic Ideals: An Evaluation of Swedish Reforms, *Journal of Public Policy*, Vol. 21: 23-52.
- NETO, A.F., VERNENGO, M.**(2005), Fiscal Policy and the Washington Consensus: A Post Keynesian Perspective, *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 27: 333-343.
- NORDHAUS, W.D.**(1975), The Political Business Cycle, *The Review of Economic Studies*, Vol. 42: 169–190.
- ROGOFF, K., SIBERT, A.**(1988), Elections and Macroeconomic Policy Cycles, *The Review of Economic Studies*, Vol. 55: 1-16.
- RUBIN, I.**(2009), Response: Prospects for Budget Process Renewal, *Public Administration Review*, Vol.69: 245-248.
- SAPORITI, A., STREB, J.M.**(2008), Separation of Powers and Political Budget Cycles, *Public Choice*, Vol.137: 329–345.
- SCHUKNECHT, L.**(2000), Fiscal Policy Cycles and Public Expenditure in

Developing Countries, Public Choice, Vol.102: 115-130.

TREISMAN,D.,GIMPELSON,V.(2001),Political Business Cycles and Russian Elections, or the Manipulations of ‘Chudar’, British Journal of Political Science, Vol. 31: 225-246.

<http://data.worldbank.org/indicator/IQ.CPA.PUBS.XQ> 15.03.2013, 15:36.